

STAN na 29 marca 2017 r.

wszystko poprawione !!!!

ŹRÓDLAK Wojciech

kustosz Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi

Skorowidz ikonografii łódzkiej. (przedmiotowy)

(w dodatku ilustrowanym p.t. „Łódź w Ilustracji” do „Kurieria Łódzkiego”,
24 VIII 1924 – 27 VIII 1939, nr 34)

**>> ostatni opracowany numer „Łodzi w Ilustracji”:
nr 52, z 29 XII 1935 r. <<**

© korzystaj do woli z tych informacji, ale nie zapomnij w
odsyłaczku podziękować; uzupełnienia, korekty i uwagi mile
widziane

UWAGA:

**KORZYSTAJ Z PRZYCISKU „PLAN DOKUMENTU”, KTÓRY ZNAJDZIESZ NA PASKU
W GÓRZE EKRANU (lupa na tle ikony dokumentu), ŻEBY POZNAĆ OGÓLNIĘ
STRUKTURĘ HASEŁ LUB SZYBKO ODNALEŹĆ POSZUKIWANE HASŁO.**

WSTĘP

Zasady opisów

1. Na tym etapie pracy skoncentrowano się wyłącznie na zapisach bibliograficznych
2. Informacje pod danym hasłem o instytucji, stowarzyszeniu itp. mają wyłącznie charakter roboczy. Ich rzetelne opracowanie jest zaplanowane na drugi etap prac nad skorowidzem.
3. W zasadzie wszystkie informacje zawarte w opisach pod hasłami pochodzą z podpisów pod zdjęciami opublikowanymi w „Łodzi w Ilustracji”. Jeżeli zostały rozszerzone w oparciu o inne materiały, to wymieniono je w „Bibliografii” danej osoby.
4. Układ i ilość haseł jest odzwierciedleniem odnalezionych fotografii do danego tematu. Inaczej mówiąc: nie ma zdjęcia nie ma hasła !
5. Żółte **podświetlenia** to informacje „do wyjaśnienia” lub „do uzupełnienia”.
6. Opisy zostały tak sformułowane, aby można było dokonać wstępnego wyboru poszukiwanego zdjęcia bez jego oglądania.
7. Tam gdzie było to do ustalenia lub taka informacja została zawarta w podpisie podano dokładne daty wykonania danego zdjęcia.
8. W odniesieniu do placówek łódzkich różnego rodzaju instytucji, stowarzyszeń i organizacji itp. przyjęto jednolitą formę „oddział łódzki” zamiast np. „w Łodzi”

LITERA „P”

PALARNIE KAWY

– Związku Spółdzielni Spożywców RP, oddz. w Łodzi

Adres: ul. Naftowa 3 (1935)

1935

– nr 38, z 22 IX, s. 5: fragment wnętrza palarni; kocioł do palenia kawy

PAŁACE, REZYDENCJE, WILLE

BIBLIOGRAFIA:

[1] PIERZCHAŁA Wiesław, Prof. [Krzysztof] Stefański i tajemnice 87 [łódzkich] rezydencji. [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 24 VIII 2012, nr 196, s. 8.

– EISERTA Emila, ul. ....

porównaj: **FABRYKI** – przemysłu włókienniczego – Zakłady Przemysłowe „Emil Schweikert i Bracia Schweikert, Sp. Akc.”

Adres: ul. Gdańska 47.

– GOLDFEDERA Maksymiliana, ul. Piotrkowska 77

Adres: ul. Piotrkowska 77

– HEINZLA Juliusza, ul. Piotrkowska 104

Powstał w 1880 r. jako element zespołu rezydencjonalno-fabrycznego Juliusza Heinzla, właściciela fabryki wyrobów .... Zaprojektowany przez **Otto Gehliga**. Posesja ta ciągnęła się od ul. Piotrkowskiej do obecnej ul. H. Sienkiewicza.

Po I wojnie fabryka została postawiona w stan likwidacji wraz z rezydencją przy Piotrkowskiej 104. Z czasem znalazło tu pomieszczenie wiele firm i instytucji wynajmujących pomieszczenia. W dniu 24 listopada 1935 r. w części pałacu otwarto Muzeum Etnograficzne.

W 193... pałac stał się wspólną własnością Kazimierza i Stanisławy Monitz'ów (Monitz był konsulem honorowym Belgii w Łodzi) oraz Janiny i Wandy Ende.

W okresie II wojny światowej, na początku lutego 1942 r., pałac stał się siedzibą okupacyjnego Zarządu Miejskiego.

Po wojnie pałac stał się siedzibą nowych władz Łodzi (p.n. Prezydium Rady Narodowej PRN). Tu też mieli swoje gabinety Przewodniczący MRN i jego zastępcy. W roku 1952 r. pałac został przejęty przez **Skarb Państwa**.

W ramach organizacji w tym miejscu centrum miejskiej władzy, w dawnych budynkach pofabrycznych pomieszczono większość centralnych Wydziałów Rady. Wtenczas też powstała w południowym skrzydle Sala Obrad PRN.

Po zmianie ustroju społeczno-politycznego w czerwcu 1989 r., w 199... r. przewodniczący Rady otrzymali tytuł „prezydenta Łodzi”. W tym samym czasie, na fali reprivatyzacji, wywłaszczone rodziny Monitzów i Ende (w ich imieniu spadkobierczyni – Danuta Porter z Londynu) wszczęły postępowanie reprivatyzacyjne, które wyrokiem Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie (po wieloletnim procesie), z .... marca 2006 r. zakończyła się dla nich sukcesem, ale częściowym, ponieważ również i władze miasta na mocy tegoż wyroku stały się też właścicielem części tej posesji, w tym bramy wiodącej na dziedziniec. Z tego powodu, podyktowawszy nowy, wysoki czynsz za pomieszczenia w swojej części, w tym gabinecie prezydenta i jednego z v-ce prezydentów, znalazły się w swoistym klinczu, ponieważ władze miasta nie zaakceptowały nowych warunków zapowiadając wyprowadzenie się ze spornych pomieszczeń. Ostatecznie, w wyniku ugody, wypłaciły D. Porter 5 mln złotych.

W I kw. 2009 r. zostały odnalezione dokumenty przez jednego z prawników zatrudnionych w łódzkim magistracie, z których wynika, że w latach 60-tych Polska podpisała z niektórymi państwami, m.in. z Wlk. Brytanią,

umowę z mocy której Polska wypłaciła odszkodowania Polakom zamieszkałym w Anglii. W tym D. Porter. Władze miasta będą dochodziły zwrotu sum wypłaconych za pałac [5].

Adres: ul. Piotrkowska 104a.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] (MP), Magistracie, płac albo pakuj się. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 5 V 2006, nr 104, s. 7.
[2] PAWLAK Monika, Urząd gotowy do ewakuacji. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 13–14 V 2006, nr ..., s. 13 (z budynku przy ul. Piotrkowskiej 104).
[3] (MM), Widmo eksmisji oddalone. Władze Łodzi zawarły porozumienie z właścicielką budynku przy ul. Piotrkowskiej 104. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 9 VI 2006, nr ..., s. 7.
[4] (CHA, MP.), Urząd Miasta Łodzi zostaje pod 104. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 25 VIII 2006, nr ..., s. 6.
[5] JASIŃSKA Agnieszka, Łódzki magistrat wyrzucił w błoto 5 milionów złotych. [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 10 IV 2009, nr ..., s. 5.

1931

– nr 47, z 22 XI, s. 4: reklama „Philipsa” na frontonie pałacu („Wystawa Philipsa”)

1932

– nr 47, z 20 XI, s. 3: fragment reklamy salonu „Philipsa” na frontonie pałacu

– HEINZLA Ludwika, Julianów

Adres: Julianów; obecny park im. A Mickiewicza

– HEINZLA Ludwika, Łagiewniki

porównaj: OSOBY – HEINZEL von Hohenfels Maria Colonna
– HEINZEL von Hohenfels, rodzina

Adres: Łagiewniki, ul. Okólna ... (w pobliżu klasztoru); Feldermaustr. (1940–1942), Schneisenweg (1942–19 I 1945)

Powstał w 1899 r. jako rezydencja syna twórcy potęgi rodu Juliusza Heinzla (zm. w 1895 r.) – Ludwika i jego niedawno poślubionej żony – Marii Colonna z Walewskich (z „tych” Walewskich). Pałac w stylu neorenesansowym zbudowany w dobrach Heinzłów, zakupionych przez nestora rodu, w miejscu niewielkiego dworku myśliwskiego.

Projektantem był berliński architekt Franz Schwechten; również twórca kaplicy grobowej Heinzłów na cm. katolickim przy ul. Ogrodowej.

W czerwcu 1925 r. zmarł w nim, na zapalenie płuc, jego właściciel – Ludwik Heinzel. Spadkobiercy w r. 1932... sprzedali majątek łagiewnicki władzom Łodzi, które urządziło tu prewentorium dla łódzkich dzieci zagrożonych gruźlicą [2].

W 1939 r., gdy Łódź miała stać się stolicą Generalnej Guberni, w pałacu miała znajdować się rezydencja Hansa Franka. Ostatecznie podczas II wojny światowej mieścił się tu dom czasowy dla ciężarnych niemieckich matek oraz izba porodowa „Lebensbornu” [3].

Niedługo po końcu okupacji niemieckiej w Łodzi (19 I 1945) w pałacu została pomieszczona „polowa” szkoła oficerska Armii Czerwonej, która funkcjonowała w latach 1945 – 1947.

Po jej likwidacji szkoła pałac został przeznaczony na szpital chorób płucnych i w tej funkcji pozostał do połowy lat 90-tych XX w., kiedy to z przyczyn ekonomicznych został zlikwidowany. Obiekt został przekazany do Skarbu Państwa, który w 2003 r. przekazał go Urzędowi Marszałkowskiemu w Łodzi. Ten, nie mając możliwości jego zagospodarowania wystawił go na licytację za cenę wywoławczą 7 mln złotych [1]. Ostatecznie pałac „poszedł” za 6,8 mln a kupili ją dwaj biznesmeni prowadzący rodzinny interes: Waldemar Biliński i jego syn Kamil, zapewniając władze urzędu marszałkowskiego w Łodzi, że przeznaczą na jego gruntowny remont 30 mln [5,6].

BIBLIOGRAFIA:

- [1] PIERZCHAŁA Wiesław, *Pałac Ludwika Heinzla pod młotkiem*; [w:] „Kocham Łódź: (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki””, 8 XI 2013, nr 259, s. 5
[2] PAWLAK Wacław, *W rytmie fabrycznych syren. Łódź 197...*, s. ....
[3] „*Niemowię z pałacu Heinzłów*”; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 10 III 2004, nr 59, s. 20.
[4] SZEŁĄGOWSKA Ewa, *Dwory i pałace okolic Łodzi. Łódź ...*, s. ....
[5] PIERZCHAŁA Wiesław, *Wnuk Heinzla [Jan Kermentitz] w akcji*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki””, 6 XI 2015, nr 359, s. 6.
[6] PIERZCHAŁA Wiesław, *Spadkobierca blokuje sprzedaż zabytkowego pałacu Ludwika Heinzla*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki””, 25 III 2016, nr 379, s. 4.

– HERTZA Jakuba

Adres: Al. Kościuszki 4

– KESTENBERGA .....

Adres: ul. S. Sterlinga 26

- KUNITZERA Juliusza

Adres: al. T. Kościuszki 15

- Plihała L.....

Adres: ul. Wileńska ....

- Poznańskiego Izraela

Adres: ul. Ogrodowa ....

W latach 192... – 197... siedziba Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi. Od 1975 r. Muzeum Historii Miasta Łodzi, w 2010 r. zmiana nazwy na Muzeum Miasta Łodzi.

BIBLIOGRAFIA:

[1] .....

[2] .....

[3] .....

[3] .....

[4] GRONCZEWSKA Anna, Nieznani lokatorzy wspaniałego pałacu przy ul. Ogrodowej. [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska Dziennik Łódzki), 4 III 2011, nr 119, s. 7

1926

– nr 17, z 25 IV, s. 3: sala posiedzeń Urzędu Wojewódzkiego (w pałacu Poznańskiego; obecnie sala .....) podczas zjazdu lekarzy weterynarii ziemi łódzkiej (ok. 19.04.1926)

1930

– nr 5, z 2 II, s. 2: spotkanie przedstawicieli łódzkich organizacji gospodarczych z ministrami: ..... Prystorem (min. ....) i E. Kwiatkowskim (min. przemysłu i handlu); pałac Poznańskiego, sala lustrzana)

– nr 13, z 30 III, s. 3: – uroczystość dekoracji grupy łodzian orderami „Polonia Restituta” i „Krzyżami Walecznych” (Różniecki, Rosset, Witanowski, Płoczek, A. Grohman i Karlińska); w sali Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi
– akademia w salach Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi z okazji imienin J. Piłsudskiego zorganizowana przez Stowarzyszenie Urzędników Państwowych i Towarzystwo Przyjaciół Związku Strzeleckiego (19.03.1930)

– nr 45, z 1 XI, s. 1: spotkanie w reprezentacyjnej sali Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi członków oddz. łódzkiego Legii Inwalidów Wojsk Polskich z gen. E. Rydza-Śmigłego z okazji poświęcenia sztandaru organizacyjnego (26.10.1930)

1931

– nr 14, z 4 IV, s. 5: grupa wyższych urzędników Urzędu z wojewodą W. Jaszczółtem na czele i grupa funkcjonariuszy policji po uroczystości dekoracji Krzyżami Zasługi; zdjęcie wykonane w sali lustrzanej pałacu Poznańskiego

– nr 34, z 21 VIII, s. 1: wejście główne do Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi; m.in. doskonale widoczna jego tablica firmowa

1933

– nr 8, z 19 II, s. 5: grupa pracowników Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi podczas uroczystości pożegnania odchodzącego z Łodzi wojewody W. Jaszczółta; zdjęcie wykonane na scenie w obecnej sali lustrzanej

– nr 51, z 17 XII, s. 4: uroczystość odznaczenia prezesa Syndykatu Dziennikarzy Łódzkich – Czesława Gumkowskiego orderem Korony Jugosławiańskiej za pracę na rzecz zbliżenia polsko-jugosławiańskiego; order wręczył radca ambasady Królestwa Jugosławii – ..... Maresz; zdjęcie wykonane w siedzibie Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi, w sali ..... pałacu Poznańskich

1934

– nr 30, z 29 VII: fotoreportaż z pobytu w Łodzi, na zaproszenie władz miasta, braci Adamowiczów (Bolesław i Józef), którzy w dniach 28-29.06.1934 r. przelecieli

swoim samolotem z USA do Francji; tu m.in. z wizytą w zakładach I.K. Poznański 3 zdjęcia
s. 6: m.in. na tarasie ogrodowym pałacu Poznańskich przy ul. Ogrodowej w gronie przedstawicieli dyrekcji zakładów

1935

- nr 2, z 13 I, s. 3: z fotoreportażu Włodzimierza Pfeiffera, który można zatytułować „Architektura współczesnej Łodzi”:
  - gmach Urzędu Wojewódzkiego w d. pałacu Poznańskich przy ul. Ogrodowej ...; z podpisu: „siedziba władz w pałacu I.K. Poznańskiego, w stylu secesji, naśladującym cesarski wiedeński zamek Burg, zawiera mnóstwo wartościowych szczegółów we wnętrzu, w umebrowaniu sal i wytwornym hall'u”
- nr 10, z 10 III, s. 1: wojewoda łódzki Aleksander Hauke-Nowak w gronie pracowników Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi podczas swoich imienin; zdjęcie wykonane w tzw. (obecnie) Sali Lustranej pałacu Poznańskich (26.02.1935)

– Poznańskiego Karola

Adres: ul. Gdańska 32

BIBLIOGRAFIA:

- [1] PIERZCHAŁA Wiesław, Pałac, w którym stanął czas, doceniła nawet ekipa filmowa Wajdy, [w:] „Kocham Łódź (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”) 3 XII 2010, nr 106, s. 8.
- [1] KACZYŃSKI Łukasz, Blask perły neobaroku (sala balowa w pałacu), [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 16 I 2013, nr 13, s. 13.

– willa Poznańskich

Adres: al. Wiókniarzy ...

– Scheiblera Karola

Adres: ul. Piotrkowska 11

– Scheiblera Karola

Adres: ul. Piotrkowska 268

– Scheiblera Karola

Adres: Wodny Rynek 1.

Po II wojnie światowej pałacyk przejęło Ministerstwo Przemysłu Lekkiego, w którym swoją pomieściło delegaturę łódzką. W ramach przemian po 1956 r., w końcu tego roku nastąpiło znacznie zmniejszenie zadań i ilości pracowników delegatury. Opuściła ona pałacyk do trzech pokoi w kamienicy przy ul. Piotrkowskiej 64, natomiast pałacyk po długich targach został w marcu 1957 przekazany dwóm placówkom oświatowym. Wyższa Szkoła Muzyczna w Łodzi otrzymała budynek dla służby (w którym mieścił się hotel ministerialny) i lewą stronę parteru budynku głównego, dawną salę konferencyjną przydzielono Państwowej Średniej Szkole Muzycznej, a prawą stronę parteru i całe I piętro otrzymało Liceum Bibliotekarskie [2].

W 198... r. budynek został przekazany na Muzeum Kinematografii w Łodzi.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] [WILKOSZEWSKI Bolesław], Widoki m. Łodzi, [Łódź 1895], k. 27 (widok ogólny pałacu i fabryki, k. 28 (widok od strony południowej - ogrodu; uwaga dobrze widoczna fontanna, która teraz stoi przed pałacykiem Herbstów przy ul. Przędzalnianej
- [2] I. Sz., W pałacyku – szkoła. [w:] „Głos Robotniczy”, wyd. A, 15 III 1957, nr 64, s. 4.

1935

- nr 4, z 27 I, s. 7: widok ogólny rezydencji Scheiblerów przy Wodnym Rynku wg rysunku reklamowego ich fabryki

– Steinertów

Adres: ul. Piotrkowska 272a i 272b

Powstał w latach 190... – 1909. Składa się z dwóch części z dwoma bramami wjazdowymi; 2-piętrowy z mansardą. Architektura domu naśladuje pseudobarok południowo-niemiecki. Obok, w stronę Górnego Rynku, stały dwa parterowe, pierwsze domy Steinertów z I poł. XIX wieku.

1934

– nr 49, z 8 XII, s. 6: rezydencja Steinertów; widok od tyłu.

– Steinertów

Adres: Piotrkowska 276

Jeden z dwóch parterowych domów Steinertów; kryty gontem, z dachem **polskim**, mansardowy, z I poł. XIX w. Drugi stał przy ul. Piotrkowskiej 274. Oba zostały rozebrane w latach 70-tych XX wieku. Domy te były pierwszą siedzibą tej rodziny po sprowadzeniu się do Łodzi.

1934

– nr 49, z 8 XII, s. 2: widok ogólny domu; zdjęcie wykonane z okazji 100-lecia firmy

– Stillera i Bielszowskiego

Adres: ul. S. Jaracza ....

– Towarzystwa Akcyjnego „Louis Geyer”

Adres: ul. Piotrkowska 74

PAŃSTWOWY MONOPOL TYTONIOWY

patrz: **FABRYKI** – przemysłu spożywczego – Państwowa Fabryka Wyrobów Tytoniowych

PARKI w ŁODZI

– niezidentyfikowane

BIBLIOGRAFIA:

[1] ZALESKI Antoni, *Ogrody miejskie w Łodzi*; [w:] „Dziennik zarządu m. Łodzi, 6 I 1920, nr 1, s. 5-6.

– „Helenów”

porównaj: **TORY** – kolarski „Helenów”

Prywatny park publiczny Anstadtów, łódzkich browarników. Oddany do użytku 26 I 1885 roku. Od tego czasu popularne miejsce wypoczynku i rozrywki łódzkiej klasy średniej oraz wielu wystaw. Niedaleko wejścia głównego znajdowała się drewniana muszla koncertowa.

Po II wojnie światowej otrzymał nazwę „19 Stycznia”, zmienioną w 199... na .....

BIBLIOGRAFIA:

[1] *Brasserie et Helenów établissements des fucc. de Charles Anstadt a Łódź (Pologne)*; [Łódź 189... (kk. 1-5: foto browaru, kk. 5-24: zdjęcia „Helenowa”); m.in. w zbiorach MTN-Łódź, sygn. I-2398.

[2] *Parki w Łodzi*. Pod red. Jakuba Mowszowicza. Łódź 1962, ss. 83 – 87.

[3] „Giewont”, nr 3, s. 56 (trzy zdjęcia z końca XIX w.).

[4] [B. Wilkoszewski], *Widoki m. Łodzi* [album fotograficzny], Łódź, ok. 1914 r. (k. 6: staw w parku helenowskim)

1924

1925

1926

– nr 51, z 19 XII, s. 2: klatki z gołębiami pocztowymi z hodowli Dowództwa Okręgu Korpusu IV, wystawione na łódzkiej Wystawie Ptaków i Zwierząt Domowych w parku helenowskim (złoty medal)

1927

1928

1929

– nr 25, z 23 VI, s. 7: zabawa ogrodowa w parku „Helenów”, z której dochód został przeznaczony na organizację kolonii letnich przez łódzką Komendę Chorągwi ZHP

1930

1931

1932

1933

1934

– Julianów (park im. A. Mickiewicza)

– Kolejowy, ul. Narutowicza

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Kurier Łódzki”, 9 IV 1932, nr 98, s. 5 („Plac przy dworcu Łódź-Fabryczna i 250 tys. cegieł pod budowę Domu Inwalidzkiego. Przed Walnym Zgromadzeniem członków Okręgowego Koła Związku Inwalidów.”)

– „Kwela”

patrz: **PARKI** – Źródliśka

– im. J. Piłsudskiego (Zdrowie)

porównaj: – **OGRODY** – Ogród Zoologiczny
– **OSOBY** – **ROGOWICZ** Stefan (inż. projektant parku)
– **OSIEDLA** – J. Montwiła-Mireckiego
– **POMNIKI** – Wolności („kolumna rewolucjonistów”)
– **REZERWATY** – „Polesie Konstanyńskie”

Budowę parku rozpoczęto na początku lat 30-tych XX w., w miejscu lasu miejskiego, według projektu naczelnika Wydz. Plantacji Miejskich inż. ogrodnictwa Stefana Rogowicza. Obok elementów przyrodniczo-rekreacyjnych zaprojektowano miejsca o charakterze edukacyjno-sportowym. Te ostatnie były zgrupowane w części północno-wschodniej. Zaplanowano powstanie ogrodu zoologicznego, ogrodu botanicznego, boisk do gier zespołowych, niewielki stadion, na stawach wypożyczalnię łódek.

Do wybuchu II wojny światowej zrealizowano tylko część planów. Na przykład ogród zoologiczny uruchomił podczas okupacji okupant niemiecki. Duży staw w tym rejonie, na brzegu, którego powstała wypożyczalnia łódek i kąpielisko, oddano w dzierżawę lub w bezpłatne użytkowanie Towarzystwu Opieki nad Inwalidami Wojennymi Województwa Łódzkiego (po wojnie administrował nim KS „Tramwajarz”) jako forma jego nieoficjalnego wsparcia, dofinansowania Klubu przez miasto.

W trakcie budowy parku, na jego fragmencie od ul. Krzemienieckiej, na wniosek nauczycieli biologii zrzeszonych w Sekcji Ochrony Przyrody Towarzystwa Przyrodniczego im. Stan. Staszica, założony został ścisły rezerwat przyrody na powierzchni 9,7 ha, mający chronić tzw. dawną puszcę łódzką, a w rzeczywistości las o cechach naturalnego grądu niskiego i łągu jesionowo-olszowego, dla celów naukowych, dydaktycznych i estetycznych. Po II w. św. formalnie odnowiono jego zabezpieczenie jako rezerwat w 1954 r. [2].

BIBLIOGRAFIA:

[1] *Parki w Łodzi*. Pod red. Jakuba Mowszowicza. Łódź 1962, ss. .... – ....

[2] SZUBERT Henryk, *Rezerwat przyrody na Zdrowiu*; „Dziennik Łódzki”, ... VI 1994, nr ..., s. ....

1924

– nr 8, z 12 X, s. 7: reprodukcja planu budowy stadionu i terenów w okolicach al. Unii

1925

- nr 36, z 6 IX, s. 1: pawilony ogrodnicze Parku w trakcie budowy
- s. 2: – kopanie stawu w nowotworzonym parku
- roboty niwelacyjne

1928

- nr 39, z 23 IX, s. 3: podpis pod zdjęciem: „w dniu 8.09.1928 r. dokonano ekshumacji zwłok bojowników o wolność, poległych w Bełdowie i tam pochowanych. Wydobyte szczątki następnego dnia złożono w bratniej mogile na Polesiu Konstanyńskim”

1929

- nr 33, z 18 VIII, s. 3: wodospad przy jednym ze stawów parkowych

1930

- nr 9, z 2 III, s. 6: ślizgawka urządzona przez władze miasta dla łódzkiej młodzieży
- nr 31, z 27 VII, s. 3: fragment sztucznego stawu na obszarze budowanego parku

1931

- nr 12, z 22 III, s. 2: grupa dzieci podczas lepienia śniegowego bałwana na terenie parku
- nr 31, z 2 VIII, s. 3: dwie rzeźby z piasku postaci kobiecych wykonane przez Stan. Andrzejewskiego ze wsi Ostrowo (woj. poznańskie) na terenie parku, wykonane podczas jego pobytu w Łodzi

1932

- nr 5, z 31 I, s. 6: ślizgawka na terenie parku
- nr 15, z 10 IV s. 3: fragment biegu przełajowego na ternie parku z okazji inauguracji sezonu lekkoatletycznego w Łodzi.; zdj. wykonane na sztucznej kaskadzie jednego ze stawów

1933

- nr 2, z 8 I, s. 6: lodowisko publiczne na jednym ze stawów parkowych (2 zdjęcia)

1934

- nr 26, z 8 VII, s. 3: grupa młodzieży szkolnej podczas spaceru po parku
- s. 4: – grupa dziko rosnących w parku modrzewi
- fragment centralnej alei parku Ludowego na Zdrowiu
- nr 36, z 9 IX: budowa parku „Ludowego” na Zdrowiu
- s. 4: – ziemne roboty niwelacyjne
- ziemne roboty niwelacyjne; zsypywanie piasku dostarczonego wagonikami kolejki wąskotorowej
- przekrój nawierzchni bieżni boiska sportowego powstałej według najnowszej technologii w tym zakresie
- plan parku; widok perspektywiczny
- rysunek projektowo-wizualizacyjny alei przed głównym pawilonem wystawowym w parku
- projekt ogólny parku z 1931 r., autorstwa inż. Stefana Rogowicza
- s. 5: rysunek projektowo-wizualizacyjny alei przez projektowanym w parku „Pomnikiem Wolności”

1937

- nr 35, z 29 VIII, s. 2: grupa młodzieży z łódzkiej „Resursy Rzemieśniczej” podczas zajęć pływackich na stawie w parku im. J. Piłsudskiego (na Zdrowiu)

– las łagiewnicki

patrz: **ŁAGIEWNIKI**

– im. 3 Maja

Przy ul. Zagajnikowej.

1930

- nr 37, z 7 IX, s. 2: grupa dzieci łódzkich na półkolonii zorganizowanej przez Magistrat m. Łodzi w parku im. 3 Maja

1932

- nr 37, z 11 IX, s. 2: grupa łódzkich dzieci na półkolonii zorganizowanej przez Magistrat m. Łodzi w parku im. 3 Maja

– im. księcia J. Poniatowskiego

Adres: ul. S. Żeromskiego.

Powstał w miejscu placu targowego trzody wg projektu Waleriana Kronenberga i Teodora Chrzońskiego, ogrodników z Warszawy.

1930

- nr 4, z 27 I, s. 1: uroczystość „Święta Jordanu” dla żołnierzy łódzkiego garnizonu tego wyznania na stawie w parku im. księcia J. Poniatowskiego; duchowni greko-katoliccy na lodzie zamrożonego stawu (**19.01.1930**)

1931

- nr 23, z 7 VI, s. 3: fotoreportaż z obchodów „Tygodnia Dziecka” w Łodzi, w parku im. J. Poniatowskiego
- [redacted]
- [redacted]
- [redacted]

1934

- nr 24, z 17 VI, s. 2: kolumna łódzkich harcerzy podczas defilady z okazji święta Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego; park im. J. Poniatowskiego (**10.06.1934**)
- nr 26, z 8 VII, s. 4: konkurs na najlepiej utrzymanego konia dorożkarskiego zorganizowany przez oddział łódzki Towarzystwa Opieki nad Zwierzętami; przegląd w parku im. J. Poniatowskiego (29.06.1934)
- [redacted]
- [redacted]
- nr 28, z 15 VII, s. 5: jak wyżej; ciąg dalszy fotoreportażu z konkursu koni dorożkarskich
- komisja konkursowa z grupą nagrodzonych dorożkarzy
- trzech nagrodzeni dorożkarze na kozłach swoich dorożek
- czterej nagrodzeni dorożkarze na kozłach swoich dorożek

1935

- nr 2, z 13 I, s. 3: fragment fotoreportażu Włodzimierza Pfeiffera, który można zatytułować „Architektura współczesnej Łodzi”:
- z podpisu: „pięknie rozplanowany park im. księcia Józefa Poniatowskiego o obszarze 49 ha, założony w 1905 r. na terenie dawnego lasu miejskiego, z pięknymi widokami, o czym przekonać może podana rycina”

– im. H. Sienkiewicza

porównaj: GALERIE – Miejska Galeria Sztuki

Powstał w r. 1897, w miejscu świńskiego targu, wg projektu Henryka Szaniora, głównego ogrodnika Plantacji m. Warszawy, kierownika ogrodu Saskiego. Był drugim parkiem miejskim, po parku Źródlika utworzonym w 1840 roku. W parku, w jego wschodniej części, powstała kawiarnia (dziś Muzeum Przyrodnicze), a obok tzw. dom ogrodnika, w którym do 1916 r. mieszkał ogrodnik miasta.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] ROGOWICZ Stefan, *Park im. Sienkiewicza w Łodzi*. Łódź 1931 (Tow. Przyrodnicze im. St. Staszica w Łodzi).
- [1] N., *Będzie jak nowe* [Muzeum przyrodnicze]; [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 23.01.2017, nr 18, s. 15..

1924

- nr 3, z 7 IX, s. 2: widok ogólny pawilonu dawnej cukierni parkowej w trakcie przebudowy na Miejską Galerię Sztuki

1935

- nr 2, z 13 I, s. 3: panorama fragmentu parku od wschodu ku zachodowi z fotoreportażu Włodzimierza Pfeiffera, który można zatytułować „Architektura współczesnej

Łodzi”; z podpisu pod nim: „na terenie dawnego targu świńskiego istnieje od roku 1897 r. park im. Sienkiewicza, zwany też ze względu na swój wielki obszar ... „syfonem świeżego powietrza”; w rozplanowaniu tego parku walczy moda francuska z angielską i dlatego kunsztowne szpalery krzewów otaczają strzyżone trawniki”;

- im. J. Słowackiego

BIBLIOGRAFIA:

[1] ROGOWICZ Stefan, Park im. Staszica w Łodzi. Łódź 1931 (Tow. Przyrodnicze im. St. Staszica w Łodzi).

- im. S. Staszica, ul. Narutowca

- Stefańskiego, Ruda Pabianicka

1925

- nr 26, z 28 VI, s. 3: uczestnicy zabawy łódzkich harcerzy w parku Stefańskiego (21.06.1925)

- Źródłiska

PARTIE POLITYCZNE (w Łodzi i okręgu łódzkim)

- Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem Józefa Piłsudskiego (BBWR)

porównaj: – OSOBY – ALGAJER Karol, BUDZYŃSKI ..... FIJAŁKOWSKI ..... (poseł), HOEHNE ..... KELLER ..... (działacz), KOCHANOWSKI-KORWIN Jan Karol, KURYLUK ..... KURYLUKOWA ..... LIPIŃSKI Franciszek (kier.), PIWAKOWSKI Zygmunt, PODOLSKI Zbigniew, POTOCKI Antoni (v-ce wojewoda Łódzki), SZNAJDER Adam, WADOWSKI Marian (prezes Rady), WDÓWKA Marian (insp. grodzki), WISŁAWSKA ..... WISŁAWSKI ..... WŁODAREK ..... (czł.), WŁODARKOWA ..... (czł.), WRONA Stanisław

– SZKOŁY –

Założony z inicjatywy Józefa Piłsudskiego przez Walerego Sławka w listopadzie 1927 r. (odezwa programowa opublikowana 19 stycznia 1928 r.). Pierwotnym celem powstania BBWR było utworzenie porozumienia wyborczego do wyborów sejmowych w marcu 1928 roku. Program polityczny stowarzyszenia miał opierać się na filozofii „sanacji” życia społeczno-politycznego. BBWR szybko zdobył poparcie wielkich właścicieli ziemskich i przemysłowców. Skupił drobne ugrupowania polityczne i grupy mniejszości narodowych, także przystąpiło do niego kilku posłów z PPS i PSL „Piast”.

Organizacja nie określała się jako partia polityczna, ale *de facto* wykonywała szereg funkcji politycznych. Skupionych w nim ludzi i grupy o różnych interesach i poglądach łączył przede wszystkim stosunek do Józefa Piłsudskiego. BBWR nie dążył do zdobycia władzy, ale do utrzymania i umocnienia już posiadanych przez „piłsudczyków” wpływów.

Program BBWR-u opierał się w podstawowych punktach na: – kulcie wodza, czyli J. Piłsudskiego, – krytyce „partyjniactwa” jako zjawiska mającego destruktywny wpływ na państwo, – konieczności zmiany konstytucji w zakresie przyznania większej władzy prezydentowi i ograniczenie uprawnień Sejmu i solidaryzmie społecznym. Natomiast nie poruszał problematyki gospodarczej.

Rozwiązany przez Sławka po śmierci Piłsudskiego z dniem 30 października 1935 roku.

= ogólne

1935

- nr 21, z 26 V, s. 1: walny zjazd BBWR w sali posiedzeń Tow. Kredytowego m. Łodzi, z udziałem premiera RP – Janusza Jędrzejewicza i wojewody łódzkiego – Aleks. Hauke-Nowaka (Łódź, ...05.1935)

= Rada Grodzka w Łodzi

porównaj: – **KOLEJ** – PKP – Koło Środowiskowe Prac. Kolejowych BBWR

- **OSOBY** – **ALGAJER** Karol, **BRAUN** .....?..... (czł.), **BUDZYŃSKI** ..... (czł.), **FIJAŁKOWSKI** ..... (poseł), **JĘDRZEJEWICZ** Janusz (czł., premier RP), **KELLER** ..... (naczelnik, działacz BBWR), **KURYLUK** (czł.), **KURYLUKOWA** ..... (czł.), **LIPIŃSKI** Franciszek, **PIWAKOWSKI** Zygmunt (czł., v-ce wojewoda), **PRZEDPEŁSKI** ....?..... (czł.), **SZNAJDER** Adam (radny z BBWR), **VOGEL** Alfred (czł.), **WADOWSKI** Marian (prezes Rady Grodzkiej), **WISŁAWSKA** (czł.), **WISŁAWSKI** Zygmunt (czł.), **WŁODARKOWA** ..... (czł.), **WRONA** Stanisław (czł., starosta łódzki)

Adres: ul. Przejazd ...

1933

- nr 27, z 2 VII, s. 1: zjazd wojewódzki BBWR w sali łódzkiej Filharmonii (25.06.1933)
  - prezydium Zjazdu
  - widok ogólny sali

1935

- nr 1, z 6 I, s. 5: widok ogólny pomieszczenia sekretariatu Rady Grodzkiej BBWR, przy ul. Przejazd .....
- nr 2, z 13 I, s. 4: uroczystość zakończenia kursu dla kierowników sekretariatów powiatowych i grodzkich BBWR w województwie łódzkim

== Rady Dzielnic

++ Łódź–Chojny

porównaj: – **DZIECIŃCE** – Łódź–Chojny

- **OSOBY** – **JAWORSKI** Stefan (v-ce prezes Rady Dzielnic), **POTARZYCKI** Wiktor (czł. Rady), **TOBOSKI** Konstanty (czł. Rady), **WDÓWKA** Marian (prezes Rady Dzielnic)

Rada **BBWR Dzielnic Łódź–Chojny** powstała w **grudniu 1934** **styczniu 1935** roku. Jej lokal, przy ul. ...., został poświęcony w **grudniu 1934** **styczniu 1935** roku. Jedną z pierwszych inicjatyw Rady było zorganizowanie „Dziecińca” dla dzieci chojeńskich (w 1934 r.)

1935

- nr 3, z 20 I, s. 4: – uroczystość poświęcenia lokalu Rady BBWR Dzielnic Łódź–Chojny
  - Komitet organizacyjny uroczystości poświęcenia i prezydium Rady Dzielnicowej BBWR „in corpore”

– Chrześcijańska Demokracja

porównaj: **OSOBY** – **ADAMSKI** Władysław (działacz, ławnik), **HARASZ** Antoni (działacz, ławnik)

– Jung-Deutsche Partei (JDP)

Oddział łódzki mieścił się przy ul. Piotrkowskiej 15. Jednym z jej przywódców był Herbert Mees, w czasie II wojny światowej landrat powiatu łódzkiego i kreisleiter NSDAP na powiat łódzki.

BIBLIOGRAFIA:

[1] CYGAŃSKI Mirosław, Z dziejów okupacji hitlerowskiej w Łodzi, 1939–1945. Łódź 1965, s. 28, 107.

– Narodowa Demokracja

porównaj: **CYNARSKI** Marian (członek)

– Narodowa Partia Robotnicza

porównaj: **OSOBY** – **MICHAŁAK** ..... (poseł NPR)

1927

- nr 20, z 15 V, s. 3: akademie z okazji 3 Maja zorganizowana przez NPR w sali posiedzeń Rady Miejskiej m. Łodzi przy ul. Pomorskiej

1928

- nr 32, z 5 VIII, s. 7: członkowie Koła NPR – dzielnic „Staromiejska” w Łodzi na wycieczce w Spale; zdj. wykonane nad rz. Pilicą, obok wypożyczalni łódek

- Narodowa Partia Robotnicza-Lewica Lewicy

porównaj: OSOBY – WOJEWÓDZKI Waclaw (lider oddz. łódzkiego)

- Narodowa Partia Robotnicza-Prawica Prawicy

porównaj: ORGANIZACJE i STOWARZYSZENIA – ..... – Stowarzyszenie Młodzieży pracującej „Jedność”

1935

- nr 35, z 1 IX, s. 4: zdjęcie zbiorowe uczestników uroczystości poświęcenia sztandaru oddziału łódzkiego Stowarzyszenia Młodzieży Pracującej „Jedność”, połączone ze zjazdem przywódców partii

- Narodowo-Socjalistyczna Niemiecka Partia Robotnicza (NSDAP)

Hitlerowska (NSDAP).

Wg Bojanowskiego, s. 79:

„(...) Partia hitlerowska w Łodzi została utworzona na bazie łódzkiej placówki Zagranicznej Organizacji NSDAP (Auslandorganisation NSDAP – AO NSDAP) oraz dwóch partii prohitlerowskich działających przed wojną w mieście – Niemieckiego Związku Ludowego (Deutscher Volksverband – DVV) i Partii Młodoniemieckiej (Jung-Deutsche Partei – JDP). Prace organizacyjne trwały od początku stycznia 1940 r., a kierował nimi pełnomocnik centralnego kierownictwa NSDAP – Georg Gellert.

Decyzją A. Greisera, który był szefem NSDAP w okręgu „Kraj Warty” (Gaulleiter), 16 XI 1939 r. DVV i JDP zostały rozwiązane a tylko członkowie ich kierownictw zostali automatycznie przyjęci do NSDAP. Pozostali musieli przejść od nowa procedurę rejestracyjną. Była to pośrednia forma weryfikacji szeregów łódzkich nazistów. Ponadto szeregi łódzkiej partii zasilili przybysze z Rzeszy.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] SERWIŃSKI Janusz, *Pierwsza lista zdrajców i szpiegów niemieckich, którzy w okresie okupacji Łodzi inspirowali i pomagali hitlerowcom znęcać się nad ludnością polską*; [w:] „Express Ilustrowany”, 17 XII 1946, nr 331, s. 7 (wymienieni jako działacze NSDAP w Łodzi: Koenigsfeld vel Königsfeld – konsul III Rzeszy w Łodzi, Kurt Pohlman – bankowiec, Karol Somya – handlowiec, Ludwik Wolff, Bruno Grohman – przemysłowiec, pastory: Schedler, Knoiffel, Loeffler i Doberstein, Werner Ventzki – nadburmistrz Łodzi, dziennikarze: Adolf Kargel, Horst Markgraf, Hugo Wieczorek, Otto Heike, Artur Kronig).
- [2] .....?....., *Kara śmierci dla zbrodniarzy hitlerowskich*; [w:] „Dziennik Łódzki” 6 VIII 1945, nr 32, s. 2 (Ernst Koch (czł. NSDAP w Łodzi przed wojną i ..... Kartaj).

1934

- nr 19, z 13 V, s. 5: oddział łódzkiego AO NSDAP przed katedrą podczas obchodów święta 3 Maja
- nr 26, z 1 VII, s. 2: Święto Wychowania Fizycznego i Przynależenia Wojskowego w Spale (czerwiec 1934)
  - s. 2: – kolumna łódzkiego „Sokoła” defilująca przed prez. RP – I. Mościckim w geście pozdrowienia podobnym do nazistowskiego
  - kolumna członków łódzkiej organizacji WF i PW z podobnym gestem

- Narodowy Związek Robotniczy (NZR)

porównaj: OSOBY – BARCZEWSKI ..... (czł. NZR), EICHLER ..... (prezes oddz. pabianickiego NZR), KICIŃSKI ..... (czł. NZR), NOWICKI ..... (czł. NZR), PODRYGALSKI Bronisław (działacz), POGONOWSKI Józef (prezes oddz. łódzkiego NZR), SAMBORSKI ..... (czł. NZR), WASZKIEWICZ Ludwik (poseł, czł. NZR), WOJEWÓDZKI Waclaw (czł. NZR)

Adres: Główna 17

Centrowa partia .....
Poświęcenie sztandaru oddz. łódzkiego Związku odbyło się wraz z poświęceniem sztandaru „Kilińczyków” (co obie organizacje miały ze sobą wspólnego ??)

1934

- nr 19, z 13 V: uroczystość poświęcenia sztandaru oddziału łódzkiego Związku w łódzkiej katedrze (6.05.1934)
  - s. 1: uczestnicy uroczystości na stopniach Katedry

- s. 7: kolumna członków Związku w strojach organizacyjnych podczas defilady po poświęceniu, w drodze do lokalu związkowego

1935

- nr 30, z 28 VII: jubileuszowy zjazd z okazji 30-lecia Narodowego Związku Robotniczego (NZR) (**21.07.1935**)

- s. 1: grupa uczestników przed wejściem głównym do sali obrad w tzw. „Domu Śpiewaków”, przy ul. 11 Listopada [...], (dziś Teatr Powszechny)
s. 2: widok ogólny sali zjazdu od strony sceny w trakcie zjazdu

– Niemiecka Socjalistyczna Partia Pracy

porównaj: **OSOBY – KUK** Ludwik (działacz, ławnik)

– Obóz Wielkiej Polski

porównaj: – **OSOBY – KOWALSKI** Kazimierz
– **TOWARZYSTWA – .....** – Towarzystwo Rozwoju Rodziny

Adres: Karola 26 (od 1 I 1931)

Partia powstała w Poznaniu 5 XII 1926 roku. Jej liderem był Roman Dmowski. Od strony organizacyjnej partia wzorowała się na Włoskiej Partii Faszystowskiej. Rozwiązana przez władze w latach 1932-1933.

Jej organem prasowym był „Głos. Dwutygodnik polskiej myśli narodowej”, wydawany w Poznaniu (w nr 13-15 z 15 VIII 1934 tekst przemówienia – chyba R. Dmowskiego – na zjeździe inauguracyjnym).

Oddział łódzki powstał [.....] 192[...]. Dla większych spotkań oddział korzystał z lokalu „Pracy Polskiej” przy ul. Głównej [al. J. Piłsudskiego] 48.

BIBLIOGRAFIA:

[1] RUDNICKI Szymon, Narodowa falanga. [w:] „Polityka”, 27 XI 2010, nr 48, ss. 66-67.

– Obóz Zjednoczenia Narodowego (OZN), oddział w Łodzi

porównaj: – **OSOBY – ALGAJER** Karol (prezes „odcinka robotniczego” OZN), **GALICA** Andrzej (gen., czł. Zarz. Gł.), **GODLEWSKI** Mikołaj (przew. 193[...]-IX 1939), **POMIANOWSKI** [.....] (poseł; **czł.**), **PRZERADZKI** Jan (czł.), **RACHALEWSKI** Stanisław (czł. Komisji Organ.), **SKULSKI** Leopold, **ZAGÓRSKI** [.....] (czł., przew. Służby Młodych OZN)

- **ZWIĄZKI** – zawodowe – Związek Włókniarzy przy Obozie Zjednoczenia Narodowego w Łodzi
– paramilitarne Ogólny Związek Podoficerów Rezerwy RP, oddział w Łodzi

W końcu marca 1937 r. akces do tej partii zgłosił oddział łódzki Ogólnego Związku Podoficerów Rezerwy RP (do sprawdzenia: to inicjatywa tylko tego okręgu czy całej centrali ??). W lutym 1938 powstał oddz. łódzki „Służby Młodych” OZN pod przewodnictwem [.....] Zagórskiego.

BIBLIOGRAFIA:

[1] DZIUDA Karol, Obóz Zjednoczenia Narodowego w Łodzi; [w:] „Muzealny Rocznik Historyczny” [Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi], Łódź 2013, tom II, ss. 135 – 163.

= „Służba Młodych” Obozu Zjednoczenia Narodowego, oddz. w Łodzi

porównaj: **OSOBY – ZAGÓRSKI** [.....] (przew. oddz.)

Oddział łódzki „Służby Młodych OZN powstał na zebraniu inauguracyjnym w dniu 13 lutego 1938 r., zorganizowanym w sali Stow. Śpiewaczego „Lutnia”, przy ul. Piotrkowskiej 243. Obok licznie zgromadzonych uczestniczyli w nim: prez. Łodzi – Mikołaj Godlewski, naczelnik Wydz. Społeczno-Politycznego w Urzędzie Wojewódzkim w Łodzi – Stan. Wrona, jako reprezentant wojewody łódzkiego Al. Hauke-Nowaka i płk Franciszek Dindorf-Ankowicz, d-ca 10 dywizji piechoty, jako przedstawiciel Armii.

1938

- nr 12, z 12 II, s. 2: zebrania inauguracyjne oddz. łódzkiego SM OZN (**13.02.1938**)
– prezydium zebrania
– widok ogólny sali i zgromadzonych

– Polska Partia Socjalistyczna, oddział łódzki

porównaj: – **OSOBY – ANDRZEJAK** Edward, **BADZIAN** [.....] (poseł PPS), **HANEMAN** Jan Stefan (członek), **HOLCGREBER** Jan, **JAWOROWSKI** Rajmund, **KŁUSZYŃSKA** Dorota, **NAPIÓRKOWSKI** Aleksander, **PRAUSS** Zofia, **SZCZERKOWSKI** Antoni (wybitny działacz)

– **ZWIĄZKI** – zawodowe – centrale związkowe – Związek Stowarzyszeń Zawodowych w Polsce

Ustalenie dokładnej ilości członków PPS w okresie międzywojennym w Łodzi i okręgu łódzkim opiera się, z powodu braku odpowiednich źródeł, na szacunkach. W II połowie lat 20-tych liczba członków wynosiła ok. 2700 osób. W połowie lat 30-tych XX w. około 2500 osób.

W latach 1922–1928, zarówno w skali ogólnopolskiej jak i łódzkiej, doszło do frondy niektórych działaczy PPS którzy utworzyli Niezależną Socjalistyczną Partię Pracy (NSPP). W 1928 r. nastąpiło zjednoczenie obu partii.

BIBLIOGRAFIA:

[1] NARTONOWICZ–KOT Maria, Polski ruch socjalistyczny w Łodzi w latach 1927–1939. Łódź 2001.

[2] MROZKA Ludwik, Łódzka organizacja Polskiej Partii Socjalistycznej w latach 1918–1926. Łódź 1971.

[3] „Kurier Popularny”, 31 I 1948, nr 31, s. 3 (członkowie Łódzkiego Okręgowego Komitetu Robotniczego PPS w latach 1938–1939 „in corpore” na zdjęciu wraz informacją o ich losach wojennych)

[4] MARTYNOWSKI Stanisław, Polska Bojowa. Łódź 1937.

– Polska Partia Socjalistyczna, d. Frakcja Rewolucyjna, Łódzki Okręgowy Komitet Robotniczy

porównaj: – **ORKIESTRY** – PPS, d. Frakcja Rewolucyjna

– **OSOBY** – **JAWOROWSKI** Rajmund, **MALINOWSKI** Marian, **NOWAKOWSKI** W..... (reżyser teatralny; czł.? sympatyk?), **PLUCIENNIK** Stefan (prezes)

Adres: ul. Piotrkowska 62 (X 1933 – ..... 193...), ul. J. Kilińskiego 145 (1937)

BIBLIOGRAFIA:

[1] [foto] p.t. Łódzki O.K.R. PPR. Rok 1938–1939; [w:] „Kurier Popularny”, 31 II 1948, nr 31, s. 3.

– Stronnictwo Demokratyczne, oddz. łódzki

porównaj: – **KLUBY** – polityczne – Łódzki Klub Demokratyczny

– **OSOBY** – **HILLER** Karol (współzałożyciel), **MILLER** Romuald (współzałożyciel), **TOMASZEWICZ** Wincenty (współzałożyciel), **WIĘCKOWSKI** Stanisław (współzałożyciel)

Powstało na zjeździe w **Warszawie** w dniach 15–16 IV 1939 z inicjatywy Klubów Demokratycznych. Oddział łódzki został utworzony w **maju** 1939 r. na bazie Łódzkiego Klubu Demokratycznego. Partia działała w środowiskach rzemieślniczym i inteligentnym.

BIBLIOGRAFIA:

[1] *ŻYCIORYSY pisane wśród ludzi. Kobiety – działaczki Stronnictwa Demokratycznego*. Warszawa 1980, [ss. 109–120: Paradowska Janina, *Wśród ludzi* (Stanisława Lenk–Aletowa, współzałożycielka i aktywna działaczka SD w Łodzi)].

– Stronnictwo Narodowe, oddz. łódzki

porównaj: – **OSOBY** – **ALGAJER** Karol (członek)

– **ZWIĄZKI** – zawodowe – Zjednoczenie Zawodowe „Praca Polska”.

W styczniu 1935 r. doszło do wielodniowego (16 – 26 I 1935) procesu o charakterze politycznym przed Sądem Okręgowym w Łodzi 19. członków Stronnictwa, oskarżonych o spowodowanie zamieszek w dniu święta 3 Maja w Łodzi, przed katedrą; tytuł w „Kurierze Łódzkim” zapowiadającym na dzień następny rozpoczęcie procesu „*Proces członków Stronnictwa Narodowego w Łodzi. 19 oskarżonych, 170 świadków. Akt oskarżenia zarzuca podsądnym spiszek dla obalenia obecnego ustroju w drodze zamachu. Zajścia w dniu 3 Maja ub. roku. Oskarżenia nie przyznają się do winy*” [1].

W wyniku procesu większość oskarżonych została uniewinniona, a tylko kilku otrzymało krótkie wyroki za zakłócanie porządku ulicznego.

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Kurier Łódzki”, 15 I 1935, nr 15, s. 1 (art. „*Proces członków Stronnictwa Narodowego w Łodzi*” [zapowiedź procesu w dniu następnym + obszernie omówienie aktu oskarżenia])

[2] „Kurier Łódzki”, 16 I 1935, nr 15, s. 1 (oskarżeni o spowodowanie zamieszek pod łódzką katedrą 3 maja 1934 r.)

[3] „Kurier Łódzki”, 26 I 1935, nr 26, s. 1 (sprawozdanie z o głoszenia wyroku)

1935

– **nr 19**, z 12 V, s. 2: pochód członków Stronnictwa Narodowego z okazji święta 3 Maja na ul. Piotrkowskiej (**3.05.1935**)

= [Kolo] Dzielnica Łódź–Bałuty

Adres: .....

1933

– nr 35, z 27 VIII, s. 5: grupa uczestników poświęcenia sztandaru dzielnicy Łódź–Bałuty Stronnictwa Narodowego w Łodzi przy Płycie Nieznanego Żołnierza

1934

– nr 31, z 5 VIII, s. 4: duża grupa członków Koła SN Łódź–Bałuty; zdjęcie wykonane przed siedzibą Koła (ponad oknami parteru widoczny duży szyld z napisem „Stronnictwo Narodowe, Koło Bałuty”.

– Stronnictwo Pracy, oddz. łódzki

porównaj: **OSOBY** – **HALLER** Józef, **KORFANTY** Wojciech, **PODRYGALSKI** Bronisław (prezes; 1937–1939)

Partia powstała z połączenia Narodowej Partii Robotniczej, Polskiego Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji Związku Hallerczyków.

Opozycyjna wobec obozu rządzącego (piłsudczyków), związane z „Frontem Morges”. Program odwoływał się do podstawowych wartości chrześcijańskiej kultury zachodniej. Główni działacze: Wojciech Korfanty, Kazimierz Popiel, Józef Haller.

W 1946 r. Stronnictwo zawiesiło działalność wobec prób jego opanowania przez grupę prokomunistyczną, która nadal posługiwała się nazwą SP. W 1950 r. zlikwidowane (część członków wstąpiła do Stronnictwa Demokratycznego, w 1989 r. reaktywowane (bez większego znaczenia w latach późniejszych).

BIBLIOGRAFIA:

[1] BUJAK Waldemar, Historia Stronnictwa Pracy, 1937 – 1946. Warszawa 1988.

= **Koło Kobiet w oddz. łódzkim**

– Zjednoczenie Mocarnej Polski

porównaj: – **OSOBY** – **BŁESZCZYŃSKI** ..... (v-ce prezes), **BORKOWSKI** A ..... (sekr.), **BORKOWSKI** J ..... , **BORKOWSKA** M ..... (czł.), **GĘBALSKI** ..... (czł. Zarz.), **KOZANECKI** ..... (czł. Zarz.), **KUSTOSIK** ..... (czł. Zarz.), **ŁUCZAK** J ..... , **MICHALAKOWA** M ..... (komendantka), **MALICHOWSKI** Józef (kier. świetlicy), **NAJDER** ..... (prezes), **RYCHTER** ..... (czł.), **SKULSKI** Leopold (współzałożyciel), **SUROWIAK** ..... (czł. Zarz.), **WOJEWÓDZKI** Wacław (v-ce prezes)

1932

– nr 16, z 17 IV, s. 6: uroczystość „jajka wielkanocnego” członków Zjednoczenia Narodowego Mocarnej Polski

= **Koło Kobiet**

porównaj: **OSOBY** – **BIAŁCZAKOWA** Maria

PATRONAT

– przy Sądzie dla Nieletnich w Łodzi

PIELGRZYMKI ŁODZIAN

BIBLIOGRAFIA:

[1] GERSTENKORNOWA Zofia, Pierwsza Łódzka Ogólnoszkolna Pielgrzymka na Jasną Górę; [w:] „Wędrownik, 2009, nr 2, ss. 25-26 (ad. „Łwl, 1939, nr 25, s. 1)

1925

– nr 17, z 26 IV, s. 8: uczestnicy kursu dla przewodników polskich po Rzymie, w tym grupa

łódzian; zdj. wykonane na krużganku bazyliki św. Pawła za murami

1927

- nr 41, z 9 X, s. 2: uczestniczy pielgrzymki do Gietrzwałdu
- nr 42, z 16 X, s. 3: wnętrze kościoła w Gietrzwałdzie
- nr 44, z 30 X, s. 3: ks. Barczewski z Gietrzwałdu, który podejmował uczestników łódzkiej pielgrzymki w tym Sanktuarium (zdjęcie portretowe)

1934

- nr 39, z 30 IX, s. 5: pielgrzymka łódzian na Jasną Górę z okazji święta Narodzenia Najśw. Marii Panny
  - zdjęcie zbiorowe uczestników pielgrzymki na tle klasztoru
  - przy jednej ze stacji drogi krzyżowej w klasztorze na Jasnej Górze
  - członkinie asysty łódzkiej katedry uczące w pielgrzymce

„PIŁSUDCZANA” – łódzkie i w okręgu łódzkim

- porównaj: – **DEMONSTRACJE** – „przewrót majowy”
– **DOMY** – Dom–pomnik im. marsz. Józefa Piłsudskiego
– **HONOROWI OBYWATELE m. ŁODZI**
– **KLUBY** – inne – Klub Obywatelski
– **KOŚCIOŁY** – katolicki – Matki Boskiej Zwycięskiej
– **OSOBY** – **KADENACOWA** Zofia (siostra Piłsudskiego), **MICHAŁKIEWICZ** Stanisław (łódzianin, legionista I Brygady), **PIŁSUDSKI** Józef, **PIŁSUDSKI** Jan (brat), **PIŁSUDSKI** Kazimierz (brat)
– **ZWIĄZKI** – kombatanckie – Związek Legionistów

„Kult marszałka Piłsudskiego, zarówno ten szczerzy, wynikający z prawdziwego żalu po jego śmierci (1935 r.) jak i ten lizusowski, mający na względzie przyszłe awanse, osiągnął w II połowie lat 30-tych XX w. niebywale rozmiary. Ustawa „O ochronie imienia Józefa Piłsudskiego Pierwszego Marszałka Polski” z dn. .... 1938 r. (opubl. w „Monitor Polski”, ... 1938, nr ....., poz. ...., ss. ....) przyjęta została niewątpliwie przez Sejm pod wpływem tzw. sprawy profesora Uniw. S. Batołego w Wilnie – Stanisława Cywińskiego, pobitego ciężko dwukrotnie przez oficerów WP za domniemaną obrazę czci Piłsudskiego.” [1]

W dniu 6 VIII 1919 r. władze miasta Łodzi nadały J. Piłsudskiemu honorowe obywatelstwo. W tekście dyplomu napisano: „**W czasie, kiedy naród polski, skuty w kajdany niewoli, z praw mu należnych, pracował w mieście naszym człowiek, co poprzysiągł kajdany te zerwać. Budził on sumienie narodu, wzniecał bunt przeciw najeźdźcom, aż schwytany przez stugi caratu w domu przy ul. Wschodniej pod nr 19 został oderwany od swej umiłowanej pracy. Miasto nasze dumne, że było polem ofiarnej walki Józefa PIŁSUDSKIEGO wyraża wielkiemu bojującemu o wolność przez usta swych przedstawicieli – Rady Miejskiej i Magistratu – hołd, ofiarowując mu OBYWATELSTWO HONOROWE.**”

Konkurs na sarkofag Piłsudskiego na Wawelu wygrał warszawski rzeźbiarz Jan Szczepkowski (1878 – 1964), który jednak – jak wiadomo – nie został ostatecznie zmontowany. Obecnie w muzeum rzeźb tego artysty w Milanówku (willa „Waleria”) [8]. Zdjęł też maskę pośmiertną z twarzy J. Piłsudskiego.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] TAZBIR Janusz, Zasłużony, niestrudzony, genialny. (z dziejów „kultu” Piłsudskiego w okresie międzywojennym). [w:] „Polityka”, 13 XI 2004, nr 46, ss. 80–81.
- [2] KASZUBA Elżbieta, System propagandy państwowej obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1939. Toruń 2004.
- [3] RZEWSKI Aleksy, Pamiątki po Piłsudskim w Łodzi. [w:] „Hasło”, nr 19, ... 1930
- [4] RZEWSKI Aleksy, Pamiątki po Piłsudskim w Łodzi. [w:] „Nasz Przegląd”, nr 18, ... 1931.
- [5] RZEWSKI Aleksy, Józef Piłsudski w Łodzi. [w:] „Republika”, nr 19, 19 III 1933.
- [6] RZEWSKI Aleksy, O mieszkaniu Piłsudskiego i pamiątki jego pracy w Łodzi. [w:] „Republika”, nr 160, 12. ... 1936.
- [7] JANKOWSKI Andrzej, Dom Marszałka [w Zułowie]. [w:] „Kultura i Biznes”, marzec–kwiecień 2008, nr 41, s. 2.
- [8] PIERZCHAŁA Wiesław, Piłsudski Łodzi nie pokochał. [w:] „Kocham Łódź”, dodatek do „Polska. Dziennik Łódzki”, 6 XI 2009, nr ....., s. 8.
- [9] MILISZKIEWICZ Janusz, Sarkofag marszałka. Wśród 200 rzeźb zgromadzonych w muzeum jest kilkanaście wizerunków Piłsudskiego. [w:] „Przegląd Tygodniowy”, 23 XI 1988, nr 43, s. 12.
- [10] Obszerne informacje na Wiki: http://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_Szczepkowski

1926

- nr 46, z 14 XI, s. 7: koszary im. J. Piłsudskiego przy ul. L. Żeligowskiego 28 pułku piechoty Strzelców Kaniowskich

1927

- nr 13, z 27 III, s. 1: defilada pododdziałów z łódzkiego garnizonu WP z okazji imienin J. Piłsudskiego; zdjęcie wykonane na ul. Piotrkowskiej, przed hotelem „Grand”

(19.03.1927)

- s. 2: akademie z okazji imienin J. Piłsudskiego w sali łódzkiej Filharmonii (19.03.1927)
  - występ chóru Towarzystwa Śpiewaczego im. S. Moniuszki
  - widok ogólny sali z uczestnikami akademii, m.in. widoczne dowództwo DOK IV

1929

- nr 17, z 28 IV, s. 3: foto księgi pamiątkowej instytucji państwowych i społecznych województwa łódzkiego wręczonej J. Piłsudskiemu 19.03.1929 r. w Belwederze
- nr 20, z 19 V, s. 6: fotokopia adresu hołdowniczego Dowództwa Okręgu Korpusu Nr IV dla J. Piłsudskiego z okazji jego imienin

1930

- nr 13, z 30 III, s. 3: akademie z okazji imienin J. Piłsudskiego w sali łódzkiej Filharmonii (19.03.1930)
  - orkiestra Stowarzyszenia Śpiewaczego im. J. Słowackiego
  - widok ogólny sali Filharmonii
  - jak wyżej; akademie w salach Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi zorganizowana przez Stowarzyszenie Urzędników Państwowych i Towarzystwo Przyjaciół Związku Strzeleckiego

1931

- nr 13, z 29 III: fotoreportaż z łódzkich obchodów z okazji imienin J. Piłsudskiego, zorganizowanych przez Zw. Strzelecki (22.03.1931)
  - s. 3: „marsz strzelecki na trasie Łódź – Zgierz – Aleksandrów
  - s. 5: – odsłonięcia tablicy pamiątkowej ku czci marsz. J. Piłsudskiego w Szkole Powszechnej Nr 1 w Zgierzu, przy ul. Łęczyckiej; na zdj. szkolne pocztu sztandarowe na tle tablicy
    - srebrna plakietka w formie pocztówki (autorstwa **Zygmunta Kowalewskiego, łódzkiego rzeźbiarza**), wysłana przez pracowników Urzędu Pocztowego Łódź – I do Belwederu do J. Piłsudskiego z życzeniami imieninowymi dla Niego (avers i revers)

1932

- nr 12, z 20 III, s. 3: plakietka (**brąz**) z profilem marsz. J. Piłsudskiego autorstwa łódzkiego rzeźbiarza – Zygmunta Kowalewskiego, wystawiona na wernisażu łódzkich plastyków w łódzkiej galerii Instytutu Propagandy Sztuki; w wielu kopiach kupowana przez organizacje wojskowe, strzeleckie, związki zawodowe i inne organizacje społeczne [por. „Łwl”, 1935, nr 29, s. 3 – ta sama ??]
- nr 13, z 26 III, s. 6: łódzkie obchody z okazji imienin J. Piłsudskiego
  - drużyna łódzkiej policji podczas „marszu strzeleckiego”, zorganizowanego przez Zw. Strzelecki– Łódź-powiat
  - akademie zorganizowana przez Oddz. łódzki Zw. Strzeleckiego
- nr 17, z 24 IV, s. 2: przedstawienie szkolne podczas akademii ku czci marsz. J. Piłsudskiego; w Szkole Powszechnej Nr 7 (Podmiejska 21)
- nr 33, z 14 VIII, s. 3: uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej ku czci marsz. J. Piłsudskiego na murze budynku frontowego wykonanej przez łódzkiego artystę–rzeźbiarza – Zygmunta Kowalewskiego, ufundowanej przez 19 kompanię V Oddziału Związku Strzeleckiego przy Fabryce i jej pracowników (7.08.1932)

1933

- nr 13, z 26 III: fotoreportaż z łódzkich obchodów imienin J. Piłsudskiego
  - s. 3: orkiestra 31 pułku piechoty Strzelców Kaniowskich na pl. Wolności uczestnicząca w obchodach
  - s. 5: podwieczorek i zabawa dla 51 najbiedniejszych dzieci ze Szkoły Powszechnej nr 52 urządzona w pomieszczenia Gimnazjum przez Samorząd Szkolny gimnazjum Cecylii Waszczyńskiej z okazji imienin J. Piłsudskiego
- nr 14, z 2 IV, s. 1: uczestnicy akademii z okazji imienin J. Piłsudskiego, zorganizowanej przez dowództwo V baonu 128 Miejskiego Pułku Przysposobienia Wojskowego i Koło Przyjaciół V baonu przy współudziale Miejskiego Seminarium Nauczycielskiego w Łodzi w sali Cechu Rzeźniczo–Wędliniarskiego, przy ul.

Kopernika 46

- nr 49, z 3 XII, s. 6: akademie z okazji 40-lecia pracy J. Piłsudskiego w sali łódzkiej Filharmonii

1934

- nr 12, z 25 III, s. 3: fotoreportaż z odsłonięcia tablicy pamiątkowej poświęconej J. Piłsudskiemu na frontonie budynku dworcowego (**18.03.1934**; usunięta przez Niemców podczas okupacji w czasie II wojny św., w 1940 roku):
  - widok ogólny zgromadzonych na uroczystości; na 1. planie grupa zaproszonych gości
  - zdjęcie tablicy (autorstwa łódzkiego rzeźbiarza Zygmunta Kowalewskiego)
  - prezydium Koła Środowiskowego Pracowników Kolejowych BBWR z którego inicjatywy tablica została ufundowana
  - przemawia przedstawiciel Ministra Komunikacji – inż. E. Zienkiewicz
- s. 4: zdjęcie zbiorowe uczestników akademii z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego (**19.03.1934**) zorganizowanej w więzieniu przez Towarzystwo Opieki na Więźniami „Patronat” (n/z członkowie więziennego koła dramatyczno-muzycznego, przedstawiciele „Patronatu”)

1935

- nr 2, z 13 I, s. 3: z fotoreportażu Włodzimierza Pfeiffera, który można zatytułować „Architektura współczesnej Łodzi”:
  - dom przy ul. J. Piłsudskiego 19; z podpisu: „*Dom przy ul. J. Piłsudskiego Nr 19 (dawn. Wschodnia), na którym marmurowa tablica uwiecznia pobyt i aresztowanie marszałka Piłsudskiego w r. 1892; stąd szły ze szpalt „Robotnika” słowa płomienne i groźne, niosące hasła wiary i buntu, aż do pamiętnej chwili aresztowania Marszałka.*”; tablica odsłonięta ..... 192... r.
- nr 4, z 27 I, s. 7: „opłatek” harcerzy z ..... ŁDH im. płk J. Kilińskiego przy Miejskim Męskim Gimnazjum im. J. Piłsudskiego; zdjęcie wykonane w auli szkolnej, na tle obrazu J. Piłsudskiego
- nr 12, z 24 III, s. 7: uczennice Szkoły Powszechnej nr 31, członkinie szkolnego kółka teatralnego w obrazie scenicznym p.t. „Żywe dzwony”, przygotowanego z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego
- nr 13, z 31 III, s. 6: zdjęcie zbiorowe uczestników akademii z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego (19.03) zorganizowanej w więzieniu przy ul. S. Sterlinga 16 w Łodzi przez „Komitet Więzienny”
- nr 14, z 7 IV, s. 2: scena z dramatu „Więzień z Magdeburga” ....kogo?..... przygotowanego przez żołnierzy łódzkiego 4. Pułku Artylerii Ciężkiej i pokazanego podczas pułkowej akademii z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego (**19.03.1935**)
- nr 20, z 19 V: numer „Łodzi w Ilustracji” poświęcony w dużej części zmarłemu przed tygodniem (**12.05.1935**) J. Piłsudskiemu
  - s. 5: rzeźba Z. Kowalewskiego p.t. „Marszałek Piłsudski” pokazana na wystawie członków łódzkiej grupy artystycznej „Ryngraf” w galerii Instytutu Propagandy Sztuki w parku im. H. Sienkiewicza
- nr 21, z 26 V, s. 2: krypta św. Leonarda na Wawelu z trumną J. Piłsudskiego
  - s. 4–5: fotoreportaż (6 zdjęć) z uroczystości pogrzebowych marsz. J. Piłsudskiego na Polu Mokotowskim w Warszawie
- nr 22, z 2 VI, s. 1: dyplom nadania honorowego obywatelstwa Łodzi J. Piłsudskiemu, autorstwa inż.-arch. Wiesława Lisowskiego, podpisany przez przedstawicieli najwyższych władz miasta; na dyplomie tekst:
  - „*W czasie, kiedy naród polski, skuty w kajdany niewoli, z praw mu należnych, pracował w mieście naszym człowiek, co poprzysiągł kajdany te zerwać. Budził on sumienie narodu, wzniecał bunt przeciw najeźdźcom, aż schwytyany przez sługi caratu w domu przy ul. Wschodniej pod nr 19 został oderwany od swej umiłowanej pracy. Miasto nasze dumne, że było polem ofiarnej walki Józefa PIŁSUDSKIEGO wyraża wielkiemu bojownikowi o wolność przez usta swych przedstawicieli – Rady Miejskiej i Magistratu – hołd, ofiarowując mu OBYWATELSTWO HONOROWE. Łódź, 21.05.1920”*
  - s. 6: akademie żałobna ku czci zmarłego marsz. J. Piłsudskiego w Gimnazjum Męskim Niemieckiego Stowarzyszenia Gimnazjalnego; zdjęcie wykonane w auli Szkoły
  - s. 7: uroczystość żałobna ku czci J. Piłsudskiego w Szkole Powszechnej Nr 14 w

- Łodzi, przy ul. ....; warta harcerzy przed udekorowanym kirem portretem Marszałka
- nr 29, z 21 VII, s. 3: plakieta brązowa z profilem marsz. J. Piłsudskiego autorstwa łódzkiego rzeźbiarza – Zygmunta Kowalewskiego; tu reprodukowana z podpisem: „Wielki Wódz Narodu Polskiego, Protektor Harcerstwa, śp. Marszałek Józef Piłsudski, któremu hołd oddała młodzież polska w Spale”; na Złocie harcerstwa polskiego (11.07.1935) [por. „Łwl”, 1932, nr 12, s. 3 – ta sama ??]
  - nr 34, z 25 VIII, s. 5: grupa robotników i urzędników „Widzewskiej Manufaktury” wraz ze starostą łódzkim dr S. Wroną i Maksem Konem na Sowińcu (kopiec Piłsudskiego) w Krakowie gdzie rozsypali ziemię łódzką przywiezioną w widocznej na zdjęciu urnie
  - nr 35, z 1 IX, s. 5: wizyta na Sowińcu; moment wysypywania przez S. Wronę i M. Kona z urny ziemi przywiezionej z Łodzi w otoczeniu pracowników „WiMy”

PLACE

porównaj: – RYNKI – Górny Rynek
– Zielony Rynek

– płk Boernera [Ignacego]

porównaj: RYNKI – Zielony Rynek

WIĄZOWY, RYNEK – przed 1873 – przed 1899; ZIELONY, RYNEK (przed 1899 – 1933); GRÜNER RING (1 I 1915 – 28 XII 1918); BOERNERA (IGNACEGO) PUŁKOWNIKA, PLAC (1933 – 9 V 1945); GRÜNER RING (ok. 1 X 1939 – 19 I 1945); BARLICKIEGO NORBERTA, DOKTORA, PLAC – od 10 V 1945.

Patron: Ignacy August Boerner (11 VIII 1875 (Zduńska Wola) – 12 IV 1933 (Warszawa)), inż. mechanik; płk dypl. WP, działacz niepodległościowy, członek PPS, bliski współpracownik J. Piłsudskiego, minister poczty i te telekomunikacji w kilku rządach II RP.

Plac został gruntownie przebudowany w 1937 roku. Ponownie gruntownie przebudowany (zabudowany halą targową w 20... r. w wyniku czego stracił swój wygląd z 1937 roku.

1938

- nr 1, z 1 I, s. 3: – plac w trakcie przebudowy
– model projektu nowego zagospodarowania Placu

– Dąbrowskiego Henryka

1935

- nr 16, z 20 IV, s. 5: – widok ogólny budynku Domu Starców i Kalek Łódzkiego Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności przy ul. G. Narutowicza 60 od strony południowo-wschodniego narożnika
– pensjonariusze w ogrodzie za Domem; dziś w tym miejscu basen z wodą do klimatyzacji Teatru Wielkiego

– Hallera Józefa

1929

- nr 43, z 27 X, s. 3: samolot typu „Potez XXV”, prawdopodobnie z 62 Eskadry Liniowej stacjonującej we Lwowie, który przymusowo wylądował na pl. Hallera w Łodzi; zdjęcie wykonane na Placu

– Kościelny

1935

- nr 2, z 13 I, s. 3: fragment fotoreportażu Włodzimierza Pfeiffera, który można zatytułować „Architektura współczesnej Łodzi”:
– z podpisu: „strzelista i zwiężła budowa świątyni Najświętszej Marii

Panny Na Starym Mieście w stylu czystego północnego gotyku ..... majestatycznego piękna, szczególnie od naw bocznych; przypomnieć należy na wieży tej w dniu 6 grudnia 1914 r. ukazała się biała chorągiew na znak, że miasto po wyjściu wojsk rosyjskich poddaje się okupantowi [niemieckiemu]"

- Katedralny

- Leonhardta

porównaj: **HALE** – targowe – Hala targowa (pl. Leonhardta)

BAZAR LEONARDA (vel **BAZAR LEONHARDA**) – od 1904 – 27 XII 1918; **LEONHARDT** **MARKT** (vel **LEONHARDTS** **MARKT**) – 1 I 1915 – 28 XII 1918; **LEONARDA**, **RYNEK** (28 XII 1918 – 26 V 1946); **SÜDRING** (od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945); **NIEPODLEGŁOŚCI**, **PLAC** – od 27 V 1946.

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Kurier Łódzki”, 5 I 1935, nr 5, s. 5 (art. „Użyteczność rynku Leonhardta. Plany rozbudowy targowiska”)

1934

– nr 49, z 8 XII, s. 7: widok ogólny nowododanej do użytku hali targowej na zachodniej pierzei placu

- Reymonta Władysława S.

porównaj: **RYNKI** – Górny Rynek

- Wolności

porównaj: **POMNIKI** – Tadeusza Kościuszki

Powstał po decyzji utworzenia tzw. Nowego Miasta Łodzi przez władze województwa mazowieckiego, na południe od Starego Miasta w 1820 roku. W tym czasie otrzymał miano Rynku Nowego Miasta. W 1920 r. otrzymał miano Placu Wolności. W okresie I wojny światowej – **Neue Markt**. Podczas II wojny światowej – Deutschland platz. W dniu ..... XII 1930 r. odsłonięto w jego centrum pomnik T. Kościuszki, który 11 XI 1939 r. został zburzony przez hitlerowców. Odbudowany w takim samym kształcie i odsłonięty ..... 1960 roku

BIBLIOGRAFIA:

[1] PAWLAK Monika, *Plac Wolności – reaktywacja*; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 7–8 VII 2007, nr ...., s. 11.

[2] SOBCHYŃSKA Jolanta, *Kościuszkę zostaje. Plac przestanie być rondem*;

[w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 15 III 2012, nr 63, s. 4.

1924

– nr 2, z 31 VIII, s. 1: staloryty z końca XIX w.:
– widok ratusza łódzkiego
– widok ogólny Szkoły Rzemieślniczej (dziś budynek Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego)

1925

– nr 19, z 10 V, s. 1: widok fragmentu parteru Ratusza
– nr 41, z 11 X, s. 7: stacja benzynowa firmy „Nobel” na placu Wolności

1926

– nr 19, z 9 V, s. 4: uroczystość z okazji święta 3 Maja. Na zdjęciu widać wykop pod węzeł kanalizacyjny pod placem; zdjęcie wykonane z okna domu „Pod lwem”, na wschodnim narożniku wylotu ul. Nowomiejskiej z placu

1927

– nr 20, z 15 V, s. 1: uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego pod pomnik T. Kościuszki (3.05.1927)

1929

– nr 18, z 5 V, s. 3: iluminacja nocna gmachu Rady Miejskiej i Magistratu m. Łodzi z okazji 10-lecia funkcjonowania łódzkiego samorządu (IV 1929)

1930

- nr 40, z 28 IX, s. 4: projekt nowego budynku Rady Miejskiej na pl. Wolności
(powtórzenie zdjęcie z „Giewontu”, 1928, nr 3, s. 203)
- nr 52, z 21 XII, s. 1 i 3: fotoreportaż z odsłonięcia pomnika T. Kościuszki (16 zdjęć (14.12.1930)

1931

- nr 33, z 15 VIII, s. 1: zakończenie biegu sztafetowego z okazji „Dnia Legionów”; w głębi widać w fragment północno-wschodniej pierzei Placu, pomiędzy ul. Pomorską a Nowomiejską (9.08.1931)
- nr 34, z 23 VIII, s. 3: jak wyżej; dekoracja z okazji „Dnia Legionów” na Placu
- nr 35, z 30 VIII, s. 5: wylot ul. Piotrkowskiej wraz z budynkiem Archiwum Akt Dawnych w Łodzi (d. Ratusz)
- nr 39, z 27 IX, s. 3: zniszczony fronton d. Ratusza podczas okupacji niemieckiej w trakcie I wojny światowej

1933

- nr 13, z 26 III, s. 3: orkiestra 31 pułku piechoty Strzelców Kaniowskich na pl. Wolności, podczas obchodu imienin J. Piłsudskiego
- nr 20, z 14 V, s. 8: poczet sztandarowy garnizonu łódzkiego podczas pochodu z okazji święta 3 Maja; Plac Wolności

1934

- nr 19, z 13 V, s. 1: członkowie harcerskiej sztafety kolarskiej przed wyruszeniem do Warszawy z listem hołdowniczym dla Prezydenta RP – Ignacego Mościckiego; zdjęcie wykonane na pl. Wolności

PLASTYCY

- patrz: – MALARZE
– RZEźBIARZE

PŁYTA NIEZNANEGO ŻOŁNIERZA w Łodzi

patrz: POMNIKI – Płyta Nieznanego Żołnierza

PŁYWALNIE

patrz: BASENY

POCHODY

patrz: MANIFESTACJE

POCZEKALNIE

- tramwajowe

1935

- nr 48, z 1 XII, s. 2: niedawno oddana do użytku poczekalnia ŁWEKD na linii zgiersko-ozorkowskiej, na ul. Zgierskiej przy dr J. Biegańskiego (po stronie zach. ulicy)

POCZTA POLSKA W ŁODZI

porównaj: - **KASY – oszczędnościowe – Spółdzielcza Kasa Pracowników Poczтовых w Łodzi**

- Poczтовая Kasa Oszczędności w Łodzi

- **OSOBY – KĘDZIERSKI** Edward (kierownik oddziału w dyrekcji PP w Łodzi), **KOSMAŁSKI** ..... (administrator budynku), **MICHAŁOWSKI** Mieczysław (vice dyr.), **MIKULSKA** Kazimiera, **MIKULSKI** ..... (dyr.), **ORŁOWSKI** Stanisław (kier. Oddz. Administracyjnego), **PŁUCIENNIK** J. .... (dyr.)

- **ORGANIZACJE I STOWARZYSZENIA – paramilitarne – Pocztowe Przystosowanie Wojskowe**

- społeczne – Stowarzyszenia „Rodzina Poczтовая”

- **TELEGRAF**

- **TELEFONY** – Polska akcyjna Spółka Telefoniczna

- **ZWIĄZKI** – zawodowe – Związek Niższych Pracowników Poczty, Telegrafów i Telefonów w Polsce, oddz. łódzki
- Związek Pocztovców Łódzkich
- Związek Pracowników Poczty, Telegrafu i Telefonu w Łodzi
- Związek Urzędników Poczтовых w Łodzi

Adres: Przejazd (ob. J. Tuwima) 38.

Z dniem 31 VIII 2002 r. Telekomunikacja Polska SA, której przypisano w 1992 r. obsługę telegramów zrezygnowała z prowadzenia tej usługi wobec rozwoju nowych form kontaktów, np. e-maili [1].

BIBLIOGRAFIA:

[1] MARKIEWICZ Wojciech, *Telegram. Stop.* [w:] „Polityka”, 17 VIII 2002, nr 33, ss. 83-84.

[2] JASKULSKI Mirosław, *Poczta łódzka w I połowie XIX wieku*; [w:] .....

[3] *Nowe umundurowanie dla urzędników poczty. W ochronnym kolorze khaki. Mundury wprowadzone zostaną 1-go kwietnia r.b.*, [w:] „Kurier Łódzki”, 6 III 1935, nr 64, s. 5.

[4] *Z amerykańskim pospiechem pracować będzie poczta łódzka od 1-go kwietnia b.r. Pocztowe skrzynki o barwie seledynowej i czerwonej*; [w:] „Kurier Łódzki”, 29 III 1935, nr 87, s. 5.

[5] [foto: budynek poczty; wejście główne]; [w:] „Giewont”, 1928, nr 3, s. 160.

[6] OŚRÓDKA Leszek S., *Historia poczty w Łodzi, 1824–1918. Album znaków pocztowych stosowanych w placówkach pocztowych w Łodzi do 1918 roku. Łódź 2017* (maszynopis; Autor zam. w Łodzi; mail: cieciorek.c8@wp.pl)

[1] PIERZCHAŁA Wiesław, *Poczta z czasów carskich odporna na bazygroły, a nie na ...kałuże* [problem czystej elewacji budynku u zbiegu ul. J. Tuwima i J. Kilińskiego]; [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, ... 201..., nr ..., s. ....

1926

- nr 43, z 24 X, s. 8: widok ogólny głównego wejścia (rogowego) do budynku poczty w Łodzi wraz z panoramą wschodniej fasady

1929

- nr 19, z 5 III, s. 7: uroczystość pożegnania odchodzącego na emeryturę wicedyrektora poczty w Łodzi – Mieczysława Michałowskiego

- nr 50, z 8 XII, s. 7: uroczystość zakończenia egzaminu zawodowego dla niższych funkcjonariuszy pocztowo-telekomunikacyjnych w Łodzi
- wręczanie świadectw absolwentom przez członków Komisji Egzaminacyjnej
- absolwenci i Komisja Egzaminacyjna „in corpore”

1931

- nr 13, z 29 III, s. 5: *avers i revers* srebrnej plakietki w formie pocztówki z życzeniami imiennymi dla marsz. J. Piłsudskiego, przekazanej do Warszawy przez pracowników Urzędu Pocztowo-Telekomunikacyjnego Łódź-1 (budynek dyrekcji)

1934

- nr 46, z 18 XI: defilada z okazji obchodów święta Odzyskania Niepodległości przez Polskę na pl. J. Hallera (11.11.1934)
  - s. 4: grupa kierownicza Poczty Polskiej w Łodzi w oczekiwaniu na rozpoczęcie defilady
  - s. 5: - jak wyżej; grupa urzędniczek Poczty Polskiej w Łodzi w trakcie defilady (11.11.1934)
    - jak wyżej; półciężarówka typu „.....” Poczty Polskiej w Łodzi, nr rej. ŁD-85730 z oddziałem pocztowym LOPP

- Liga Morska i Kolonialna, Koło Pocztove w Łodzi

porównaj: OSOBY – KĘDZIERSKI Edward (wiceprezes)

- Liga Obrony Przeciwlotniczej i Przeciwchemicznej, Koło Pocztove w Łodzi

1934

- nr 46, z 18 XI, s. 5: defilada z okazji obchodów święta Odzyskania Niepodległości przez Polskę na pl. J. Hallera (11.11.1934); półciężarówka PP w Łodzi z członkami Koła Pocztovego LOPP ubranymi w p-chemiczne stroje ochronne w przygotowaniu do defilady

= Pocztova Kasa Oszczędności, oddz. w Łodzi

porównaj: - KOŁA – Szkolne Koło Oszczędnościowe przy Szk. Powsz. Nr 30
- Szkolne Koło Oszczędnościowe przy Szk. Powsz. Nr 56
- OSOBY – CHUDZYŃSKI Zygmunt (dyr.), JARA Stanisław (dyr.)

Adres: prez. G. Narutowicza 45 (V 1930 – X 1936), al. T. Kościuszki 15 (X 1936 – IX 1939)

BIBLIOGRAFIA:

- [1] Dekret o utworzeniu Pocztovej Kasy Oszczędnościowej [w:] „Dziennik Praw Państwa Polskiego”, z 7 II 1919, nr 14, poz. 163.
- [2] BUDZIAREK Marek, *Łódzianie*. Łódź 2000, ss. 171 – 174.

Oddział łódzki PKO powstał .....192... Początkowo mieścił się przy ul. .... Następnie (od 11 V 1930) został przeniesiony do nowo wybudowanego domu przy ul. G. Narutowicza .... (tzw. „dom pod Atlasami”; ich twórcami Zygmunt Kowalewski i Feliks Giecwicz [2]). W roku 1936 Kasa wykupiła budynek dawnego Banku Handlowego przy al. Kościuszki 15 i tam przeniosła obsługę klientów, ale w budynku „pod Atlasami” pozostała część biura. Przed wojną centrala Pocztovej Kasy Oszczędności (PKO) mieściła się w Warszawie, przy ul. Jasnej 9.

W okresie od 13 IX do 4 XI 1939 r. w budynku przy Alejach pomieścił się łódzki Arbeitsamt (Urząd Pracy), potem, do końca okupacji hitlerowskiej w Łodzi w dniu 19.01.1945 r. mieścił się tu Postamt 1 (Urząd Pocztovy nr 1).

Po II wojnie światowej w miejsce Pocztovej Kasy Oszczędności powstała w 19... r. Powszechna Kasa Oszczędności, która przejęła budynek przy al. Kościuszki i pozostaje w nim po dzień dzisiejszy. Aktualnie pod nazwą Powszechna Kasa Oszczędności, Bank Państwowy.

1925

- nr 33, z 15 VIII, s. 3: budynek dla PKO w trakcie prac wykończeniowych (ustawianie figur Atlasów)

1931

- nr 21, z 18 V: oddanie do użytku gmachu Kasy przy ul. prez. G. Narutowicza 45
  - s. 1: grupa gości zaproszonych na otwarcie
  - s. 2: moment poświęcenia gmachu przez proboszcza par. pw. Podwyższenia św. Krzyża – Jana Bączka
  - s. 3: - grupa pracowników oddz. łódzkiego Kasy (w tym gronie jego ówczesny dyrektor; który ????)
    - widok ogólny frontonu gmachu Kasy przy ul. G. Narutowicza

1932

- nr 15, z 10 IV, s. 5: prezes PKO – dr Henryk Gruber podczas wizytacji nowo utworzonego w oddziale łódzkim Wydziału Służby Bezpieczeństwa PKO
- nr 47, z 13 XI, s. 7: widok ogólny gmachu PKO przy ul. G. Narutowicza; zdjęcie wykonane z okazji wizyty uczennic gimnazjum im. E. Orzeszkowej z okazji „Dnia Oszczędności”

1933

- nr 46, z 12 XI, s. 5: laureatki konkursu PKO pod hasłem „Najoszczędniejsza Pracownica Domowa m. Łodzi na 1933 rok”

1934

- nr 45, z 11 XI, s. 1: uroczystość zakończenia konkursu na „Najoszczędniejszą Pomoc Domową m. Łodzi na 1934 rok”, która zwieńczyła obchody „Dnia Oszczędności” w Łodzi; odbyła się w budynku PKO „pod Atlasami”, przy ul. Narutowicza, w tzw. dużej sali
  - widok ogólny sali i zgromadzonych; w I rzędzie trzy laureatki (Franciszka Grabowska – I miejsce, K. Gawrońska i H. Majewska) oraz dyr. Oddziału PKO – Stanisław Jara
  - wspólne zdjęcie trzech laureatek
  - fotokopia dyplomu Franciszki Grabowskiej – zdobywczyni nagrody (250 zł) i tytułu „Najoszczędniejszej Pracownicy Domowej m. Łodzi na 1934 rok”

= Zrzeszenie Pracowników Pocztovej Kasy Oszczędności, Koło w Łodzi

Adres: ..... (od 9 XII 1937).

Powstało ..... 193.....; oddział łódzki – 193.....

1938

- nr 1, z 1 I, s. 2: uczestnicy uroczystości poświęcenia lokalu Koła (9.12.1937)

- Polski Czerwony Krzyż, Koło Pocztove PCK

Powstało .....

1934

- nr 21, z 25 V, s. 6: uroczystość zakończenia kursu drużyn ratowniczych PCK, zorganizowanego przez Pocztove koło PCK

- Pocztova Kasa Oszczędności, oddz. w Łodzi

porównaj: – KOŁA – Szkolne Koło Oszczędnościowe przy Szk. Powsz. Nr 30
– Szkolne Koło Oszczędnościowe przy Szk. Powsz. Nr 56
– OSOBY – CHUDZYŃSKI Zygmunt (dyr.), JARA Stanisław (dyr.)
– ZRZESZENIA – Zrzeszenie Pracowników Pocztovej Kasy Oszczędności (PKO)

Adres: ul. Narutowicza .....

BIBLIOGRAFIA:

[1] Dekret o utworzeniu Pocztovej Kasy Oszczędnościowej; [w:] „Dziennik Praw Państwa Polskiego”, z 7 II 1919, nr 14, poz. 163.

Oddział łódzki PKO powstał .....192... Początkowo mieścił się przy ul. .... Następnie (od 11 V 1930) przeniesiony do **nowo wybudowanego** domu przy ul. G. Narutowicza ..... (tzw. „dom pod Atlasami”). W roku 193... Kasa wykupiła budynek dawnego Banku ..... przy al. Kościuszki 15 i tam przeniosła obsługę klientów, ale w budynku „pod Atlasami” pozostała część biura.

Podczas II wojny światowej, w okresie od 13 IX do 4 XI 1939 r. w budynku przy Alejach pomieścił się łódzki Arbeitsamt (Urząd Pracy). Po jego wyprowadzce, do końca okupacji niemieckiej w Łodzi w dniu 19.01.1945 r., mieścił się tu Postamt 1 (Urząd Pocztovej nr 1).

Po II wojnie światowej w miejsce Pocztovej Kasy Oszczędności powstała w 19... r. Powszechna Kasa Oszczędności, która przejęła budynek przy al. T. Kościuszki i pozostaje w nim po dzień dzisiejszy. Aktualnie pod nazwą Powszechna Kasa Oszczędności, Bank Państwowy.

Przed wojną centrala Powszechnej Kasy Oszczędności (PKO) mieściła się w Warszawie, przy ul. Jasnej 9.

Otwarcie Oddziału miało miejsce 11.05.1930 roku (A. Kempa)

1925

– nr 33, z 15 VIII, s. 3: budynek dla PKO w trakcie prac wykończeniowych (ustawianie figur Atlasów)

1932

– nr 15, z 10 IV, s. 5: prezes PKO – dr Henryk Gruber podczas wizytacji nowo utworzonego w oddziale łódzkim Wydziału Służby Bezpieczeństwa PKO
– nr 47, z 13 XI, s. 7: widok ogólny gmachu PKO przy ul. G. Narutowicza; zdjęcie wykonane z okazji wizyty uczennic gimnazjum im. E. Orzeszkowej z okazji „Dnia Oszczędności”

1933

– nr 46, z 12 XI, s. 5: laureatki konkursu PKO pod hasłem „Najoszczędniejsza Pracownica Domowa m. Łodzi na 1933 rok”

1934

– nr 45, z 11 XI, s. 1: uroczystość zakończenia konkursu na „Najoszczędniejszą Pomoc Domową m. Łodzi na 1934 rok”, która zwieńczyła obchody „Dnia Oszczędności” w Łodzi; odbyła się w budynku PKO „pod Atlasami”, przy ul. Narutowicza 45, w tzw. dużej sali
– widok ogólny sali i zgromadzonych; w I rzędzie trzy laureatki:
(Franciszka Grabowska – I miejsce, K. Gawrońska i H. Majewska) oraz dyr. Oddziału łódzkiego PKO – Stanisław Jara
– wspólne zdjęcie trzech laureatek
– fotokopia dyplomu Franciszki Grabowskiej – zdobywczyni nagrody (250 zł) i tytułu „Najoszczędniejszej Pracownicy Domowej m. Łodzi na 1934 rok”

- Pocztowe Przysposobienie Wojskowe (PPW) w Łodzi

porównaj: OSOBY – BARTOSIK F..... (czł. zarz.), BOMBKA St..... (gospodarz PPW), TAFF W..... (v-ce prezes PPW), MARCINIAKOWA J..... (działaczka), TAFF W..... (wiceprezes PPW), WOŹNIAK J..... (referent kult.-ośw. PPW)

= ogólne

1933

– nr 10, z 5 III, s. 7: zabawa taneczna członków Związku Marynarzy Rezerwy w sali Poczтового Przysposobienia Wojskowego w Łodzi

1934

– nr 13, z 31 III, s. 2: akademia PPW w swojej świetlicy z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego (19.03.1934)

1935

– nr 1, z 6 I, s. 7: zarząd łódzkiego PPW „in corpore”; zdjęcie wykonane w lokalu organizacyjnym

= PPW, oddział 7

porównaj: OSOBY – BARTOSIK F..... (czł. zarz. oddz. 7), BROMER L..... (czł. zarz. oddz. 7), CIEŚLAK A..... (wiceprezes oddz. 7), FILIPOW..... (czł. zarz. oddz. 7), GRUSZCZYŃSKI K..... (czł. zarz. oddz. 7), MANDECKI J..... (prezes oddz. 7), MROZOWSKI B..... (czł. zarz. oddz. 7), WALCZAK L..... (czł. zarz. oddz. 7), WORKERT W..... (czł. zarz. oddz. 7), WOŹNIAK J..... (referent kult.-ośw. oddz. 7), ZDOBYSZ T..... (czł. zarz. oddz. 7)

1935

– nr 26, z 30 VI, s. 7: drużyna strzelecka oddziału 7, która na zawodach w dn. 19 czerwca, zdobyła po raz trzeci mistrzostwo okręgu warszawskiego Poczтового Przysposobienia Wojskowego

1937

– nr 12, z 21 III, s. 3: nowo wybrany na kadencję 1937/1938 zarząd oddz. 7 PPW w Łodzi „in corpore”

- „Rodzina Pocztaowa”

porównaj: OSOBY – MIKULSKA Kazimiera (prezesowa)

1934

- nr 5, z 4 II, s. 2: grupa dzieci członków „Rodziny Pocztaowej”, uczestnicząca w przedstawieniu „Jasełka”; z nimi członkinie Zarządu „Rodziny Pocztaowej” (21.01.1934)

- Spółdzielcza Kasa Pracowników Poczty w Łodzi

porównaj: OSOBY – KĘDZIERSKI Edward (prezes)

- Urzędy pocztowe

= Urząd Pocztaowo-Telekomunikacyjny Nr 1

Adres: Przejazd (ob. J. Tuwima) 38.

1931

- nr 13, z 29 III, s. 5: awers i rewers srebrnej plakietki w formie pocztówki z życzeniami imiennymi dla marsz. J. Piłsudskiego, przekazanej do Warszawy przez pracowników Urzędu Pocztaowo-Telekomunikacyjnego Łódź-1

POGOTOWIE RATUNKOWE w ŁODZI (miejskie)

Adres: Spacerowa (ob. al. T. Kościuszki) 9 (1899 – 1906), Gdańska 63 vel 88 (1906 – 1951)

Rozpoczęło działalność 1 XII 1899 roku. Było trzecim Pogotowiem na ziemiach polskich (Kraków od 1891, Warszawa od 1897). Inicjatorami jego powstania byli dwaj łódzcy lekarze: Władysław Pinkus i Karol Jonscher.

Początkowo mieściło się przy ul. Spacerowej (ob. al. T. Kościuszki) 9. W 1906 przeniesiono je na ul. Długą (ob. Gdańska) 83. Docierało do chorych i wypadków przy pomocy konnych karettek. Pierwsze samochody-karetki łódzkie Pogotowie otrzymało 22 XI 1924; były to auta m-ki „Fiat” [7].

Obok Pogotowia w tym samym budynku mieściła się Miejska Przychodnia Przeciwrakowa a w połowie 1929 r. umieszczono tu Poradnię Przedślubną (na podobieństwo warszawskiej Poradni Eugenicznej), której zadaniem, na zasadach dobrowolności, było profilaktyczne badanie kandydatów do małżeństwa pod kątem chorób wenerycznych, ginekologicznych oraz psychicznych [9].

W 1945 r., w budynku Pogotowia przy Gdańskiej miały swoją siedzibę pogotowie Ubezpieczalni Społecznej w Łodzi, oddz. łódzki PCK oraz pogotowie prywatne [8].

W okresie 1 XI 1949 – ..... 1951 zarządzane przez PCK w Łodzi. Ambulatorium w dalszym ciągu mieściło się w jego siedzibie przy ul. Gdańskiej 83 [6].

W 1951 r. Oddział Pomocy Doraźnej został przeniesiony do nowego budynku przy ul. H. Sienkiewicza 137.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] Sprawozdanie z Walnego Zgromadzenia Towarzystwa Doraźnej Pomocy Lekarskiej za 1910 rok; [w:] „Rozwój”, 14/27 V 1911, nr 120, s. 2.
- [2] Pogotowie Ratunkowe; [w:] „Nowy Kurier Łódzki”, 2 IV 1912, nr 76, s. 3
- [3] Księga pamiątkowa 25-lecia pracy Pogotowia Ratunkowego w Łodzi. Łódź 1927.
- [4] 60 lat Pogotowia Ratunkowego w Łodzi; [w:] „Głos Robotniczy”, wyd. A, 10 II 1959, nr 34, s. 6.
- [5] WASILEWSKI J., O tych, którzy zdążają z pierwszą pomocą. Przed wojną i dziś; [w:] „Dziennik Łódzki”, 21 VIII 1945, nr 47, s. 3.
- [6] (art. ....); [w:] „Dziennik Łódzki”, 31 X 1949, nr 300, s. 3.
- [7] (art. ....); [w:] „Głos Robotniczy”, 10 II 1959, nr 34, s. 6.
- [8] (art. ....); [w:] „Dziennik Łódzki”, 21 VIII 1945, nr 47, s. 3
- [9] Szm., Poradnia przedślubna istnieje w Łodzi, przy ul. Gdańskiej 83. Kto chce się żenić, winien zgłosić się wpierv do poradni; [w:] „Ilustr. Republika”, 25 VII 1929, nr 201, s. 7.

POGRZEBY

patrz: **OSOBY** – **EISERT** Ellen, **GROHMAN** Alfred, **JAKOWINA** Antoni, **MERLE** Zygmunt, **PIERACKI** Bronisław, **SCHEIBLER** Karol Wilhelm (IX 1934), **SZANIAWSKI** Stanisław, **TYMIENIECKI** Wincenty (VIII 1934), **TYSZER** Maria i Bronisław, **WALAWSKI** Stanisław, **WOJCIECHOWSKI** Stanisław (styczeń 1934)

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Panorama”, 22 V 1932, s. 2 (2 zdj. z pogrzebu dwóch podoficerów-lotników – ..... Karlińskiego i Pasiecznyńskiego z ..... pułku lotniczego, którzy zginęli w płonącym samolocie nad Lublinkiem)

POJAZDY

- wozy konne
- dorożki
- samochody

POLICJA PAŃSTWOWA W ŁODZI

porównaj: – **KLUBY** – sportowe – Policijny Klub Sportowy

– **ORGANIZACJE i STOWARZYSZENIA** – ..... – Klub Oficerów Policji Państwowej w Łodzi
– Rodzina Policyjna w Łodzi

– **Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej**

– **OSOBY** – **BABSKI** St..... (komisarz), **ELZESSER-NIEDZIELSKI** Anatoliusz (kmdt miejski PP w Łodzi), **ELZESSER-NIEDZIELSKA** ..... (żona kmdta miejskiego PP w Łodzi), **FÖRSTER** Paweł (kmdt), **GIZIŃSKI** ..... (komisarz PP), **GŁOWACKI** ..... (posterunkowy), **JANICKI** Antoni, **KORSAK** Władysław (wicemin. spraw wewn., 1930-1939), **KOWALCZYK** J..... (komisarz), **KOZŁOWSKI** ..... (nacz.), **LANGE** ..... (nadkomisarz), **LEWANDOWSKI** Józef (komisarz; z-ca k-dta miejskiego PP w Łodzi), **MACKIEWICZ** Antoni (nadkomisarz), **MATULEWICZOWA** Helena (żona komisarza), **MORGA** ..... (posterunkowy), **NIEDZIELSKI** Anatoliusz (patrz Elzesser-Niedzielski Anatoliusz), **PIASKOWSKI** ..... (kmdt PP w Łodzi, 192...–193...), **ROTMIL** Henryk (komisarz PP), **RYCHTER** ..... (komisarz **PP w Łodzi**), **SZÓBERLE** ..... (komisarz; komend. 14. post. PP), **TORWIŃSKI** Józef (insp.; kom wojew. PP), **WEYER** Stanisław (nacz. Wydz. Kryminalnego), **WRÓBLEWSKI** Zygmunt (insp. PP), **ZAMORSKI** Kordian (komendant główny PP), **ZŁOTOWSKI** Kazimierz (insp. PP), **ŻUPAŃSKI** ..... (komisarz)

– **TYGODNIE** – Tydzień Policjanta Polskiego

– **URZĘDY** – Urząd Śledczy PP w Łodzi

– **WOJSKO** – żandarmeria wojskowa

Gubernator piotrkowski Konstanty Konstantynowicz Miller do komendanta łódzkiej policji – Władysława Chrzanowskiego: "W krótkim stosunkowo czasie od chwili zaprowadzenia miejskiej policji w Łodzi, a mianowicie od 1/13 X 1894 r., powiodło się teźże pozyskać zaufanie i wdzięczność ludności miasta za przywrócenie należytego porządku (...)" [2].

Protoplastą łódzkiej Policji Państwowej po I wojnie światowej była Milicja Obywatelska powołana zaraz po jej wybuchu w ramach Komitetu Obywatelskiego m. Łodzi. Funkcjonowała w okresie od 2 VIII 1914 do 3 VII 1915 roku. Kierował nią Centralny Komitet Milicji Obywatelskiej pod kierownictwem Leona Grohmana. Miasto podzielono na 9 dzielnic, którymi kierowali „dzielnicowcy”. Pierwszymi „dzielnicowcami” byli: E. Keiserbrecht, L. Koźmiński, Leopold Zoner, K. Rychter, W. Wyganowski, P. Holc, dr J. Watten, T. Abel, K.W. Scheibler II, E. Wagber, G. Gejer, C. Eisenbraun, N. Wünsche i L. Plihal.

Z początkiem października 1914 r. dla wsparcia Milicji Obywatelskiej została utworzona płatna „Straż Miejska”, która przejęła wszystkie posterunki wymagające systematycznej obsady. Jej członkowie otrzymywali po 50 kop. dziennie, pracując na zmiany po 8 godzin. W sumie zatrudniono tu 300 osób. Z ramienia CKMO formację tę nadzorowali jego członkowie – mec. B. Jasiński i inż. F. Pałaszewski, a dowodził nią A. Lindner. Z czasem formacja ta powiększyła się do 1100 osób. Szeregowcami kierowało 500 rewiowych, 160 „uczastkowych” (odcinkowych) i 37 dzielnicowych i ich

pomocników. Miasto zostało podzielone na 11 dzielnic, łącznie z Karolewem i Widzewem. Członkowie Milicji, poczynając od rewirowych pełnili służbę bezinteresownie.

Z czasem niemieckie władze okupacyjne zaczęły dążyć do przejęcia kontroli nad Milicją Obywatelską, ale Centralny Komitet ostro się temu przeciwstawił. Zatargiem, który spowodował likwidację Milicji, było żądanie natchmiałowego przeniesienia Milicji do nowego lokalu policji kryminalnej w Łodzi, przy ul. Widzewskiej (ob. J. Kilińskiego) 152 [7; ss. 1-3].

Komenda Policji Państwowej w Łodzi powstała 29 IX 1919 roku. Pierwszym jej komendantem został Ryszard Galler. Policjanci okręgu łódzkiego mieli na pagonach rzymską cyfrę „II” (warszawscy mieli cyfrę „I”).

Policjantki pojawiły się w szeregach polskiej policji dopiero w 1935 r., najpierw w Warszawie.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] MISIUK Andrzej, *Historia policji w Polsce (od X w. do współczesności)*. Warszawa 2012.
- [2] „Tydzień” [Piotrków (Tryb.)], 9/21 IX 1895, nr 16, s. 2 (list gratulacyjny).
- [3] (JUSZ), *Najstarszy policjant* [w Polsce; Jan Norberciak z Łodzi; do policji wstąpił w 1936 r., ur. w 1910 r.]; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 14 III 2005, nr ....., s. 22.
- [4] *85 lat polskiej policji*. Warszawa 2004.
- [5] Ustawa o Policji Państwowej z 24 VII 1919 [w:] „Dziennik Praw Polskiego”, 1919, nr 61, poz. 363.
- [6] „Łódź w Ilustracji”, 1936, nr 30, s. 7 (rysunki wzorów nowych czapek m.in. posterunkowego i st. posterunkowego oraz pagonów oficerskich, m.in. podinspektora i inspektora)
- [7] X-lecie Policji Polskiej (1915-1925). Jednodniówka wydania staraniem Komitetu Obchodu ku Upamiętnieniu Rocznicy Tej w Łodzi, we Wrześniu 1925-go. Łódź 1925
- [8] *Funkcjonariusze Komendy Wojewódzkiej Policji Państwowej w Łodzi – ofiary zbrodni katyńskiej*. Oprac. zesp. pod red. Jarosława Olbrychowskiego. Łódź 2015, ss. 11 – 20: „art. „Wybuch wojny i ewakuacja na Wschód”)
- [9] *X-lecie służby bezpieczeństwa.....*; Warszawa 1926 (foto: s. nlb: oddział łódzkiej Policji Państwowej podczas pochodu w święto 3 Maja; s. nlb. ambulatorium policyjne w Łodzi)
- [10] OLBRYCHOWSKI Jarosław, *Atramentowi bohaterowie*. Łódź 2016.
- [11] *Widziani oczami pokoleń. Rodziny Policyjne RP* [album fotograficzny]. Łódź 2015.

- ogólne

1924

- nr 16, z 7 XII, s. 3: ....., nadkomisarz PP w Łodzi na uroczystości 25-lecia Pogotowia Ratunkowego w Łodzi (**1.12.1924**)
- nr 18, z 21 XII, s. 3: grupa łódzkich policjantów uczestniczących w kursie szkolenia wojskowego

1925

- nr 38, z 20 IX: s. 10: „Tydzień Policjanta Polskiego w Łodzi (**19-26.09.1925**)
  - policjant kierujący ruchem na ulicy w Łodzi (?)
  - ćwiczenia w łódzkiej Szkole Policyjnej
  - łódzki pies policyjny „Lord” ze swym przewodnikiem
  - adeptki pierwszego kursu dla kobiet, zatrudnione w łódzkiej policji obyczajowej
  - ogólna sypialnia kursantów Szkoły Policyjnej w Łodzi(?)
- nr 39, z 27 IX: „Tydzień Policjanta Polskiego w Łodzi (**19-26.09.1925**); popisy na torze helenowskim
  - s. 2: popisy pododdziałów łódzkiej policji
  - s. 3: - popisy łódzkiego psa tropiącego „Lorda”
    - „Lord” skacze przez przeszkodę
    - pokaz ćwiczeń elewów łódzkiej Szkoły Policyjnej

1926

- nr 47, z 21 XI, s. 7: grupa najlepszych zawodników dorocznych zawodów policyjnych w Warszawie z których ośmiu pochodziło z okręgu łódzkiego

1927

- nr 26, z 26 VI, s. 3: doroczne ćwiczenia strzeleckie oficerów Policji Państwowej w Łodzi (**15.06.1927**)
  - w pozycji strzeleckiej na strzelnicy DOK IV; obserwują strzelanie komendant wojewódzki PP w Łodzi – Paweł Foerster i inspektor komendy PP w Łodzi – Anatoliusz Elzesser-Niedzielski
  - jak wyżej; grupa oficerów komendy PP w Łodzi po strzelaniu
- nr 20, z 15 V, s. 2: pododdziały łódzkiej Policji z formacji pieszej i rowerowej podczas defilady na ul. Piotrkowskiej z okazji święta 3 Maja
- nr 27, z 3 VII, s. 2: minister spraw wewnętrznych – gen. F. Sławoj-Składkowski na inspekcji

- nr 28, z 10 VII, s. 1: minister spraw wewnętrznych – gen. F. Sławoj-Składkowski na inspekcji łódzkiej policji w Łodzi (zdjęcie nieostre !)
- nr 32, z 7 VIII, s. 3: inspekcja łódzkiej policji komendanta głównego PP – Janusza Jegryn–Maleszewskiego (29.07.1924); obserwuje z trybuny honorowej przebieg zawodów lekkoatletycznych łódzkich funkcjonariuszy na ....miejsce ????......
- s. 7: jak wyżej;
  - rzut kulą
  - skok wzwyż
- nr 47, z 20 XI, s. 3: obchody święta 11 Listopada w łódzkiej policji
  - uroczystość dekoracji grupy funkcjonariuszy łódzkiej policji Krzyżami Zasługi
  - udekorowany na Święto 11 Listopada gmach Policji przy ul. S. Żeromskiego 88

1928

- nr 9, z 26 II, s. 7: noworoczny bal maskowy Policji Państwowej w Łodzi, w sali „Łódzkiego Męskiego Tow. Śpiewaczego”
- nr 14, z 1 IV, s. 3: defilada pododdziałów łódzkiej policji z okazji imienin J. Piłsudskiego
- nr 27, z 3 VII, s. 3: Wojewódzka Spartakiada Policji Państwowej w Łodzi; rzut kulą
- nr 28, z 8 VII, s. 7: wojewódzka spartakiada Policji Państwowej w Łodzi: strzelanie z karabinu i pistoletu
- nr 52, z 23 XI, s. 7: pożegnalne przyjęcie dla oficerów PP w Łodzi z okazji wyjazdu z Łodzi nadkomisarza .... Izydorczyka

1929

- nr 13, z 30 III, s. 7: drużyna łódzkiej policji, zwycięzca w marszu na trasie Sulejówek – Belweder (19.03.1929)
- nr 26, z 29 VI, s. 3: uczestnicy odprawy komendantów Policji Państwowej w województwie łódzkim
- nr 32, z 11 VIII, s. 3: doroczne zawody hipiczne Policji Państwowej województwa łódzkiego (3–4.08.1929)
  - skok przez przeszkody (2 zdjęcia)
  - drużyna łódzkiej PP na placu ćwiczeń przy ul. Wólczańskiej 111

1930

- nr 13, z 30 III, s. 1: zwycięska drużyna Policji Państwowej w Łodzi w dorocznym „marszu strzeleckim” na trasie Łódź–Zgierz–Aleksandrów Łódzki–Łódź (19.03.1930)
- nr 49, z 30 XI, s. 4: grupa funkcjonariuszy Policji Państwowej z Łodzi(??; 2 naczelników i 15 przodowników), odznaczonych brązowymi Krzyżami zasługi z okazji święta 11 Listopada

1931

- nr 13, z 29 III, s. 3: wspólna akademii stowarzyszeń i organizacji policyjnych w Łodzi z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego w sali posiedzeń Tow. Kredytowego w Łodzi; w tym Policyjnego Klubu Sportowego w Łodzi
- nr 14, z 4 IV, s. 5: grupa wyższych urzędników Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi z wojewodą W. Jaszczółtem na czele oraz grupa funkcjonariuszy łódzkiej Policji po uroczystości dekoracji Krzyżami Zasługi; zdjęcie wykonane w sali lustrzanej pałacu Poznańskiego
- nr 19, z 10 V, s. 7: pododdziały Policji Państwowej w Łodzi „na zabezpieczeniu” manifestacji 1-majowej; grupa policjantów w hełmach na samochodzie

1932

- nr 8, z 21 II, s. 1: przedstawiciele komendy łódzkiej Policji na akademii z okazji 10-lecia pontyfikatu papieża Piusa XI (13.02.1932)
- nr 13, z 26 III, s. 6: reprezentacja łódzkiej policji podczas marszu zorganizowanego przez Związek Strzelecki, oddz. Łódź-powiat z okazji imienin J. Piłsudskiego
- nr 28, z 10 VII, s. 4: fotoreportaż z zawodów konnych łódzkiej policji rozgrywanych pod protektoratem wojewody łódzkiego Władysława Jaszczółta na torze helenowskim (3.07.1932)
- nr 29, z 17 VII, s. 2: łódzki policjant podczas wykonywania obowiązków służbowych: tu podczas wydobywania zwłok robotnika z zawałonej studni we wsi Moskule k. Łodzi
- nr 39, z 25 IX, s. 3: fotoreportaż z 12-kilometrowego marszobiegu łódzkich policjantów dla

- zdobycia Policijnej Odznaki Sportowej
  - komendant wojewódzki PP w Łodzi – Józef Torwiński w otoczeniu grupy łódzkich oficerów PP, uczestników biegu
  - rozpoczęcie biegu na stadionie WP w Łodzi (ul. 6 Sierpnia)
- nr 41, z 9 X, s. 2: c.d. fotoreportażu z 12-kilometrowego marszobiegu łódzkich policjantów dla zdobycia Policijnej Odznaki Sportowej
  - grupa kolarska na starcie, który obserwują komendant wojew. PP – Józef Torwiński i komendant miejski PP – Anatoliusz Elzesser-Niedzielski
  - grupa uczestników marszu
- nr 47, z 20 XI, s. 3: pododdział łódzkiej policji na defiladzie z okazji święta Odrodzenia Polski (11 Listopada)

1933

- nr 17, z 23 IV: ogólnołodzka akcja charytatywna łódzkiej policji na rzecz najbardziej potrzebujących dzieci w postaci poczęstunków wielkanocnych we wszystkich łódzkich komisariatach; akcja objęła 500 dzieci
  - spotkanie wielkanocne w jednym z komisariatów
  - jak wyżej; inne ujęcie
- nr 21, z 21 V, s. 6: grupa oficerów i szeregowych łódzkiej policji, odznaczonych za ofiarną służbę z okazji święta 3 Maja (zdj. wykonane na pl. Wolności)

1934

- nr 13, z 31 III, s. 4: pododdział łódzkiej policji podczas dorocznego marszobiegu Związku Strzeleckiego (**25.03.1934**; Bałucki Rynek)
- nr 26, z 8 VII, s. 5: fotoreportaż z „Tygodnia sportu” w łódzkiej policji
  - wojewódzka „rewia” policyjnego dorobku sportowego na stadionie ŁKS
  - grupa policyjnych pływaków i dowództwa łódzkiej policji na basenie ŁKS-u przy al. Unii
  - grupa policyjnych lekkoatletów z całego województwa łódzkiego
- nr 37, z 16 IX, s. 5: posterunkowy PP stojący na środku skrzyżowania; podpis: „*Po pomoc i radę do posterunkowego*”
- nr 45, z 11 XI, s. 6: kwatera posterunkowych i oficerów Policji Państwowej z Łodzi na cmentarzu katolickim przy ul. Ogrodowej, zmarłych lub poległych na służbie

1935

- nr 13, z 31 III, s. 1: start (wymarsz) drużyny policyjnej do dorocznego „marszu strzeleckiego” organizowanego przez Związek Strzelecki w Łodzi (**19.03.1935**; Bałucki Rynek)
- nr 17, z 28 IV, s. 2: absolwenci kursu dla policyjnych przodowników wychowania fizycznego, przeprowadzonego zimą przez Policijny Klub sportowy w Łodzi

– Komenda Powiatowa P.P. w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – **LANGE** Edward (komendant)

adres: Łaska 1/3 (od 1931)

Pierwotnie mieściła się przy ul. .... W 1931 r. przeniosła się, jako jeden z użytkowników, do nowo zbudowanego budynku Sejmiku Powiatu Łódzkiego przy ul. Łaskiej 1/3.

1930

- nr 52, z 21 XII, s. 4: widok ogólny budowy budynku Sejmiku Powiatu Łódzkiego, w którym znalazła m.in. pomieszczenia Komenda Powiatowa PP.

– Komenda Wojewódzka P.P. w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – **TORWIŃSKI** Józef (komendant)

– Urząd Śledczy Komendy Wojewódzkiej PP w Łodzi

BIBLIOGRAFIA:

[1] [foto: grupa funkcjonariuszy Wydz. Śledczego Komendy Wojew. PP w Łodzi; 1938 r.];

[w:] BUDZIAREK Marek, Łodzianie. Łódź 2000, s. 212.

- Komenda Policji Konnej P.P. w Łodzi

porównaj: – OSOBY – SITAREK ..... (d-ca), TARWID Mieczysław (komendant), ZŁOTOWSKI Kazimierz (insp.)
– PRZEDSZKOLA – „Rodziny Policyjnej” w Łodzi

Adres: S. Żeromskiego 88.

Rezerwowe Oddziały Policji Państwowej powstały na podstawie Ustawy z 24 VII 1919 r. o ..... i Okólnika Min. Spraw Wewnętrznych z 5 XII 1923 roku.

Zarządzeniem Min. Spraw Wewnętrznych z 28 VIII 1936 r. z dotychczasowej Rezerwy Konnej Policji Państwowej m. st. Warszawy zostaje utworzony Dywizjon Konny Policji Państwowej. Jego dowódcą został mianowany nadkomisarz Mieczysław Tarwid, w okresie 192.... – 193... komendant Policji Konnej w Łodzi [1].

Dywizjon składał się z czterech szwadronów:

- dowództwo i I szwadron mieścił miał siedzibę w Warszawie przy ul. Ciepłej 13,
- II szwadron rezydował przy ul. Modlińskiej 3/5 (obecnie ul. Jagiellońska 3/5 i przy ul. Podchorążych 38, gdzie dzielił stajnie i koszarę z I Dywizjonem Artylerii Konnej,
- III szwadron (Rezerwa Konna) stacjonował w Łodzi,
- IV szwadron (Rezerwa Konna) stacjonował w Sosnowcu.

Każdy szwadron liczył średnio 100 policjantów. Podczas kampanii wrześniowej 1939 r. m.in: I szwadron walczył w grupie „Warszawa”, II szwadron walczył w grupie „Małopolska Środkowa”.

Policja Konna funkcjonowała niezależnie od „zwykłej” Policji, ale współpracowały ze sobą. Ogólnie rzecz ujmując były to jednostki do zadań specjalnych, np. tłumienia masowych wystąpień, rodzaj międzywojennego ZOMO.

W Łodzi, przy III szwadronie, funkcjonowało od 19... przedszkole łódzkiej „Rodziny Policyjnej”.

BIBLIOGRAFIA:

[1] Tarwid Mieczysław, komendant policji konnej w Łodzi, w lipcu 1929 awansowany z podkomisarza na komisarza; [w:] „Ilustrowana Republika”, 14 VII 1929, nr 190, s. 6.

1928

- nr 43, z 21 X, s. 7: najlepsza drużyna Policji Konnej w Łodzi; zdjęcie wykonane przed wejściem głównym do Jej Komendy przy ul. S. Żeromskiego

1929

- nr 40, z 6 X, s. 6: ogólnopolskie popisy i zawody jeździeckie Policji Konnej na boisku w parku helenowskim (29.9.1929); 2 zdjęcia
- nr 48, z 24 XI, s. 7: ul. Piotrkowska 104: oddział Policji Konnej w Łodzi zamykający defiladę z okazji święta 11 Listopada

1930

- nr 1, z 5 I, s. 3: „choinka” dla dzieci funkcjonariuszy Policji Konnej w Łodzi, zorganizowana przez Koło „Rodziny Policyjnej” w Łodzi (26.12.1929)
- nr 50, z 7 XII, s. 3: pododdziały łódzkie Policji Konnej w paradnych mundurach i hełmach podczas łódzkich obchodów 100-lecia wybuchu Powstania Listopadowego
- nr 53, z 28 XII, s. 3: jak wyżej; policjant konny w paradnym mundurze (zbliżenie)

1931

- nr 2, z 11 I, s. 3: „choinka” dla dzieci zmarłych i poległych funkcjonariuszy Policji Konnej w Łodzi, urządzona przez Koło „Rodziny Policyjnej” przy Komendzie; uroczystość w siedzibie Policyjnego Klubu Sportowego przy ul. S. Żeromskiego 88
- nr 8, z 22 II, s. 5: bal absolwentek Państwowej Szkoły Handlowej Żeńskiej, przy ul. .... w siedzibie Policji Konnej
- nr 13, z 29 III, s. 3: akademie z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego; dobrze widoczny „od tyłu” funkcjonariusz policji konnej w mundurze paradnym
- nr 47, z 22 XI, s. 4: pododdział Policji Konnej podczas defilady z okazji święta 11 Listopada na ul. Piotrkowskiej

1932

- nr 28, z 10 VII, s. 4: fotoreportaż z zawodów konnych łódzkiej policji rozgrywanych pod protektoratem wojewody łódzkiego Władysława Jaszczółta na torze helenowskim (3.07.1932)

1933

- nr 8, z 19 II, s. 4: dowództwo Policji Konnej w Łodzi podczas pożegnania wojewody łódzkiego

na dworcu Łódź-Kaliska

1934

- nr 41, z 14 X, s. 4: pododdział łódzkiej Policji Konnej w paradnym umundurowaniu
- nr 46, z 18 XI, s. 4: pododdział łódzkiej Policji Konnej przygotowany do defilady na pl. J. Hallera, z okazji święta 11 Listopada (11.11.1934)

1935

- nr 26, z 30 VI, s. 1: pluton łódzkiej policji konnej w szyku rozwiniętym, w mundurach paradnych; zdj. wykonane na pl. gen. J. Hallera
- nr 46, z 17 XI, s. 2: pododdział policji konnej podczas defilady na pl. gen. J. Hallera, z okazji święta 11 Listopada

– Oddział Zmotoryzowany P.P. w Łodzi

1934

- nr 46, z 18 XI, s. 4: zmotoryzowany pododdział PP w Łodzi na pl. J. Hallera, przygotowany do defilady z okazji Święta Niepodległości (11.11.1934)

– Pododdział kolarski P.P. w Łodzi

1934

- nr 46, z 18 XI, s. 4: pododdział PP w Łodzi na pl. J. Hallera, przygotowany do defilady z okazji Święta Niepodległości (11.11.1934)

– Szkoła Policyjna w Łodzi

1925

- nr 24, z 14 VI, s. 3: uroczystość zakończenia kolejnego kursu w Szkole Policyjnej w Łodzi
  - defilada przed katedrą
  - popis łódzkiej policji w parku „Źródliśka”; zaproszeni goście
- nr 38, z 20 IX, s. 10: – ćwiczenia na dziedzińcu łódzkiej Szkoły Policyjnej w Łodzi
  - ogólna sypialnia kursantów Szkoły Policyjnej w Łodzi
- nr 39, z 27 IX, s. 3: „Tydzień Policjanta Polskiego” w Łodzi (19–26.09.1925); pokaz ćwiczeń elewów łódzkiej Szkoły Policyjnej

– Komisariaty

= Komisariat I

Adres: Zgierska ...

Terytorialnie – w 1933 r. – obejmował obszar: na północy – ul. Liścista (granica Łodzi), na wschodzie – ul. Zgierska, na południu – ul. Drewnowska i koryto rz. Łódki, na zachodzie – tor kolejowy.

1935

- nr 36, z 8 IX, s. 3: uroczystość zakończenia kursu dla drużyny terytorialnej ratowniczo-samarytańskiej PCK, złożonej mieszkańców zamieszkałych na terenie działalności I i II komisariatów PP wraz z wykładowcami

Komentarz [WZ1]: rńców zamie

= Komisariat II

porównaj: – OSOBY – CIEŚLAKOWA ..... (żona funkcjonariusza), GAŚIORKIEWICZOWA ..... (żona funkcjonariusza), JARZĘBOWSKA ..... (żona funkcjonariusza), JUŻMAKOWA ..... (żona funkcjonariusza), KACZMARKIEWICZOWA ..... (żona funkcjonariusza)

– POLICJA PAŃSTWOWA w Łodzi – „Rodzina Policyjna” – Koło nr ..... (przy II Komisariacie)

Adres: Brzezińska ... (róg ul. M. Reja) [ob. Wojska Polskiego 110; nowy blok]

Terytorialnie – w 1933 r. – obejmował obszar: na północy – ul. Skarbowa (granica Łodzi), na zachodzie – ul. Marysińska, na południu – ul. Źródłowa, na wschodzie – ul. Zmienna (przy cm. żydowskim), uskok ku wschodowi ul. Wojska Polskiego i w dół, na południe mniej więcej wzdłuż ob. ul. Łomnickiej.

1931

– nr 3, z 8 I, s. 5: „choinka” dla dzieci członków „Rodziny Policyjnej” przy II Komisariacie

1935

– nr 36, z 8 IX, s. 3: uroczystość zakończenia kursu dla drużyny terytorialnej ratowniczo-samarytańskiej PCK, złożonej mieszkańców zamieszkałych na terenie działalności I i II komisariatów PP wraz z wykładowcami

Komentarz [WZ2]: rców zamie

= Komisariat III

porównaj: OSOBY – ANDZIAK ..... (komisarz)

Adres: .....

Terytorialnie – w 1933 r. – obejmował obszar na północy – ul. gen. J. Sowińskiego (granica Łodzi), na zachodzie – ul. Zgierska, Lotnicza, Rybna, Ślusarska, na południu – ul. Lutomska, Wojska Polskiego, na wschodzie – ul. Marysińska, Inflancka, Łagiewnicka.

= Komisariat IV

Adres: .....

Terytorialnie – w 1933 r. – obejmował obszar na północy – ul. Drewnowska i koryto rz. Łódki, na zachodzie – tor kolejowy (al. Włókniarzy), na południu – ul. S. Więckowskiego, na wschodzie – ul. Zachodnia.

1935

– nr 28, z 14 VII, s. 4: uroczystość zakończenia działalności Komitetu Niesienia Pomocy Bezrobotnym dzielnicy IV przy 4. komisariacie PP; członkowie Komitetu „in corpore” wraz ze starostą łódzkim dr S. Wroną oraz komendantem Komisariatu, zdjęcie wykonane w pomieszczeniu Komisariatu

= Komisariat V

porównaj: POLICJA PAŃSTWOWA – „Rodzina Policyjna” – Koło nr ..... (przy V Komisariacie)

Adres: ul. J. Piłsudskiego (ob. Wschodnia) 38.

Terytorialnie – w 1933 r. – obejmował obszar: na północy – Podrzeczna, Stary Rynek, Brzezińska, Chłodna, Źródłowa, na zachodzie – Stodolniana, Zachodnia, na południu – Śródmiejska, Cegielniana, prez. G. Narutowicza, na wschodzie – ul. Zagajnikowa.

= Komisariat VII

Adres: ul. Moniuszki 8

Terytorialnie – w 1933 r. – obejmował obszar: na północy – ul. S. Więckowskiego, na zachodzie – tor kolei kaliskiej (al. Włókniarzy), na południu – ul. M. Kopernika i L. Zamenoffa, na wschodzie – ul. H. Sienkiewicza i Wschodnia.

1928

– nr 14, z 1 IV, s. 3: siedziba, między innymi, Komisariatu VII; dekoracja gmachu z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego (19.03.1928)

= Komisariat IX

porównaj: POLICJA PAŃSTWOWA – „Rodzina Policyjna” – Koło nr ..... (przy IX Komisariacie)

Adres: ul. Rokocińska 103 (ob. al. J. Piłsudskiego .....)

Terytorialnie – w 1933 r. – obejmował obszar: na północy – ul. Pomorska, na zachodzie – Zagajnikowa (ob. S. Kopcińskiego, Rokocińska (ob. al. J. Piłsudskiego), Przędzalniana, na południu – ul. Milionowa, na wschodzie – ul. Edwarda i Widzewska.

– Policyjny Klub Kolarski w Łodzi

porównaj: OSOBY – GŁOWACKI ..... (czł. Klubu, posterunkowy), MORGA ..... (czł. Klubu, posterunkowy)

1927

– nr 18, z 1 V, s. 2: członkowie Klub „in corpore” na uroczystości otwarcia kolejnego sezonu

kolarskiego

- Policyjny Klub Sportowy w Łodzi

porównaj: OSOBY – BRANICKI ....., BROŻYŃSKI Gwidon, BRZOZOWSKI ....., KONARZEWSKI Tomasz [bokser], KWIATKOWSKI Tadeusz

Adres: ul. S. Żeromskiego 88 (1930/1931)

Klub powstał w r. 192... Sekcja bokserska powstała w końcu 1930 roku.

1931

- nr 2, z 11 I, s. 3: uroczystość zakończenia sezonu strzeleckiego 1930 r.
- nr 6, z 8 II, s. 4: kadra 3-miesięcznego kursu bokserskiego Sekcji bokserskiej: Tomasz Konarzewski (bokser), Brzozowski, Branicki (działacz w Sekcji), Tadeusz Kwiatkowski (bokser); (równocześnie kierownictwo tej Sekcji)
s. 8: jak wyżej; uczestnicy kursu i kierownictwo Sekcji bokserskiej Klubu; zdj. wykonane w siedzibie Klubu przy ul. S. Żeromskiego 88 (to samo zdj.: „ŁWI”
3.01.1932, nr 1, s. 3)
- nr 9, z 1 III, s. 6: komitet organizacyjny Sekcji bokserskiej Policyjnego Klubu Sportowego w Łodzi
- nr 13, z 29 III, s. 3: wspólna akademія stowarzyszeń i organizacji policyjnych w Łodzi z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego w sali posiedzeń Tow. Kredytowego w Łodzi; w tym Policyjnego Klubu Sportowego w Łodzi
- nr 18, z 3 V, s. 5: zawody Sekcji szermierczej Klubu w siedzibie Klubu (!) przy ul. S. Żeromskiego 88
  - uczestnicy, komisja sędziowska
  - fragment jednej z walk
- nr 36, z 6 IX, s. 6: zawody hippiczne na torze helenowskim, zorganizowane przez Policyjny Klub Sportowy w Łodzi; dochód (7 tys. zł.) przeznaczony dla Komitetu Pomocy Bezrobotnym w Łodzi (30.08.1931)
  - trybuna honorowa (i tu m.in. członkowie Komitetu Honorowego: wicewojewoda łódzki Kitkriels, komisarz PP Anatoliusz Elzesser-Niedzielski starosta łódzki Jan Dychdalewicz i poseł Józef Wolczyński)
  - nagrody
  - fragment zawodów (skok przez przeszkodę)

1932

- nr 1, z 3 I, s. 3: zarząd i członkowie Sekcji lekkoatletycznej Policyjnego Klubu Sportowego w Łodzi; zdjęcie wykonane w siedzibie Klubu, przy ul. S. Żeromskiego 88.

Członkowie sekcji lekkoatletycznej Policyjnego Klubu Sportowego w Łodzi.

- nr 18, z 1 V, s. 3: bieg przełajowy zorganizowany przez Klub ze startem i metą w parku im. 3 Maja, z udziałem reprezentantów sześciu policyjnych klubów sportowych z województwa łódzkiego (23.04.1932)
  - meta biegu
  - grupa zawodników

- nr 22, z 29 V, s. 7: drużyny szermiercze policyjnych klubów sportowych z Łodzi i Katowic uczestniczące w turnieju zorganizowanym przez Polski Klub Sportowy w Łodzi; **zdj. wykonane prawdopodobnie w siedzibie PKS-u**

1935

- nr 17, z 28 IV, s. 2: absolwenci kursu dla policyjnych przodowników (instruktorów) wychowania fizycznego, przeprowadzonego w okresie zimowym przez Klub

- Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna”, Koło Łódź-Miasto

- porównaj: - **OSOBY** - **ELZESSER-NIEDZELSKA** Seweryna (inspektorowa; prezesowa), **PETRI** .....
(podinspektorowa; członkini zarządu okręgu łódzkiego „Rodziny”)
- **PRZEDSZKOLA** - „Rodziny Policyjnej” w Łodzi
- **ŚWIETLICE** - „Rodziny Policyjnej” w Łodzi

Adres: .....

Organizacja powstała w 1929 roku. Ogólnopolska organizacja kulturalno-oświatowa o samopomocową działalność w środowisku funkcjonariuszy i emerytów Policji Państwowej. Utrzymywała liczne placówki dla sierot po policjantach oraz prowadziła warsztaty i sklepu spożywcze zatrudniające wdowy po policjantach jako forma wsparcia finansowego.

Strukturalnie „Rodzina” funkcjonowała poprzez Koła przy wszystkich jednostkach organizacyjnych (komendach, komisariatach) Policji Państwowej.

1930

- nr 1, z 5 I, s. 3: „choinka” dla dzieci funkcjonariuszy policji konnej (**26.12.1929**)
- nr 2, z 12 I, s. 7: „gwiazdka” w łódzkiej „Rodziny Policyjnej”
- nr 4, z 27 I, s. 7: zabawa karnawałowa dla dzieci członków „Rodziny” przy Komendzie PP w Łodzi
- nr 20, z 11 V, s. 7: grono uczestników zabawy dla dzieci członków „Rodziny”
- nr 35, z 24 VIII, s. 3: grupa dzieci na kolonii letniej w Niewieszu, pow. Turek, zorganizowanej przez Zarząd okręgu łódzkiego „Rodziny”
- nr 25, z 21 XII, s. 6: uczestnicy zabawy dla członków „Rodziny” w lokalu przy ul. J. Kilińskiego 152

1931

- nr 2, z 11 I, s. 3: „choinka” dla dzieci zmarłych i poległych funkcjonariuszy policji konnej w Łodzi, zorganizowana przez zarząd Koła Rodziny przy tejże policji; grupa uczestników „*in corpore*”
- jak wyżej: grupa dzieci występująca w „jasełkach”
- nr 4, z 25 I, s. 4: Walne Zgromadzenie członkiń „Rodziny Policyjnej Wojew. Łódzkiego (**17.01.1931**)
- nr 13, z 29 III, s. 3: wspólna akademia stowarzyszeń i organizacji policyjnych w Łodzi z okazji imienin marsz. J. Piłsudskiego w sali posiedzeń Tow. Kredytowego w Łodzi; w tym „Rodziny Policyjnej” w Łodzi

1932

- nr 4, z 24 I, s. 3: „choinka” dla dzieci członków „Rodziny Policyjnej” w Łodzi

1934

- nr 15, z 15 IV, s. 4: „choinka” dla dzieci członków „Rodziny Policyjnej” w Łodzi

1935

- nr 46, z 17 XI, s. 5: stoisko łódzkiej „Rodziny Policyjnej” na wystawie „Opieka nad dzieckiem i młodzieżą”, zorganizowaną przez ....., w salach .....

- Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna” w Łodzi, Koło nr ..... (przy II Komisariacie)

1931

- nr 3, z 18 I, s. 5: „choinka” dla dzieci członków Koła „Rodziny Policyjnej” przy II Komisariacie

- Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna” w Łodzi, Koło nr ..... (przy V Komisariacie)

Adres: ul. J. Piłsudskiego (ob. Wschodnia) 38.

1930

- nr 6, z 9 II, s. 3: zabawa charytatywna na rzecz sierot po poległych i zmarłych policjantach zorganizowana przez miejscowe Koło „Rodziny Policyjnej” w pawilonie parku „Helenów”, przy ul. Północnej

– **Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna” w Łodzi, koło nr ..... (przy IX Komisariacie)**

Adres: ul. Rokicińska 103 (ob. J. Piłsudskiego .....)

1931

- nr 3, z 18 I, s. 3: „choinka” dla dzieci członków Koła „Rodziny Policyjnej” przy IX Komisariacie

1935

- nr 3, z 18 I, s. 3: „choinka” dla dzieci członków „Rodziny Policyjnej” przy IX Komisariacie

– **Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna” w Łodzi, koło nr ..... (przy Komendzie Policji Konnej w Łodzi)**

1931

- nr 2, z 11 I, s. 3: „choinka” dla 136 dzieci zmarłych i poległych funkcjonariuszy policji konnej w Łodzi, zorganizowana przez zarząd Koła Rodziny przy teźże Komendzie; uczestnicy „*in corpore*”
– jak wyżej: grupa dzieci występująca w „jasełkach”

– **Stowarzyszenie „Rodzina Policyjna” w Łodzi, koło nr XIX**

Adres: ul. J. Kilińskiego 152.

1930

- nr 3, z 19 I, s. 8: „choinka” i wieczorek taneczny XIX Koła w swoim lokalu przy ul. J. Kilińskiego 152 (ok. **12.01.1930**)
- nr 25, z 21 XII, s. 6: uczestnicy zabawy dla członków „Rodziny” w lokalu przy ul. J. Kilińskiego 152

– **Klub Oficerów Policji Państwowej w Łodzi**

1931

- nr 13, z 29 III, s. 3: wspólna akademii łódzkich organizacji i stowarzyszeń policyjnych z okazji imienin J. Piłsudskiego w sali posiedzeń Towarzystwa Kredytowego m. Łodzi, przy ul. Pomorskiej 21

– **Świetlica Niższych Funkcjonariuszy P.P. w Łodzi**

Powstała w ..... 192... roku.
Od 1927 r. posiadała Sekcję Kolarską

1927

- nr 18, z 1 V, s. 2: członkowie Policyjnego Klubu Kolarskiego przed siedzibą Świetlicy z okazji rozpoczęcia sezonu kolarskiego (**24.04.1927**)

– **Wojewódzki Urząd Śledczy Komendy Miejskiej PP w Łodzi**

porównaj: **OSOBY** – **NOSEK** Zygmunt (naczelnik Urzędu), **WEYER** Stanisław (naczelnik Urzędu)

POLSKA AKCYJNA SPÓŁKA TELEFONICZNA (PAST), oddz. łódzki

1934

– nr 21, z 27 V, s. 6: uroczystość zakończenia kursu drużyn ratowniczych PCK dla pracowników Banku Polskiego i Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej w Łodzi.

Polski Biały Krzyż, oddz. łódzki

patrz: **ORGANIZACJE I STOWARZYSZENIA** – inne – Polski Biały Krzyż, oddz. łódzki

POLSKI CZERWONY KRZYŻ, oddział łódzki

patrz: **ORGANIZACJE I STOWARZYSZENIA** – inne – Polski Czerwony Krzyż, oddz. łódzki

POLSKI CZERWONY KRZYŻ

porównaj: – **OSOBY** – **BRZOZOWSKI** Tadeusz (członek), **KALISZ** Józef, **GÓRKÓWNA** St..... (działaczka), **SIEMIŃSKI** ..... (opiekun szkolnego Koła PCK)
– **SZPITALA** – PCK (ul. Krzemieniecka)

– ogólnie

1933

– nr 22, z 28 V, s. 1: zdjęcie zbiorowe uczestników uroczystego zakończenia kursu drużyn ratowniczych obrony przeciwgazowej PCK, zorganizowanego staraniem Komendy i Zarządu Grodzkiego Związku Strzeleckiego; zdjęcie wykonane na dziedzińcu Państwowej Fabryki Wyrobów Tytoniowych przy ul. M. Kopernika

1934

– nr 21, z 27 V, s. 6: uroczystość zakończenia kursu drużyn ratowniczych PCK dla pracowników Banku Polskiego i Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej w Łodzi.

– koła

= szkolne

== Koło PCK przy Szkole Powszechnej nr 73 w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – **OGÓRKÓWNA** St..... (opiekunka)

1935

– nr 5, z 2 II, s. 2: szkolne Koło PCK „*in corpore*”

= zakładowe

POLSKIE KOLEJE PAŃSTWOWE

patrz: **KOLEJE** – Polskie Koleje Państwowe

POLESIE KONSTANTYNOWSKIE

patrz: **DZIELNICE I REJONY MIASTA**

POLESIE WIDZEWSKIE

patrz: **DZIELNICE I REJONY MIASTA**

POLSKIE KOLEJE PAŃSTWOWE, węzeł łódzki

patrz: **KOLEJE** – Polskie Koleje Państwowe

POLSKIE RADIO, rozgłośnia łódzka

porównaj: – **KOMITETY** – Społeczny Komitet Radiofonizacji Kraju w Łodzi
– **ORGANIZACJE i STOWARZYSZENIA** – inne – Łódzka Rodzina Radiowa
– **OSOBY** – **BIĄŁKOWSKI** Mieczysław (800.801 radioabonent), **BUSIAKIEWICZ** Bolesław (speaker), **CHAMIEC** Zygmunt (dyr. nacz. PR), **CZAPLICKI** ..... (lekarz; prelegent), **FLEISCHER** Adolf (komik, pseud. „Untelbaum”), **GABRYSIEWICZ** J..... (prezes łódzkiej **Rozgłośni**), **GABRYŚ** ..... (ppk; prelegent), **GAWROŃSKI** Wacław (kier. techn. łódzkiego PR), **GEYER** Robert (przemysłowiec; prelegent), **GÓRNICKA** Jadwiga (red.), **GUMKOWSKI** Czesław (red.), **HULEWICZ** Witold (dyr., kier. literacki PR), **JAGIEŁŁO** K..... (naczelnik; prelegent), **JARZĘBOWSKI** Tadeusz (dyr. PR w Łodzi; 193...–**X** 1939), **JASZCZOŁT** Władysław (wojewoda łódzki; prelegent), **KETLIŃSKA** Irena (spikerka; od XII 1934), **KRZEWSKI** K..... (przew. Głównej Rady Propagandowej PR), **KUNSTMAN** Zdzisław (speaker), **LENK** Marian (spiker), **LEWANDOWSKI** W..... (nauczyciel gimnazjum; prelegent), **ŁOPALEWSKI** Tadeusz (red.), **MANUGIEWICZOWA** H..... (dyrektorka; prelegentka), **MARSKI** Marek (.....), **MONDERER** Mieczysław (komik, pseud. „Aprikosenkranz”), **ORMONTOWICZ** L..... (z-ca kier. techn. łódzkiego PR), **PAWŁOWICZ** Bohdan (dyr. Rozgłośni, 1930-1938), **PAWŁOWSKI** J..... (nauczyciel gimnazjalny; prelegent), **PETERSEN** ..... (inż., Anglik), **PIOTROWSKI** Jan (red.), **PORAWSKA** Joanna (spikerka), **RABĘCKI** ..... (inż. z W–wy), **RACHALEWSKI** Stanisław (dziennikarz; prelegent), **ROGOWICZ** Stanisław (naczelnik; prelegent), **RONARD-BUJAŃSKI** Jerzy (reżyser; kier. programowy PR w Łodzi), **ROTHÓWNA** Jadwiga (speakerka), **RUDNIKI** Edmund (dyr. muzyczny Polskiego Radia), **RZEWSKI** Aleksy (starosta; prelegent), **SKULSKI** Leopold (v-ce prezes i prezes spółki); **STANCZAK** St..... (lekarz; prelegent), **STEFAŃSKI** B..... (red.), **STRASZYŃSKI** Olgierd (dyrygent Wielkiej Orkiestry Polskiego Radia w W-wie), **SULIKOWSKI** ..... (kier. muzyczny), **SUWAŃSKI** Zdzisław (.....), **SZUMLEWSKI** Ludwik (kier. redakcji sportowej), **TAUBER** Ryszard (.....), **TOKARCZYK** ..... (dyr.), **VOGELFANGER** Henryk (komik, pseud. „Szczepcio”), **WAJDA** Kazimierz (komik, pseud. „Tońko”), **WIĘCKOWSKA** M..... (dyrektorka, prelegentka), **WOJEWÓDZKI** Wacław (komisarz rządowy; prelegent), **WOLCZYŃSKI** J..... (poseł RP; prelegent), **WROCZYŃSKI** K..... (dyrektor; prelegent), **ZARZYCKI** F..... (prezes; prelegent), **ZIEMIĘCKI** Bronisław (prezydent Łodzi; prelegent), **ZIOŁOWSKI** J..... (kpt WP).

Adres: ul. Inżynierska 14 i róg Radwańskiej i Inżynierskiej (od 1936 r. Radwańska 70; II 1930 – III 1939), Narutowicza 130 (od III 1939).

Łódzka Rozgłośnia Polskiego Radia powstała 2 II 1930 roku. Według kalendarium łódzkiego A. Kempy uroczystość otwarcia rozgłośni miała miejsce 15 III 1930 roku. Była w tym czasie siódmą rozgłośnią po Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Katowicach, Wilnie i Lwowie. Początkowo była to tylko Radiowa Stacja Przekaznikowa (RSP) rozgłośni warszawskiej. Nadajnik mieścił się przy ul. Inżynierskiej, natomiast studio przy Radwańskiej.

Połączenie kablowe rozgłośni łódzkiej z warszawską zostało uruchomione 28 września 1930 roku. Znany przez wiele lat sygnał wywoławczy łódzkiej rozgłośni po raz pierwszy został nadany w 1935 r. [1].

Uroczystość złożenia aktu erekcyjnego pod "najnowocześniejszy w Polsce i w Europie" gmach radiowy na placu przy ul. Narutowicza 130 miała miejsce 15 kwietnia 1937 r., natomiast kamień węgielny pod rozpoczynaną budowę nowej siedziby został poświęcony i złożony **7 listopada 1937** przez prob. par. św. Teresy – ks. Stanisława

Dylonga. Uroczystość miała - być może z powodu niepewnej sytuacji międzynarodowej - charakter wewnętrzny, w której uczestniczyli tylko pracownicy Rozgłośni oraz robotnicy zatrudnieni przy budowie [14].

Oddanie do użytku nowego gmachu Rozgłośni miało miejsce w marcu 1939 roku. Był to podówczas najnowocześniejszy budynek i studia radiowe w Polsce.

Jedną z najbardziej znanych inicjatyw programowo-społecznych łódzkiego zespołu radiowego w okresie międzywojennym było utworzenie radiowej organizacji charytatywnej p.n. "Łódzka Rodzina Radiowa", z inicjatywy red. Jana Piotrowskiego. Była to inicjatywa prekursorska co najmniej w skali europejskiej.

W okresie II wojny światowej rozgłośnia niemiecka [Rundfunk Litzmannstadt]. Uciekający z Łodzi Niemcy zniszczyli niektóre jej urządzenia nadawcze, ale w stopniu nieznacznym.

Ponownie uruchomiona już 22 X 1945 roku. Z tej okazji powstało wydanie specjalne Polskiej Kroniki Filmowej. Prawie dokładnie w rok później – 20 X 1946 r. – przedłużono linię tramwajową na ul. prez. G. Narutowicza (Narutowicza róg Kopcińskiego) do nowo powstałej pętli usytuowanej w pobliżu budynku Radiostacji (na miejscu dawnego, nieczynnego od kilku lat, wysypiska miejskiego).

BIBLIOGRAFIA:

- [1] OLEJNICZAK Elżbieta, *Łódzka Rozgłośnia Radiowa w latach 1930–1939*; [w:] „Kronika Miasta Łodzi, 2003, nr 1, ss. 71–78.
- [2] MARSZAK Leopold, *Maszta radiowy nad Łodzią. Lamy sprowadzono z Kamczatki*; [w:] „Dziennik Łódzki”, 9 VII 1945, nr 4, s. 3.
- [3] *Rozgłośnia łódzkiego radia, jej cel i zadania. Tadeusz Łopalewski – kierownikiem programowym*; [w:] „Dziennik Łódzki”, 9 VIII 1945, nr 35, s. 3
- [4] *Muzyka dla słuchaczy radia*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 27 I 1935, nr 4, s. 2 (streszczenie wywiadu z nowo mianowanym z-cą kier. Wydz. Muzycznego Polskiego Radia – .....)
- [5] SOWA Agnieszka, *Gadające skrzynki*; [w:] „Polityka” 17 IX 2005, nr 37, ss. 74–76.
- [6] WARZECHA Jarosław, *Zaczął się na fali 233,8*; [w:] „Kronika miasta Łodzi”, 2002, nr 2, ss. 187 – 200.
- [7] (NN), *Łato na polskiej fali*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 12 V 1935, nr 19 s. 6 (omówienie zmian programowych na sezon 1935/1936 w Polskim radiu)
- [8] W.Z., *Człowiek*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 10 V 1936, nr 19 ss. 1 i 3 (esej nt. roli radia w życiu człowieka)
- [9] (NN), *Ze studia na estradę. Pierwsze spotkanie mikrofonu ze słuchaczami*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 24 XII 1932, nr 52, s. 4
- [10] MISZCZAK S., *Historia radiofonii i telewizji w Polsce. W-wa 1972*
- [11] ....., *Radio Łódź – osiemdziesiąt lat w eterze i na pikniku*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 9 IX 2011, nr 146, ss. 6 i 7.
- [12] *Od mikrofonu do głośnika*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 1936, nr 45, ss. 4 i 5.
- [13] *5-lecie Rozgłośni Łódzkiej Polskiego Radia. Wywiad z kierownikiem radia – T. Jarzębowskiem. 8.155 godzin pracy dla mieszkańców województwa łódzkiego*; „Kurier Łódzki”, 17 II 1935, nr 47, s. 6).
- [14] „Łódź w Ilustracji”, 1937, nr 47, s. 2 (zdjęcie i informacja o poświęcenia kamienia węgielnego pod budynek przy ul. G. Narutowicza)
- [15] *Jednodniówka „Łódzkiej Rodziny Radiowej”, oddziału Ruda Pabianicka. Wydana z okazji poświęcenia kamienia węgielnego szkoły-internatu ŁRR dla dzieci ociemniałych. Ruda Pabianicka 1936.*
- [16] [i], *Posiadacze radioaparatów winni znać przepisy o radiofonii w Polsce*; [w:] „Ilustrowana Republika”, 20 VII 1929, nr 196, s. 6.
- [17] S., *Stacja radionadawcza w Łodzi [chodzi stację przekąźnikową]. Budowa rozpocznie się już w czasie najbliższym. W stolicy budują nową stację o sile 120 kilowatów*; [w:] „Ilustr. Republika”, 31 VII 1929, nr 203, s. 5.

1924

– nr 8, z 12 X, s. 3: stanowisko doświadczalnej stacji radiotelegraficznej umieszczone w budynku Miejskiej Galerii Sztuki w parku im. H. Sienkiewicza

1935

– nr 8, z 24 II: numer okolicznościowy z okazji 5-lecia łódzkiej rozgłośni Polskiego Radia

s. 4: – dyr. naczelny Polskiego Radia – dr Zygmunt Chamiec; [zdjęcia portretowe](#)

– kier. techn. łódzkiej rozgłośni – Tadeusz Jarzębowski; [zdjęcia portretowe](#)

– [niewielkie zdjęcia portretowe](#) najbardziej znanych prelegentów zapraszanych do studia łódzkiej Rozgłośni:

- = (wojewoda – Wł. Jaszczółt,
- = prezydent Łodzi – B. Ziemięcki,
- = komisarz rządowy – W. Wojewódzki,
- = naczelnik Wydz. Plantacji Miejskich – St. Rogowicz,
- = naczelnik K. Jagieło,
- = dyr. K. Wroczyński,
- = ppłk [...], Gabryś,
- = pułkownikowa M. Więckowska)

– [zdjęcia portretowe](#) prezesa Syndykatu Dziennikarzy w Łodzi – Czesława Gumkowskiego

– pomieszczenie generatora i modulatora Rozgłośni

– grupa uczestników obchodów 5-lecia łódzkiej rozgłośni (wojewoda Al.

- Hauke–Nowak, komisarz rządowy – inż. W. Wojewódzki, spikerka – I. Kietlińska, red. B. Stefański)
- s. 5: – przew. Głównej Rady Propagandowej PR: mjr K. Krzewski; **zdjęcia portretowe**
- **niewielkie zdjęcia portretowe** najbardziej znanych prelegentów zaproszonych do studia łódzkiej Rozgłośni:
    - = prezes R. Geyer,
    - = dr St. Stańczak,
    - = dyr. H. Manugiewiczowa,
    - = prof. W. Lewandowski,
    - = poseł J. Wolczyński,
    - = prof. J. Pawłowski,
    - = starosta powiatu łódzkiego – A. Rzewski
- s. 6: grupa inżynierów, którzy budowali łódzką rozgłośnię Polskiego Radia (inż. L. Ormontowicz, inż. Petersen z Londynu, inż. Rabęcki z Warszawy, kpt. J. Ziółkowski)
- s. 7: – stanowisko do prowadzenia audycji radiowych z wykorzystaniem płyt gramofonowych
- widok zewnętrzny pierwszego budynku łódzkiej rozgłośni Polskiego Radia przy ul. Inżynierskiej

1937

- nr 47, z 21 XI, s. 2: uroczystość poświęcenia i złożenia kamienia węgielnego w dniu rozpoczęcia prac przy budowie nowego gmachu Rozgłośni przy ul. G. Narutowicza 130 (7.11.1937)

POMNIKI

porównaj: – **TABLICE PAMIĄTKOWE**
– **RZEŻBY**

– Dom-pomnik im. J. Piłsudskiego

patrz: .....

adres: **Strzelecka** (ob. R. Traugutta)

– Franciszka Żwirki i Stanisława Wigury

Na lotnisku Lublinek, obecnie port lotniczy w Łodzi im. Wł. Reymonta..

– Władysława Jagiełły

– Józefa, św.

Adres: Na ul. Ogrodowej, przy kościele pw. św. Józefa.

– „Kolumna Mulinowicza”

Na Chojnach.

– „Kolumna Rewolucjonistów 1905 r.”

porównaj: **POMNIKI** – „Wolności”

Na Polesiu Konstantynowskim, przy ul. Konstantynowskiej. „Kolumna” powstała na podstawie uchwały Rady Miejskiej m. Łodzi z dn. ....1926 roku. Odslonięta ....192... Zburzona przez Niemców podczas II wojny światowej. Po wojnie nie odbudowana, jedynie w miejscu tym ustawiony został duży kamień z tablicą pamiątkową. W dniu .... 197... odsłonięto w tym miejscu nowy pomnik.

BIBLIOGRAFIA:

[1] ... „Pomnik bojowników o wolność”. [w:] „Łódź w Ilustracji”, 1934, nr 18, s. 3.

1934

– nr 18, z 6 V, s. 3: grupa uczniów Szkoły Powszechnej nr 32, przy ul. Zielonej na wycieczce „pod Kolumnę”

1935

– nr 22, z 2 VI, s. 7: widok ogólny „Kolumny” i grupy młodzieży przed nią; w dali panorama osiedla Montwiłła–Mireckiego

– „Kolumna Sieroca”

patrz: „Kolumna Mulinowicza”

– Moniuszki Stanisława

Adres: W parku im. księcia J. Poniatowskiego przy ul. S. Żeromskiego.

– Płyta Nieznanego Żołnierza

Adres: Piotrkowska 265 (plac przed Katedrą)

Decyzję o budowie w Łodzi pomnika – Płyty Nieznanego Żołnierza miejscowa Rada Miejska podjęła uchwałą z dn. 18 XII 1924 roku. Autorem projektu „Płyty” był warszawski rzeźbiarz – Stanisław Kazimierz Ostrowski (1879–1947). Ozdobny wieniec z brązu został ufundowany przez Związek Przemysłu Włókienniczego w Państwie Polskim i odlany w zakładzie odlewniczym „Bracia Łopieńscy” w Warszawie.

Odsłonięta 23 III 1925 r. na placu przed łódzką katedrą (warszawski Grób Nieznanego Żołnierza został odsłonięty 2 XI 1925 r.). Na „Płytcie” tekst: „*Nieznanemu żołnierzowi miasto Łódź – rok 1925*”.

Nieprawidłowo nazywana „Grobem”, bowiem nikt tu nie został pochowany. W uroczystości odsłonięcia i poświęcenia „Płyty” wziął udział m.in. min. spraw wojskowych – gen. Wł. Sikorski, gen. J. Haller i marszałek Sejmu RP – M. Rataj.

Płyta od razu stała się miejscem patriotycznych spotkań i demonstracji łódzian i łódzkich organizacji różnego rodzaju.

„Wieczny ogień” wydobywający się z brązowej urny zapalono 20 VI 1925 r., ale tylko symbolicznie. Na stałe dopiero po podłączeniu gazu, w dniu 30 III 1926 roku.

W okresie okupacji niemieckiej podczas II wojny światowej „Płyta” została zniszczona około 11 listopada 1939 r., m.in. wraz z pomnikiem T. Kościuszki i synagogą na rogu al. T. Kościuszki i Zielonej. Odbudowana prowizorycznie po II wojnie i odsłonięta 1 XI 1946 roku. Obecna „Płyta” pochodzi z II poł. lat 50-tych XX w. i jest prawie taką samą rekonstrukcją wg projektu przedwojennego.

W kwietniu 2005 r. znany łódzki działacz niepodległościowy, senator RP – Andrzej Ostoja–Owsiany wysunął projekt żeby „Płytcę” zmienić w rzeczywisty „Grób Nieznanego Żołnierza” [1].

BIBLIOGRAFIA:

[1] (KOW), Zamiast płyty będzie grób. Chcą sprowadzić prochy nieznanego żołnierza. [w:] „Express Ilustrowany”, 12 IV 2005, nr 85, s. 4.

[2] JAWORSKA–MAĆOWIAK Celina, MAĆKOWIAK Tadeusz, Pomniki łódzkie. Łódź 1998, s. 11-12.

Uwagi dot. uzupełnień napisów na Grobie Nieznanego Żołnierza – złożonych do Kurii Arcybiskupiej w Łodzi (**lipiec 2015**):

1. Nie jest to grób, bo nie ma tam złożonych zwłok żołnierza, jak w przypadku Grobu Nieznanego Żołnierza w Warszawie. W okresie międzywojennym używano nazwy **Płyta Nieznanego Żołnierza**. Została ona poświęcona w dniu 22 III 1925 r. Umieszczono wówczas napis: „*Nieznanemu Żołnierzowi Miasto Łódź – Rok 1925*”. Na tę podniosłą uroczystość przybył ówczesny minister spraw wojskowych gen. dyw. Władysław Sikorski. Orkiestrę i kompanię honorową do powitania dostojnego gościa wystawił 31 pułk Strzelców Kaniowskich. General dyw. W. Sikorski uczestniczył w mszy świętej, a następnie przyjął na ul. Piotrkowskiej defiladę oddziałów garnizonu łódzkiego. Płyta Nieznanego Żołnierza – zniszczona przez okupanta niemieckiego w latach II wojny światowej – została po 1945 roku odrestaurowana, ale popełniono formalny błąd, nazywając ją Grobem Nieznanego Żołnierza, a jest to jedynie symboliczna tablica pamiątkowa. Niestety, pomyłka ta – powtarzana zwłaszcza przez dziennikarzy – „utrwaliła się” w świadomości społecznej, mimo wysiłku wielu znawców i miłośników historii miasta, jak chociażby niezującego już Zdzisława Konickiego, znanego łódzkiego archiwisty.
2. Proponowany napis uzupełniający „Bóg, Honor i Ojczyzna” jest o tyle nieadekwatny, gdyż w okresie 1918-1939 na sztandarach wojskowych widniały jedynie słowa „Honor i Ojczyzna”, słowo „Bóg” pojawiło się dopiero w symbolice sztandarowej Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w latach 1940-1945.
3. Nie uzasadnione jest także merytorycznie dodanie napisu „Za wolność Waszą i Naszą” – nie ma to żadnego związku z symbolicznym, skromnym upamiętnieniem żołnierza polskiego.
4. **Proponuję przez szacunek dla tradycji – nie zmieniać przedwojennego wyglądu i projektu Płyty Nieznanego Żołnierza.**

Konrad A. Czernielewski – st. kustosz Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi, współautor opracowania *Garnizon Łódzki Wojska Polskiego w latach 1918-1939*, Toruń 2008.

1925

- nr 12, z 22 III, s. 3: zdjęcia portretowe niektórych osób, które uczestniczyły w odsłonięciu Płyty: (Franciszek Sokolski – minister Pracy i Opieki Społecznej, Maciej Rataj – marszałek Sejmu RP, Władysław Sikorki – minister Spraw Wojskowych),
- nr 13, z 29 III: uroczystość odsłonięcia i poświęcenia „Grobu” (22.03.1925)
  - s. 1: zdjęcie portretowe gen. Józefa Hallera, uczestnika odsłonięcia
  - s. 2: – moment poświęcenia „Grobu” przez bp Wincentego Tymienieckiego
    - msza polowa na ołtarzu przed katedrą
  - s. 3: – grupa duchowieństwa łódzkiego i alumnów łódzkiego Seminarium Duchownego na uroczystości odsłonięcia
    - gen. Władysław Sikorski wraz z przedstawicielami władz państwowych i lokalnych przyjmuje defiladę pododdziałów z łódzkiego garnizonu biorących udział w odsłonięciu
    - poczty sztandarowe łódzkich organizacji
- nr 14, z 5 IV, s. 4: jak wyżej; gen. Józef Haller w grupie osób przyjmujących defiladę wojskową przed odsłoniętą Płytą
- nr 26, z 28 VI, s. 4: – uroczystość zapalenia „wiecznego ognia” na Płycie (20.06.1925)
  - jak wyżej; widok ogólny zgromadzonej publiczności
- nr 30, z 26 VII, s. 1: warta honorowa łódzkich „Sokołów” przy Płycie
- nr 45, z 8 XI, s. 1: uroczystość złożenia wieńcy na Płycie z okazji Święta Zmarłych (2.11.1925)
  - przedstawiciele władz miejskich i wojskowych z Garnizonu łódzkiego
- s. 2: jak wyżej;
  - delegacje stowarzyszeń i związków zawodowych przed złożeniem kwiatów
  - delegacja artystów Teatru Miejskiego w Łodzi
  - delegacja Związku Byłych Wojskowych, „Sokoła” i „Strzelca”
- s. 3: – widok ogólny Płyty
  - agent konsularny – Albert Marsy przed złożeniem wieńca w imieniu Republiki Francuskiej
  - defilada wojskowa przed Płytą

1926

- nr 40, z 3 X, s. 3: delegaci Zjazdu Związku Młodzieży Katolickiej Diecezji Łódzkiej składają kwiaty na Płycie (18 lub 19.10.1926)

1927

- nr 19, z 8 V, s. 3: uroczystość złożenia wieńca; dobry, widok ogólny Płyty (!!)

1928

- nr 47, z 18 XI, s. 3: uroczystości przed Płytą z okazji 10-lecia Niepodległości Polski (11.11.1928)
  - Płyta Nieznanego Żołnierza pokryta kwiatami
  - przemarsz łódzkiej młodzieży przed Płytą

1929

- nr 19, z 12 V, s. 7: uroczystość złożenia wieńca przez Zarząd Polskiego Związku Ceramików w Łodzi z okazji poświęcenia w katedrze sztandaru związkowego (3.05.1929)
- nr 27, z 7 VII, s. 3: składanie kwiatów przez delegacje Zjednoczenia Polskiej Młodzieży Pracującej „Orlą” (29.06.1929)
- nr 28, z 21 VII, s. 1: delegacje cechów i organizacji rzemieślniczych przy Płycie z okazji powstania Izby Rzemieślniczej w Łodzi (14.07.1929); dobrze widoczne szczegóły Płyty
- nr 30, z 28 VII, s. 3: członkowie oddziału łódzkiego Ligi Obrony Przeciwlotniczej i Przeciwchemicznej składają wieniec na „Grobie” po mszy za mjr pil. Ludwika Idzikowskiego, który zginął w czasie nieudanego lądowania podczas próby przelotu nad Atlantykiem
- nr 47, z 17 XI, s. 2: przedstawiciele Związku Dowborczyków składają wieniec na Płycie z okazji .....

1930

- nr 22, z 25 V, s. 2: delegacje Związku Byłych Wojskowych Okręgu Łódzkiego składają kwiaty z okazji swojego okręgowego zjazdu
- nr 24, z 8 VI, s. 5: poczet sztandarowy Związku Kolejarzy przy „Grobie” w dniu poświęcenia nowego sztandaru (1.06.1930)
- nr 25, z 15 VI, s. 4: uroczystość złożenia kwiatów na Płycie Nieznanego Żołnierza z okazji inauguracji działalności przez Łódzkie Towarzystwo Motocyklowe
- nr 30, z 10 VIII, s. 1: delegacja oddz. Łódzkiego Związku Legionistów składająca kwiaty na Płycie z okazji „Dnia Legionisty” (3.08.1930)
- nr 35, z 24 VIII, s. 3: warta honorowa przy Płycie z okazji X rocznicy „Cudu nad Wisłą”
- nr 50, z 7 XII, ss. 1–3: fotoreportaż z uroczystości przed Płytą z okazji setnej rocznicy wybuchu powstania listopadowego

1931

- nr 17, z 26 IV: uroczystości złożenia wieńcy na Płycie
  - s. 4: członkowie łódzkich klubów motorowych z okazji inauguracji sezonu (19.04.1931)
  - s. 6: członkowie Związku Legionistów Polskich z okazji poświęcenia swojego sztandaru (19.04.1931)

1932

- nr 22, z 29 V, s. 2: uczestnicy zjazdu Cechu Cukierników w Łodzi składają kwiaty na Płycie
- nr 24, z 12 VI, s. 3: uroczystość złożenia wieńca przez członków Związku Hallerczyków z okazji ogólnopolskiego zjazdu odbywającego się w Łodzi
- nr 48, z 27 XI, s. 7: członkowie Stowarzyszenia Kupców i Przemysłowców Polskich składają wieńiec na Płycie z okazji poświęcenia swojego nowego lokalu przy ul. Kilińskiego 145

1933

- nr 35, z 27 VIII, s. 5: uczestnicy uroczystości poświęcenia sztandaru dzielnicy Łódź–Bałuty Stronnictwa Narodowego przy Płycie Nieznanego Żołnierza
- nr 47, z 19 XI, s. 3: Płyta Nieznanego Żołnierza ubrana kwiatami z okazji Święta Niepodległości 11 Listopada

1935

- nr 29, z 21 VII, s. 7: uroczystość złożenia wieńca na Płycie Nieznanego Żołnierza przez przedstawicieli konsulatu francuskiego w Łodzi, z okazji święta narodowego Francji (14.07.1935)
  - wieńiec prezentowany przez delegację konsulatu przed jego złożeniem
  - uczestnicy uroczystości przy Płycie po złożeniu wieńca
- nr 37, z 15 IX, s. 4: uczestnicy zjazdu rzemieślników województwa łódzkiego składają wieńiec na Płycie Nieznanego Żołnierza

– Robotnika

Adres: W parku im. S. Staszica przy ul. G. Narutowicza.

– Skorupki Stanisława, ks.

Adres: W parku im. S. Staszica przy ul. G. Narutowicza.

Na Placu Katedralnym. Dla jego powstania powołano w 192... r. Komitet Budowy ks. I. Skorupki, którego prezesem wybrano dyr. nac. zakładów I.K. Poznański – Józefa Wolczyńskiego. Sekretarzem został ks. Antoni Szymanowski.

Płaskorzeźby na cokole autorstwa nauczyciela Przemysłowej Szkoły Handlowej w Łodzi – Franciszka Sługockiego, nawiązujące do wydarzeń z r. 1920 (1 - modlitwa ks. I. Skorupki przed bitwą, 2 - ks. I. Skorupka z krzyżem w ręce wiodący żołnierzy do boju, 3 - przeniesienie zwłok księdza z pola bitwy, 4- symboliczny wizerunek Polski w aureoli zwycięstwa). Odlew płaskorzeźb wykonano w odlewni Państwowej Szkole Rzemieślniczej w Pabianicach, na szczycie pomnika brązowa figura Chrystusa odlana w firmie odlewniczej „Bracia Łopieńscy” w Warszawie.

Odsłonięty 15 VIII 1930 roku, w 10. rocznicę bitwy warszawskiej.

BIBLIOGRAFIA:

[1] JASKULSKI Mirosław, Bohaterski kapłan – ksiądz Ignacy Skorupka. [w:] „Wędrownik”, 1989, nr V–VI (323-324), ss. 40 – 44.

[2] NITECKI Piotr, Ksiądz Ignacy Skorupka (1893 – 1920), [w:] „Ład”, 14 VIII 1988, nr 33, s. ....

- Tadeusza Kościuszki (ul. Wrzeźnieńska)

porównaj: OSOBY – SZYLKE Bolesław

Figura Naczelnika umieszczona w 1903 r. na frontonie kamienicy przy ul. Ciemnej 4 (od 18 V 1920 – Wrzeźnieńska). Był to pierwszy pomnik T. Kościuszki w Łodzi, powstały dzięki fortelowi właścicielom budynku – Marii i Stefanowi Szylke (oficjalnie zgłoszono figurę jako rzeźbę „Kraковиaka”).

BIBLIOGRAFIA:

- [1] BONISŁAWSKI Ryszard, Kościuszko z ulicy Wrzeźnieńskiej. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A 15-16 V 2004, nr 113, s. 18 (dom przy ul. Wrzeźnieńskiej 4 Marii i Stefana Szylke)
[2] BERSZCZYŃSKI Marcin, Umyli bałuckiego naczelnika. [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 19 VI 2012, nr 167, s. 6 (dom przy ul. Wrzeźnieńskiej 4 Marii i Stefana Szylke)

1933

– nr 50, z 10 XII, s. 2: fragment frontonu budynku Szylków z widoczną figurą T. Kościuszki

- Tadeusza Kościuszki (Chojny)

Adres: Na Chojnach

- Tadeusza Kościuszki (pl. Wolności)

porównaj: OSOBY – LUBELSKI Mieczysław

Adres: plac Wolności.

Pomnik powstał na mocy uchwały Rady Miejskiej z dnia 15 X 1917 roku. Pierwszy, nieograniczony, konkurs na jego budowę Komitet Budowy Pomnika Tadeusza Kościuszki, przy współudziale Koła Architektów w Warszawie rozstrzygnięty został 8 IV 1922. W sędzię konkursowym zasiadali warszawscy rzeźbiarze: Jan Antoni Biernacki i Leopold Szyller oraz łódzcy inżynierowie: Stebelski i Szenfeld. Pierwsze miejsce przyznano warszawskiemu twórcy – Stanisławowi Pawlakowi, drugie łódzkiemu rzeźbiarzowi – Wacławowi Konopce, trzecie warszawskiemu rzeźbiarzowi, właścicielowi dużego przedsiębiorstwa sztukatorskiego – Franciszkowi Rotowi. Żadna z tych prac nie została zrealizowana.

Ogłoszony drugi konkurs został rozstrzygnięty 2 I 1926 r., zakończony przyznaniem I nagrody M. Lubelskiemu i kierując go do realizacji. Pomnik o ciekawej, nowoczesnej formie, inspirowany elementami *art déco*. Jest to pomnik stojący, uzupełniony na cokole czterema płaskorzeźbami z życia T. Kościuszki: „Washington i Kościuszko” (Washington dziękuje Kościuszcze za pomoc w walce o niepodległość Stanów Zjednoczonych), „Przysięga Karkowska” (Kościuszko przysięga na rynku krakowski wierność Insurekcji, 24 marca 1794 r.), „T. Kościuszko i B. Głowacki” (bohaterski chłop, Bartosz Głowacki trzymając kosę w jednym ręku, druga opiera się o zdobytą przez siebie rosyjską armatę w bitwie pod Raclawicami), „Uniwersał Potaniecki” (Kościuszko nadaje chłopom prawa ograniczające pańszczyznę).

Położenie kamienia węgielnego miało miejsce 3 V 1927 r., o godz. 13.30, z udziałem władz miasta, instytucji państwowych i przedstawicieli organizacji społeczno-politycznych [1].

W pierwszym zamiśle figura miała być odlana przez firmę „Wasilewski” z Łodzi, a płaskorzeźby firma „Wagner” z Pabianic. Ponieważ „Wasilewski” nie wywiązał się z tego zadania Magistrat w połowie 1929 r. zerwał z nim umowę i powierzył odlanie figury również firmie pabianickiej [20].

Figura Naczelnika została odlana z brązu w Szkole Rzemieślniczo-Przemysłowej w Pabianicach, pod kierunkiem dyr. odlewni – inż. Władysława Wagnera. Obudowę z kamienia wykonała łódzka firma kamieniarska Józefa Urbanowskiego, z ul. Cmentarnej [17]. Podobno modelem do postaci T. Kościuszki miał być tkacz o nazwisku Wieczorek, którego Lubelski spotkał na ulicy [10]. Pomnik został uroczystie odsłonięty 14 XII 1930 roku. Podczas tej uroczystości został nakręcony film [8].

Pomnik został zburzony przez Niemców 11 listopada 1939 roku. Zburzony a nie wysadzony w powietrze jak można przeczytać w niektórych publikacjach prasowych.

Sama figura Naczelnika nie zachowała się, natomiast zachowało się pięć z ośmiu płyt bocznych. Nie wiadomo w jakich okolicznościach uległy zniszczeniu trzy płyty, ale pozostałe pięć zachowało się w jakimś magazynie budowlanym (może Wydz. Plantacji Miejskich Zarządu m. Łodzi). W 1945 r. zostały przeniesione na dziedziniec Archiwum przy pl. Wolności. Nie wiadomo z czyjej inicjatywy Ponoć dzięki .....

Odbudowany i odsłonięty 21 VII 1960 roku. Powojenny pomnik został odbudowany w takiej samej formie jak przed wojną. Kopię powojenną wykonał M. Lubelski, specjalnie w tym celu zaproszony do Łodzi z Wlk. Brytanii, gdzie w tym czasie mieszkał, któremu – ze względu na wiek i chorobę – pomagali Antoni Biłas oraz Elwira i Jerzy Mazurczykowie.

Idea odbudowy pomnika została powstała niedługo po unormowaniu się nieco sytuacji w mieście. Już w I połowie 1946 r. został utworzony Komitet Odbudowy, który jeszcze przed wakacjami rozpiął konkurs rzeźbiarsko-urbanistyczny(!). Ostateczny termin nadsyłania prac określono na 15 października [...]. Jednak kwestia, czy pomnik T. Kościuszki winien być odbudowany w tym samym miejscu, nie była z czasem jednoznaczna. Podnosiły się głosy, że trzeba zastanowić się nad innym miejscem [16, 17].

BIBLIOGRAFIA:

= publikacje

- [1] DOMINIKOWSKI Jan, Nekropolia Łodzi wielkoprzemysłowej. Łódź 2004, s. 128-129.

= prasa i periodyki

- [1] (*Położenie kamienia węgielnego pod pomnik Tadeusza Kościuszki w Łodzi*; [w:] „Dziennik Zarządu m. Łodzi, R. 1927, nr 19, ss. 13–14
- [1a] (b), *Pomnik Kościuszki wciąż jeszcze nie jest wykończony*; [w:] „Ilustr. Republika”, 31 VII 1929, nr 203, s. 5.
- [2] [dwa zdj. z odsłonięcia pomnika]; [w:] „Hasło Łódzkie”, 21 XII 1930, nr 51, s. 1.
- [3] *Odsłonięcie pomnika Tadeusza Kościuszki. Wielotysięczne tłumy wzięły udział w uroczystościach*; [w:] „Rozwój”, 15 XII 1930, nr 345, s. 1.
- [4] *Kosciuszkō–Denkmal abgebrochen* [Pomnik Kościuszki zburzony]; [w:] „Lodzer Zeitung”, 12 XI 1939, nr ..., s. 3
- [5] *Pomnik Kościuszki na pl. Wolności. Termin składania prac konkursowych przedłużony*; [w:] „Kurier Popularny”, 17 VII 1946, nr 195, s. 4
- [6] .....; [w:] „Kurier Popularny”, ... 1948, nr 32, s. 7.
- [7] *Kościuszkō musi wrócić do Łodzi. Głosy czytelników i rozmowa z artystą* [Jerzym Mazurczykiem]. *Nie czy? Tylko gdzie? – oto jest pytanie!*; [w:] „Dziennik Łódzki”, 9 XII 1948, nr 339, s. 4.
- [8] *Musi być, ale nie na pl. Wolności mówi architekt. Jak Kościuszkō uległ przemocy – relacja naoczego świadka*; [w:] „Dziennik Łódzki”, 10 XII 1948, nr 340, s. 3.
- [10] *Ile będzie kosztował pomnik Kościuszki*; [w:] „Głos Robotniczy”, wyd. A, 11 I 1957, nr 9, s. 5.
- [11] art. *Franciszek Scibiorek: Jak wykonaliśmy odlew pomnika Kościuszki [w 1929 r.]*; *wspomnienia ucznia Szkoły Rzemiosł w Pabianicach, w której odlano pomnik*; [w:] „Głos Robotniczy”, wyd. A, 26 I 1957, nr 23, s. 3.
- [12] *Dziś w telewizji* [archiwalny] *film z odsłonięcia pomnika Kościuszki*; [w:] „Głos Robotniczy”, wyd. A, 20 II 1957, nr 44, s. 4.
- [13] *Dziś o godz. 13.00 odsłonięcie pomnika Tadeusza Kościuszki. W wiecu weźmie udział min. obrony narodowej – gen. Marian Spychalski*; [w:] „Głos Robotniczy”, wyd. A, 21 VII 1960, nr 172, s. 1.
- [14] *Nad placem Wolności – sercem robotniczej Łodzi – znów góruje Kościuszkō. 50.000 łódzian na wielkim wiecu*; [w:] „Głos Robotniczy”, wyd. A, 22 VII 1960, nr 172, s. 1.
- [15] OCHOCKI Adam, *Jak dawniej w Łodzi pomniki budowano*; [w:] „Odgłosy”, ... 198..., nr ..., s. ....
- [16] MAKOWSKI Bogumił A., *Kto zbudował pomnik Kościuszki w Łodzi?*; [w:] „Odgłosy”, 16 VII 1988, nr 29, s. ... (inf. o M. Lubelskim)
- [17] PAWLAK Monika, *Plac Wolności – reaktywacja*; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 7–8 VII 2007, nr ..., s. 11.
- [18] BILIŃSKI Piotr, *Obrona pomnika Kościuszki*; [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 26 I 2012, nr 21, s. 14 (koncepcja przesunięcia pomnika bliżej ul. Nowomiejskiej)
- [19] SOB CZYŃSKA Jolanta, *Kościuszkō zostaje. Plac przestanie być rondem*; [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 15 III 2012, nr 63, s. 4.
- [21] [*Pomnik Tadeusza Kościuszki na pl. Wolności*]; [w:] JAWORSKA-MAĆKOWIAK Celina, MAĆKOWIAK Tadeusz, *Pomniki łódzkie. Historia w brązie i kamieni*, Łódź 2008, ss. 28–29.

– „Wolności”

porównaj: **POMNIKI** – „Kolumna Rewolucjonistów 1905 r.

Miał powstać na terenie budowanego Parku Ludowego, prawdopodobnie w miejscu straceń uczestników rewolucji 1905 roku. Ostatecznie projekt ten nie doczekał się realizacji.

1934

– nr 36, z 9 IX, s. 5: rysunek projektowo–wizualizacyjny alei przed projektowanym pomnikiem „Wolności”; wg proj. inż. Stanisława Rogowicza (z 1931 r.)

PORADNIE

– Miejska Poradnia Przeciwgruźlicza

Adres: ul. ....

– Poradnia Sportowa

porównaj: – **INSTYTUTY** – Państwowy Instytut Wychowania Fizycznego
– **OSOBY** – **KURYLUK** ..... (kier. Poradni)

Adres: ul. Nowo–Targowa (ob. S. Sterlinga) 24.

Otwarta w marcu 1930 roku.

1930

– nr 12, z 23 III, s. 3: jedno z pomieszczeń w nowo otwartej poradni lekarskiej dla sportowców przy ul. Nowo–Targowej 24; na zdj. jej kierownik – lekarz mjr ..... Kuryluk

- Społeczna Poradnia Ubezpieczeniowa

porównaj: **ZWIĄZKI** – zawodowe – Zjednoczenie Związków Zawodowych Pracowników Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi

Adres: Piotrkowska 154 (IX 1935)

Powstała 20 VIII 1935 r. z inicjatywy i w lokalu Zjednoczenia Związków Zawodowego Pracowników Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi. Celem działalności było bezpłatne poradnictwo i informacja ubezpieczeniowa dla mniej zamożnych mieszkańców Łodzi.

1935

– nr 35, z 1 IX, s. 5: zebranie komitetu organizacyjnego Poradni w lokalu Zjednoczenia Zw. Prac. Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi (**20.08.1935**)

POWSTANIE STYCZNIOWE, w Łodzi i okręgu łódzkim

porównaj: – **MIEJSCOWOŚCI i WSIE** – Dobra

– **OSOBY** – **BITTDORF** Anastazy (setnik kosynierów), **CENT** Wawrzyniec (ks. w Sulejowie, emisariusz Rządu Narodowego), **CZAJKOWSKI** Józef (ks.; d-ca partii), **DANIELEWICZ** Józef (poległ pod Dobrą), **DWORZACZEK** Józef (nacz. powiatu), **GODLEWSKI** Leon (franciszkanin; zesłany na Syberię), **HARDE** Ignacy (weteran Powstania), **JAWORSKI** Stanisław (por. w partii łączycyckiej), **JEZIERSKA** Anna (zakonnica zesłana na Syberię), **MALEWSKI** Józef (uczestn. bitwy pod Dobrą), **MAĆKOWSKI** ..... (uczestn. bitwy pod Dobrą), **MIELEŃKI** Kazimierz (d-ca oddz. powstańczego a Wielkopolsce), **OKSINSKI** Józef (d-ca partii), **OLINSKI** Józef (d-ca partii w sieradzkim i kaliskim), **PARCZEWSKI** Walenty (d-ca jazdy partii łączycyckiej), **PIOTROWICZ** Konstanty (bitwa pod Dobrą), **PIOTROWICZOWA** Maria (bitwa pod Dobrą); **RASIMOWA** Walentyna, **ROSICKI** Andrzej (prez. Łodzi w 1863), **SAWICKI** Józef (organ. łączycyckiej partii powstańczej), **SKRZYŃSKI** Józef (d-ca jazdy w partii kujawskiej), **STAWISKI** Edmund (uczestnik Powstania w sieradzkim)

BIBLIOGRAFIA:

- [1] WASZKIEWICZ Ludwik, *Początek powstania 1863 r. w Łodzi. Wymarsz pierwszej partii*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 27 I 1935, nr 4, s. 3-4.
- [2] *Pod Dobrą w roku 1863*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 30 IX 1934, nr 39, s. 2.
- [3] GRONCZEWSKA Anna, *Łódzkie bitwy w Powstaniu Styczniowym*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 25 I 2013, nr 218, s. 7.
- [4] „Łódź w Ilustracji”, 23 I 1938, nr 4 (numer specjalny, w całości poświęcony Powstaniu Styczniowemu w Łodzi i okolicy z okazji 75 rocznicy jego wybuchu; 11 stron, artykuły Andrzeja Rosickiego, Zygmunta Lorentza, Ludwika Waszkiewicza, Romana Kaczmarka, dr Tadeusza Landeckiego i dr Jana Warężaka)
- [5] BARSZCZEWSKA Alina, *Nurt walki. Udział Łodzi i okręgu łódzkiego w walkach narodowo-wyzwoleńczych w latach 1795–1864*; Łódź 1971.
- [6] BELINA Stanisław (właśc.. Wiktor Jaworski), *Powstańcy w Łodzi, 18 czerwca 1863 r.*; [w:] „Polska w walce”, pod red. A. Gillera. Paryż 1868, s. 230.
- [7] NN, *Duchowieństwo polskie w powstaniu 1863 r.*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 1938, nr 5, ss. 2 – 3.
- [8] WARĘŻAK Jan, *Źródła archiwalne do historii powstania 1863 r. w Archiwum Państwowym w Łodzi*; [w:] „Łódź w Ilustracji”, 23 I 1938, nr 4 (numer specjalny, w całości poświęcony Powstaniu Styczniowemu w Łodzi i okolicy z okazji 75 rocznicy jego wybuchu)
- [9] JADCZYK Karol, KITA Jarosław, NARTONOWICZ-KOT Maria, *Powstanie styczniowe w Łodzi i regionie. Studia i materiały*; Łódź 2014.
- [10] *Z odbezpieczonym sumieniem. Fotograf insurgentem. Józef Zajączkowski (1815-1905)*; [w:] Budziarek Marek, *Łodzianie*, Łódź 2000, ss. 188 – 191.

1925

- nr 4, z 25 I: numer okolicznościowy poświęcony Powstaniu Styczniowemu w Łodzi i okolicy
- s. 1: akwarela Bruno Lechowskiego (tu cz.–biała): przedstawiająca oddział powstańczy pod dowództwem Józefa CZAJKOWSKIEGO, zabierający kasę miejską z łódzkiego Magistratu w nocy z 30 na 31 stycznia 1863 r.; opublikowana p.t. „*Napad powstańców na Magistrat m. Łodzi w 63-im roku*”
  - s. 2: – **Romuald Traugutt**, **foto portretowe**
    - reprodukcja trzech czystych blankietów Rządu Narodowego, ze zbioru Józefa Raciborskiego, kierownika łódzkiego Archiwum
  - s. 3: – **zdjęcie portretowe** z podpisem: „*ks. Wawrzyniec CENT, proboszcz parafii w Sulejowie, emisariusz Rządu Narodowego, wojewoda Województwa Kaliskiego, zmarły w 1888 w Krakowie*”
    - **zdjęcie portretowe** z podpisem: „*dr Józef DWORZACZEK, lekarz z Łęczycy,*

- d-ca oddz. partyzantów, wzięty do niewoli w bitwie pod Dobrą, zesłany został do robót ciężkich na Syberji”
- [zdjęcie portretowe](#) z podpisem: „Ksiądz **Leon GODLEWSKI**, gwardjan konwentu oo Franciszkanów w Łagiewnikach, członek Organizacji Narodowej na powiaty łódzki i brzeziński, za pomoc niesioną rannym w bitwie pod Dobrą i Łagiewnikami w dn. 22 lutego 1863 r. zesłany do guberni wołogodzkiej”
  - [zdjęcie portretowe](#) z podpisem: „**Kazimierz MIEŁĘCKI**, właściciel wsi Kawnice pod Koninem, d-ca oddz. partyzantów, zmarł w Wielkim Księstwie Poznańskim z ciężkich ran otrzymanych 22 marca 1863 r. w bitwie pod Ślesinem.”
  - [zdjęcie portretowe](#) z podpisem: „**Kazimierz UNRUG**, ziemianin, oficer w oddziale Taczanowskiego, poległ w dn. 6 maja 1863 r. w bitwie pod Kołem.”
- s. 4: **Andrzej Rosicki**, prezydent Łodzi usunięty ze stanowisko za sympatie do Powstania; [zdjęcie portretowe](#)
- s. 5: – **Edmund Stawiski**, właściciel wsi Podłężyce w sieradzkim; [zdjęcie portretowe](#)
- **Anna Jezierska**, nauczycielka z Łodzi, zakonnica, zesłana na Syberię; [zdjęcie portretowe](#)
- s. 6: grupa weteranów powstania 1863 r.; mieszkańców Łodzi
- s. 7: **Józef Malewski**, uczestnik bitwy pod Dobrą, mieszkaniec Łodzi; [zdjęcie portretowe](#)
- s. 8: grobowiec Powstańców 1863 r. na cmentarzu przy ul. Ogrodowej, autorstwa Wacław Konopki

1930

- nr 48, z 23 XI, s. 3: Ignacy Harde, uczestnik powstania styczniowego, na spotkaniu z korpusem oficerskim i podoficerskim 4 dywizjonu żandarmerii DOK IV

1931

- nr 32, z 9 VIII, s. 4: w fotoreportażu z Archiwum Akta Dawnych m. Łodzi:
f-kopie fabrycznych bonów pieniężnych z lat 1860–1865 m.in. zakładów L. Geyera i P. Landau`a.

1934

- nr 39, z 30 IX, s. 4: fotoreportaż z uroczystości odsłonięcia pomnika na grobie poległych uczestników potyczki pod Dobrą (24 II 1863) na cmentarzu w Dobrej (23.09.1934)
- s. 1: – wojewoda łódzki – Al. Hauke-Nowak przechodzi przed pocztami sztandarowymi organizacji uczestniczących w uroczystości
- delegacja okręgu łódzkiego Związku Oficerów Rezerwy RP
  - grupa łódzkich harcerzy, uczestniczących w uroczystości
  - przemawia bo Kazimierz Tomczak
- s. 2: – **Józef Sawicki**, organizator partii powstańców łęczyckich; [zdjęcie portretowe](#) całej postaci
- Ignacy Harde, ostatni żyjący w Łodzi uczestnik powstania styczniowego przy nowo odsłoniętym pomniku
  - sztandar powstańczy **oddziału Józefa Dworzaczka** powierzony opiece harcerzy pabianickich podczas tej uroczystości; zdjęcie przed nowo odsłoniętym pomnikiem
- s. 3: – jak wyżej; **rewers** sztandaru **oddziału J. Dworzaczka** z bitwy pod Dobrą
- „Śmierć pani Piotrowiczowej”, rysunek **....autor ?.....**
  - **..... Mączkowski**, ranny w bitwie pod Dobrą; [zdjęcie portretowe](#)
  - **Józef Danielewicz**, poległ w bitwie pod Dobrą; [zdjęcie portretowe](#)
  - **Anastazy Bittdorf**, farbiarz z Łodzi, setnik kosynierów, ciężko ranny w bitwie pod Dobrą; [zdjęcie portretowe](#) całej postaci
- s. 4: – wojewoda łódzki – Al. Hauke-Nowak, d-ca DOK IV – gen. J. Wilczyński-Olszyna i bp K. Tomczak, na uroczystości odsłonięcia pomnika na cm. w Dobrej
- jak wyżej; mieszkanki pobliskich Bratoszewic w strojach regionalnych
  - oddział rezerwy konnej **Policji Państwowej** z Łagiewnik, uczestniczący w uroczystości

– nr 41, z 14 X, s. 3: foto odcisku pieczęci powstańczego Rządu Narodowego

1938

– nr 9, z 27 II, s. 5: pomnik powstańców w Wieluniu

POŻARY FABRYK

1925

– nr 50, z 13 XII, s. 11: zgłiszcza fabryki ..... Szwarczszulca (ul. Pomorska 163) po pożarze w dniu 5 XII 1925 r.).

1928

– nr 9 [winno być 10], z 4 III, s. 7: ruiny przędzalni ..... Rothkopfa (ul. ....) po pożarze dnia 20.02.1928.

– nr 18, z 29 IV, s. 3: pożar fabryki włókienniczej Jakuba Steigerta przy ul. Wólczańskiej 188 w dn. 18.04.1928 r.:

- płonący budynek w trakcie akcji gaśniczej
- budynek po pożarze

1930

– nr 39, z 21 IX, s. 3: zrujnowany po pożarze budynek fabryki ..... Reichmanacznego (ul. Napiórkowskiego .....); 2. zdjęcia

1934

– nr 13, z 31 III, s. 5: kompletnie spalona fabryka Wienera (ul. Cegielniana 59); widok od strony ulicy

– nr 15, z 15 IV, s. 5: jak wyżej, poszukiwanie w zgłiszczach spalonych ciał robotnic

– nr 33, z 19 VIII, s. 7: wypalony budynek fabryki „Jakuba Kwaśnera i Henryka Lindenfelda” (ul. F. Żwirki 11; pożar pomiędzy 12 a 17.08.1934)

PÓŁKOLONIE LETNIE

porównaj: KOLONIE LETNIE

BIBLIOGRAFIA:

[1] Sum, *Wśród dzieci robotników łódzkich. 2400 biednych dzieci korzysta z półkolonii letnich w parku im. 3 Maja. Wycieńczone, chore maleństwa wygrzewają się na słońcu, otoczone sumienną opieką wychowawców i lekarzy*; [w:] „Ilustrowana Republika”, 24 VII 1929, nr 200, s. 7-8

1930

– nr 37, z 7 IX, s. 2: grupa dzieci łódzkich na półkolonii zorganizowanej przez Magistrat m. Łodzi w parku im. 3 Maja

1932

– nr 35, z 28 VIII, s. 1: grupa dzieci z Łodzi i okolic na półkoloniach we wsi Chojny podczas popisów gimnastycznych dla mieszkańców Chojen

– nr 37, z 11 IX, s. 2: grupa łódzkich dzieci na półkolonii zorganizowanej przez Magistrat m. Łodzi w parku im. 3 Maja

1934

– nr 32, z 12 VIII, s. 2: półkolonie letnie dla dzieci najbiedniejszych mieszkańców Chojen w Szkole Powszechnej Nr 2 przy ul. Przyszkole .... zorganizowane przez Powiatowy Komitet Funduszu Pracy w Łodzi

PRACOWNIE

– Centralna Pracownia Przyrodnicza w Łodzi

patrz: PRACOWNIE – Miejska Pracownia Przyrodnicza w Łodzi

- Centralna Pracownia Robót Ręcznych

W budynku Szkoły Powszechnej Nr 2 w Łodzi, ul. ....

- Miejska Pracownia Przyrodnicza

Adres: ul. Piramowicza 10.

- Miejska Pracownia Psychologiczna dla Młodzieży Szkolnej

porównaj: **OSOBY** – **KARPIŃSKA-WOYCZYŃSKA** Ludwika (kier. 1919–1929)

Adres: .....

PRALNIE

- Pralnia i farbiarnia chemiczna „Tri”

Adres: ul. 28 pułku piechoty Strzelców Kaniowskich 34.

PRASA

porównaj: – **DZIENNIKARZE ŁÓDZCY**
– **ZWIĄZKI** – zawodowe – Syndykat Dziennikarzy, oddz. w Łodzi
– Związek Dziennikarzy Sportowych, oddz. łódzki

BIBLIOGRAFIA:

- [1] OLEJNIK Leszek, Środowisko dziennikarskie w Łodzi (1918–1939. Problemy koegzystencji trzech grup narodowościowych. [w:] Polacy – Niemcy – Żydzi w Łodzi w XIX–XX wieku. Sąsiedzi dalecy i bliscy. Pod red. Pawła Samusia. Łódź 1997
- [2] MARCZYŃSKA Maria, ŻMUDA Ryszard, Bibliografia łódzkiej produkcji wydawniczej 1918–1939. Łódź 1986.
- [3] PAWLAK Wacław, „Zeitungi”, „Kuriery”, „Expressy”. 140 lat prasy codziennej w Łodzi. Cz. I. [w:] „Kronika m. Łodzi”, 2003, nr 2, ss. 96 – 104.

- ogólne

1925

- nr 20, z 17 V, s. 1: uroczystość odsłonięcia pomnika na grobie łódzkiego dziennikarza – red. Stanisława Łąpińskiego
s. 2: jak wyżej, pomnik; autor: Władysław Czapliński

1927

- nr 9, z 27 II: bal karnawałowy korpusu oficerskiego DOK IV w salach „Grand Hotelu” w Łodzi (**19.02.1927**)
s. 3: w fotoreportażu z balu m.in. reprezentanci łódzkiej prasy

1931

- nr 46, z 15 XI, s. 3: fotoreportaż (2 zdjęcia) z towarzyskiego meczu piłkarskiego pomiędzy Klubem Sędziów Piłkarskich w Łodzi a dziennikarzami sportowymi łódzkiej prasy na stadionie Wojskowego Klubu Sportowego (**8.11.1931**)

1935

- nr 7, z 17 II, s. 2: grupa łódzkich dziennikarzy przed dwoma „łódzkimi” wagonami wystawowymi przygotowanymi przez łódzki przemysł dla specjalnego pociągu-wystawy; zdjęcie wykonane na boczniczy „Widzewskiej Manufaktury”, która też miała tu swoje stoisko (info o tym pociągu: „Kurier Łódzki”, 6 II 1935, nr 36, s. 6 (art. „Łódź na drogach pracy twórczej”)

- gazety

= „Dziennik Łódzki”

porównaj: **OSOBY** – **FROMM** Andrzej (red.), „**NULLUS**” (pseud. Andrzeja Froma), **NUSBAUM-OŁTASZEWSKI** Marian (red.)

Powstał z inicjatywy Henryka Elzenberga w 1883. Zamknięty przez władze carskie w 1892 r. po pomyłkowym opublikowaniu materiału wstrzymanego przez cenzurę. W 1919 r. Czesław Nusbaum-Ołtaszewski podjął nieudaną

próbę wznowienia tytułu. Jego „Dziennik”, z podtytułem „niezależny dziennik polityczny, społeczny i literacki” z finezyjnymi wstępniakami i analizami politycznymi zajmującymi trzy czwarte pierwszej strony, utrzymał się na rynku zaledwie przez dwa miesiące” (od 1 lutego do 4 kwietnia).

Kolejna próba wydawania gazety pod tym tytułem podjęta została 19 września 1931 r. (red. nac. Józef Przybylski), ale pamiętając o doświadczeniach sprzed dziesięciu laty zespół rezygnuje z wielkich ambicji tworząc gazetę popularną. Niestety w okresie tzw. „Wielkiego Kryzysu” gazeta znowu w 1933 r. nie wytrzymując konkurencji z „Głosem Porannym” oraz „Ilustrowaną Republiką”

Gazeta odradza się 1 lutego 1945 r. jako jeden z dwóch głównych łódzkich dzienników – obok partyjnego (PPR, następnie PZPR) „Głosu Robotniczego” – skierowany do środowiska miejscowej inteligencji, ale ukazało się tylko dziesięć numerów i gazeta znowu została zamknięta z nieznaną przyczyną. Reaktywowany 6 lipca 1945 roku. W 1953 r. został połączony z powstałym w 1947 r. „Expressem Ilustrowanym” pod tytułem „Łódzki Express Ilustrowany”. W 1956 r., w czasie tzw. „odwilży październikowej” obie gazety rozdzielają się, powracając do swych pierwotnych nazw – „Dziennik Łódzki” i „Express Ilustrowany”. W latach 1975–1980 ukazuje się pod tytułem „Dziennik Popularny”, ponoć dla podkreślenia, że jest to gazeta całego regionu a nie tylko łódzka. W okresie stanu wojennego zawieszony od 14 XII 1981 do 19 II 1982 roku.

Po zmianie ustroju w 1989 r. gazeta przypadła środowisku związanemu ze Zjednoczeniem Chrześcijańsko-Narodowym, które z kolei oddało ją w administrację francuskiemu koncernowi prasowemu „Hersant”. W 1994 r. sprywatyzowany i wydawany przez niemiecki koncern prasowy „Polskapresse”, należący do „Verlagsgruppe Passau”. W 2007 r. wykupiony przez angielską grupę wydawniczą, wydającą m.in. „The Times”, i włączony do projektu wydawniczego „Polska”, w którym znalazło się wiele innych polskich gazet regionalnych. W związku z tym zmiana nazwy na „Polska. Dziennik Łódzki”.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] ..... „Dziennik Łódzki” ..... Łódź 196...
- [2] ..... *Niewyżyte Amerykanki i bratowa* w s.....; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A., nr 113, 15–16 V 2004, s. 17.
- [3] SPODENKIEWICZ Paweł, *Kilka narodzin „Dziennika”*; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A., nr 284, 4–5 I 2004, s. 14.
- [4] SICZEK Piotr, *Pierwszy „Dziennik Łódzki”. 110 lat*; [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 24-26 XII 1994, nr 299, s. 17.
- [5] SZREJNER Magda, *Gazeta wydawana z pasji*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 16 X 2009, nr 243, s. 8 [o Zdzisławie Kułakowskim, twórcy gazety i jej pierwszym red. naczelnym]
- [6] WALICKI Jacek, *„Dziennik Łódzki” – nasze 115-lecie*; Łódź 2013.

= „Echo Kolsko–Tureckie”

= „Echo Łódzkie”

porównaj: – OSOBY – FURMAŃSKI Wł..... (sekr. red. „Echa”), PROBST Franciszek (red. nac.), STYPUŁKOWSKI Jan (założyciel), STYPUŁKOWSKI Władysław (dyr. Wydaw. „Echo”) – WYDAWNICTWA – „Echo”

Wydawana przez Wydawnictwo „Echo”. W okresie od 3 II 1925 do 1 II 1928 r. „Łódzkie Echo Wieczorne”, od 2 II 1928 do września 1939 r. – „Echo”.

1927

– nr 11, z 18 III, s. 1: fotoreportaż z otwarcia „Wystawy Ruchomej Prób i Wzorów” w salach Banku; grupa organizatorów Wystawy z wojewodą łódzkim – Al. Hauke–Nowakiem, zdjęcie wykonane przy stoisku „Kuriera Łódzkiego” i „Echa” (10.02.1934)

= „Folksblat”

porównaj: OSOBY – LAZAR Fuks (red.)

= „Gazeta Łódzka”

porównaj: OSOBY – BARTEL ..... (red. nac.), PIĄTKOWSKI Wiktor, PIOTROWSKI Jan (red.), WALTER Michał (red. nac.)

= „Gazeta Niedzielną”

porównaj: OSOBY – WACHTL Karol (red. nac.)

= „Głos Polski”

porównaj: OSOBY – SACHS Marcei, URBACH Jan

= „Głos Poranny”

porównaj: OSOBY – URBACH Jan

Pojawił się po raz pierwszy na łódzkim rynku wydawniczym 11 lutego 1929 roku.

= „Goniec Łódzki”

porównaj: **OSOBY** – **MIESZKOWSKI** Antoni, **ROWIŃSKI** Władysław (właściciel)

= „Hasło Łódzkie”

porównaj: **OSOBY** – **TARGOWSKI** Stanisław (red. nac.)

= „Kurier Łódzki”

porównaj: – **DRUKARNIE** – „Kuriera Łódzkiego

– **DZIECI**

– **OSOBY**– **DĄBROWSKI** Lucjan, **ENDE** Karol (współpracownik), **GUMKOWSKI** Czesław (red. nac.), **KEMPNER** Stanisław, **KSIĄŻEK** Stanisław (twórca gazety), **RACHALEWSKI** Stanisław (sekr. red.), **STYPUŁKOWSKA** Leokadia (wydawca „Kuriera”), **STYPUŁKOWSKI** Jan, **STEFANSKI** .....
SZULZINGEROWA Halina (koresp. w Lipsku), **ZAGRAJEK** Romuald

– **PRASA** – „Mały Kurier” (dodatek „Kuriera Łódzkiego” dla dzieci i młodzieży)

– **WYDAWNICTWA** – „Echo”

Założony przez mec. Jana Stypułkowskiego w 19.... roku. W sierpniu 1920 r. Stypułkowski sprzedał drukarnię „Kuriera” przy ul. Pustej znanej łódzkiej firmie poligraficznej „Bolesław Kotkowski i S-ka” jakkolwiek „Kurier” w dalszym ciągu był tu drukowany

1927

– nr 11, z 18 III: fotoreportaż z otwarcia „Wystawy Ruchomej Prób i Wzorów” w salach Banku (10.02.1934)

s. 1: grupa organizatorów Wystawy z wojewodą łódzkim – Al. Hauke-Nowakiem; zdjęcie wykonane przy stoisku „Kuriera Łódzkiego” i „Echa”

1934

– nr 44, z 4 XI, s. 7: zdjęcie portretowe dwóch górali: Wincentego Pyrdola i Michała Piksy w strojach ludowych; z podpisu: „*Michał Piksa, góral z Łęcka i Wincenty Pyrdół odwiedzili w ub. tygodniu naszą redakcję. Pierwszy z nich to mistrz w grze na liściu bluszczu, który wkłada do ust i wydostaje piękne efekty muzyczne. Drugi z górali to mistrz w grze na kobzie i gęśliczkach. Obaj to fenomenalni artyści, którzy popisywali się w Polskim Radiu i na scenach warszawskich a ostatnio występowali w szkołach łódzkich*”

1935

– nr 19, z 12 V, s. 1: fotoreportaż z dorocznego Biegu Sztafetowego „Kuriera Łódzkiego”, z udziałem 90. sztafet 7-osobowych (5.05.1935)

– .....
– .....
– .....
– .....

– nr 29, z 21 VII, s. 7: redakcyjna letnia wyprawa red. Stan. Rachalewskiego i współpracownika redakcji, art. malarza – Karola Ende na Polesie, dla zapoznania się z życiem Poleszuków (VII 1935)
– w gronie wójta i leśniczego w gminie Wielki Obzyr
– podczas pływania z red. S. Rachalewskim po rz. Stochód
po rzece w gm. Stochód

= „Lodzer Volksblatt”

porównaj: **OSOBY** – **KAHAN** Lazar (red.)

= „Łodzider Morgenblatt”

porównaj: **OSOBY** – **LAZAR** Fuks (red.)

= „Łódzkie Echo Wieczorne”

patrz: **PRASA** – „Echo Łódzkie”

= „Mały Kurier”

Dodatek dla dzieci i młodzieży „Kuriera Łódzkiego”.

1931

– nr 24, z 14 VI, s. 6: witryna sklepu „Singera” przy ul. Piotrkowskiej 86 z nagrodami w konkursie „Małego Kuriera”

= „Najer Folksblat”

porównaj: **OSOBY – LAZAR** Fuks

= „Neue Lodzer Zeitung”

porównaj: **OSOBY – MILKER** Aleksander (założyciel gazety)

= „Nowiny”

porównaj: **OSOBY – RAKOWSKI** Zygmunt

= „Nowy Dziennik Łódzki”

porównaj: **OSOBY – MIKOŁAJTYS** Jan (red. i wydawca)

= „Nowy Kurier Łódzki”

porównaj: **OSOBY – MILLER** Antoni, **MODLIŃSKI–BOLESTA** Konstanty

= „Ognisko Rodzinne”

porównaj: **OSOBY – MIESZKOWSKI** Antoni

= „Prąd”

porównaj: **OSOBY – BARTEL** .....

= „Republika”

porównaj: **OSOBY – KIRKIEN** Leszek (red.), **OLASZEWSKI** Czesław (red. nacz.)

Adres: Piotrkowska .....

BIBLIOGRAFIA:

[1] MIKOSZ Joanna, *To były gazety ogólnopolskie. Łódzkie koncerty prasowe* [„Republika”; [w:] „Kronika m. Łodzi”, 2007, nr 2, ss. 118 – 122.

= „Rozwój”

porównaj: **OSOBY – BARTEL** ....., **CZAJEWSKI** Tadeusz, inż., **CZAJEWSKI** Wiktor (założyciel i red. nacz.), **KOLIŃSKI** Zbigniew (red. nacz.), **ŁAPIŃSKI** Stanisław, **WACHTL** Karol, dr (red. nacz.)

Adres redakcji: ul. Piotrkowska 71 (na I piętrze).

Pierwszy numer wyszedł 2 XII 1897 roku. Ostatni 14 XI 1931 roku.

BIBLIOGRAFIA:

[1] URBANKIEWICZ Jerzy, *Passe-partout w ciepłym kolorze*. Łódź 1984, ss. 18–30 (rozd. p.t. „Bracia Polacy”)
[2] KASZUBINA Wiesława, *Bibliografia prasy łódzkiej, 1863–1944*. Warszawa 1967, ss. 181–183

= „Słowo Katolickie”

porównaj: **DRUKARNIE** – „Słowa Katolickiego”

PREWENTORIUM Chorób Płucnych w Łągownikach

Adres: ul. Wycieczkowa .....

Powstało w 1927 r. jako placówka miejska, dzięki działaniu dr Aleksandra Margolisa późniejszego, od 1928 r. kierownika Wydz. Zdrowotności Publicznej Magistratu m. Łodzi oraz jego żony – Anny. Przeznaczone było dla dzieci cierpiących na lekką odmianę gruźlicy. Prowadziło też działalność profilaktyczną wśród dzieci zagrożonych gruźlicą. W

1933 r. miasto rozpoczęło budowę ośrodka prewencyjnego w Łągiewnikach, kupionym od rodziny fabrykankiej Heinzlów w końcu lat 20-tych XX wieku.

Składało się na nie m.in. kilka drewnianych pawilonów ustawionych wśród drzew leśnych. Uruchomione w kwietniu 1934 roku.

BIBLIOGRAFIA:

[1] FIJAŁEK A., INDULSKI J., Opieka zdrowotna w Łodzi do roku 1945. Studium organizacyjno-historyczne. Łódź 1990, s. 319.

1934

- nr 19, z 13 V, s. 7: fotoreportaż z terenu Prewentorium niedługo po jego uruchomieniu
  - jedna z wieloosobowych sypialni
  - godzina leczniczego leżakowania na słońcu pensjonariuszy Prewentorium
- nr 20, z 20 V, s. 6: pawilon prewentorium; widok z zewnątrz

PREZYDENCI m. ŁODZI

patrz: **OSOBY** – **CYNARSKI** Marian (1923–1927), **GODLEWSKI** Mikołaj (1935–1939), **PIŃKOWSKI** Władysław (1882–1914), **RŻEWSKI** Aleksy (1919–1923), **SKULSKI** Leopold (I 1917 – II 1919), **WOJEWÓDZKI** Wacław (1927–1927), **ZIEMIĘCKI** Bronisław (1927–1933)

W tytule działu przyjęto określenie „PREZYDENCI”, ale w różnych okresach historii Łodzi to stanowisko było różnie nazywane: burmistrz, prezydent, oberbürgermeister, Przewodniczący Rady Narodowej m. Łodzi.

BIBLIOGRAFIA:

[1] JASKULSKI Mirosław, Władze administracyjne Łodzi do 1939 roku. Łódź 2001.

[2] ..... Łódź 2010.

– v-ce prezydenci m Łodzi

patrz: **OSOBY** – **KOZŁOWSKI** K..... (1935–193...), **PĄCZEK** ..... (1935–193....)

PROCESY SĄDOWE

PROKURATURA w ŁODZI

PROSTYTUCJA

porównaj: **DOMY** – publiczne

Prostytucja stała się istotnym problemem w Polsce na terenie ziem polskich w okresie I wojny światowej i tuż po niej z powodu powszechnej biedy. Władze chcąc w jakimś stopniu temu zaradzić wydały rozporządzenie ministra zdrowia z dn. 6 IX 1922 r., które zobowiązywało prostytutki do rejestracji w inspektoratach sanitarno-obyczajowych oraz do posiadania ważnej książeczki zdrowia. W 1927 r. została utworzona tzw. policja kobieca, czyli brygady sanitarno-obyczajowe podległe okręgowym Urzędem Śledczym. W tym samym roku (1927) ukazało się rozporządzenie prezydenta RP (z mocą ustawy) o karach za handel kobietami i dziećmi, które okazało się bardzo przydatne walce z nierządem. Wszystkie te działania nie przynosiły jednak spodziewanych efektów. Jak szacowała w 1928 r. „Rzeczpospolita” w Warszawie działało około 10 tys. prostytutek „legalnych”, tzn. zarejestrowanych i drugie tyle nie zarejestrowanych [1].

„W przedwojennej Łodzi panie lekkich obyczajów były objęte specjalną ochroną medyczną i miały nawet swój szpital – Publiczny Szpital Miejski im. Marii Magdaleny przy ul. Tramwajowej 17. Składał się z dwóch 50-lóżkowych oddziałów: kiły i wrzodu miękkiego oraz rzeżączki. Leczyły się tu wyłącznie kobiety parające się najstarszym zawodem świata. Zdecydowana większość mieszkank Łodzi omijała to miejsce szerokim łukiem.” [2].

BIBLIOGRAFIA:

[1] MILEWSKI Stanisław, Ladacznice stołeczne. [w:] „Polityka”, 20 XI 2004, nr 47, s. 82–84.

[2] JASIŃSKA Agnieszka, ZBOIŃSKA Alicja, Ognista blondyna i ponętne bliźniaczki czekają na klienta.

[w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 3 XII 2010, nr ..., ss. 12-13.

PRZEDSIĘBIORSTWA

patrz: **FIRMY, PRZEDSIĘBIORSTWA** – Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji m. Łodzi

PRZEDSZKOLA

– K. Chwastniewskiej

Adres: ul. Wólczańska 253.

– 2-ga Ochrona-Przedszkole Łódzkiego Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności

patrz: **OCHRONKI** – 2-ga Ochrona-Przedszkole Łódzkiego Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności

– ..... Miejskie

Adres: ul. Podmiejska 21.

– XII Miejskie Przedszkole

Adres: ul. .... (Polesie).

– parafii Podwyższenia św. Krzyża

Adres: ul. Moniuszki 11.

Otwarte na początku 1930 roku.

1930

– nr 6, z 9 II, s. 3: przedszkolna zabawa „mikołajkowa”

– Stefanii Paszkówny

porównaj: **SZKOŁY** – inne – Szkoła Rytmiki i Tańca St. Paszkówny

Adres: .....

Otwarte ..... 19... roku, działało do ..... 19... roku. Jakiś czas uczęszczała do niego Michalina Wisłocka (autorka „Sztuki kochania”). Według jej wspomnień: „[Matka Michaliny] (...) Zaczęła rozpytywać wśród znajomych i przyjaciółek i wreszcie dowiedziała się, że jest takie przedszkole, w którym uczą panienki wytwornie się poruszać, a ponadto udzielają jeszcze lekcji tańca i rytmiki. Takich ambicji jak taniec i rytmika mama, znając swego niedźwiadka, nie miała. Ale wytworny sposób poruszania się – to było to ! Pomaszerowałam więc z mamą do wcale zresztą nietaniego przedszkola, gdzie zaraz na wstępie powitała nas małeńka pani w pantofelkach jak u Kopciuszka, ale chyba na piętnastocentymetrowych obcasach. (...)” [1].

BIBLIOGRAFIA:

[1] WISŁOCKA Michalina, *Malina, Bratek i Jaś*. W-wa 1998, ss. 86–90.

1930

– nr 23, z 1 VI, s. 7: zajęcia w ogródku przedszkolnym

– „Rodziny Policyjnej”

Adres: ul. Żeromskiego 88 (w siedzibie Komendy Policji Konnej w Łodzi)
Otwarte w kwietniu 1930 roku.

1930

– nr 15, z 13 IV, s. 7: uroczystość otwarcia i poświęcenia przedszkola „Rodziny”

– „Rodziny Wojskowej”

Adres: ul. Wierzbowa 20.

– Stowarzyszenia Kobiet Pracujących

Adres: ul. Lokatorska 12.

– Związku Pracy Obywatelskiej w Łodzi im. Jadwigi Rowińskiej

Adres: ul. ....

– Związku Handlowców Polskich w Łodzi

Adres: .....

– Sekcji Kobiet Klubu Pracowniczego [fabryki] „K. Scheibler i L. Grohman

vel Przedszkole przy Zjednoczonych Zakładach Włókienniczych K. Scheiblera i H. Grohmana

Adres: ul. Emilii 20.

Uruchomione 17 VI 1934 roku.

1935

– nr 52, z 29 XII, s. 2: „jasełka” w wykonaniu dzieci z tego przedszkola (Grohmana) na „gwiazdce” zorganizowanej w zakładowym Klubie Pracowniczym dla dzieci pracowników fabryki

PRZYSPOSOBIENIE STRAŻACKIE

patrz: ORGANIZACJE i STOWARZYSZENIA – inne – Przynsposobienie Strażackie

c.d. w przygotowaniu